

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж економіки і технологій»
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Навчально-науковий інститут бізнесу, природокористування і туризму Національного
університету «Чернігівська політехніка»

Центральноукраїнський національний технічний університет

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективи
інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, підприємництва,
технологій та їх нормативно-правове забезпечення»**

25 березня 2024 року

м. Чернігів, Україна

П 26

УДК 330.341.1+322.1

Перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх нормативно-правове забезпечення: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 березня 2024 року, м. Чернігів, 2024. 200 с.*

Редакційна колегія:

Ілляшенко Л.О. – заступник директора з навчальної роботи ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка».

Маслюк І.О. – доктор філософії 051 Економіка, викладач математики та інформатики ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка».

Бурдюгова С.І. – методист коледжу ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка»

Ющенко І.М. – викладач інформатики та математики ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка»

Представлено матеріали досліджень українських науковців, фахівців-практиків, здобувачів фахової передвищої освіти щодо перспектив розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх нормативно-правового забезпечення.

Для наукових працівників, викладачів, здобувачів передвищої та вищої освіти, практиків.

За достовірність фактів, статистичної інформації, власних імен, цитат та інших відомостей, наданих у рукописах, відповідальність несуть автори публікацій.

*Розглянуто та схвалено Педагогічної радою ВСП «ФКЕТ НУ «Чернігівська політехніка»
(Протокол № 5 від 26.03.2024 р.)*

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОСВІД, БЕЗПЕКА, ПЕРСПЕКТИВИ.....	8
<i>Дідусенко Світлана</i> РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗВИТКУ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	8
<i>Козлачкова Олена, Кравченко Анастасія</i> ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: ВПРОВАДЖЕННЯ 3D-ДРУКУ ОДЯГУ.....	10
<i>Козлачкова Олена, Малишева Єлизавета</i> ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ ОДЯГУ.....	12
<i>Козлачкова Олена, Федоренко Карина</i> ІННОВАЦІЙНІТЬ У СКЛАДІ ТА ФОРМУЛАХ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НОВИХ ІНГРІДІЄНТІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ЯКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОСМЕТИЧНИХ ПРОДУКТІВ.....	14
<i>Савінова Валентина, Плескачевська Ніколь</i> ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	16
<i>Філоненко Олена</i> СТАН ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	18
<i>Філоненко Олена</i> СТАРТАПИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ...	20
<i>Хоменко Інна, Сорока Анастасія</i> СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	22
<i>Ющенко Ірина</i> ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	24
<i>Єременко Наталія</i> АНАЛІЗ ОСНОВНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ.....	26
СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	29
<i>Єрмоленко Оксана, Бобрушко Анастасія</i> АНТИОКСИДАНТИ: КЛЮЧ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ ХВОРОБАМ.....	29
<i>Смирнова Галина, Бобрушко Анастасія</i> ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ У ХАРЧОВИЙ ЛАНЦЮГ ШКІЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ: РОЛЬ ШОКОВОГО ОХОЛОДЖЕННЯ ТА ЗАМОРОЖУВАННЯ.....	31
<i>Єрмоленко Оксана</i> ХЛІБ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД.....	34
<i>Картак Ольга, Падалко Марина</i> МОЛЕКУЛЯРНА КУХНЯ ЯК СУЧАСНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	36
<i>Лагункова Наталія, Олександр Еделєв</i> ЦІННІСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я.....	38

<i>Ілляшенко Людмила, Харченко Софія</i> ЕЛЕКТРОННЕ МЕНЮ ЯК ІННОВАЦІЯ В РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	40
<i>Ілляшенко Людмила, Дорош Ольга</i> ФУДХОЛИ МЕРЕЖІ WINETIME ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАКЛАДАМ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	42
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ.....	45
<i>Смаглюк Аліна, Бородавка Софія, Заворотна Єлизавета</i> ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ.....	45
<i>Бурдюгова Світлана, Заєць Анастасія</i> ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	48
<i>Чирок Ярослав, Плескачевська Ніколь</i> ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ: АНАЛІЗ ЗМІН У ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКАХ ТА СТРАТЕГІЙ ВІДНОВЛЕННЯ.....	50
<i>Портна Юлія, Буякова Марія</i> ГОТЕЛЬНА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	52
<i>Портна Юлія, Примачок Діана</i> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	54
<i>Бородавка Софія</i> ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО СЕРВІСУ.....	57
<i>Заворотна Єлизавета</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ.....	59
<i>Смаглюк Аліна, Романенко Софія, Шкляр Аліна</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	62
<i>Казімірова Марина, Романенко Софія</i> ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ.....	65
<i>Бурдюгова Світлана, Сівко Ксенія</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	67
<i>Смаглюк Аліна</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ.....	69
<i>Бурдюгова Світлана, Хмеленко Єлизавета</i> АКТУАЛЬНІ ТУРИСТИЧНІ НАПРЯМКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	71
<i>Коваленко Валерія</i> ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ КУХНІ В РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО “ТИГРОЛОВИ”.....	73
СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТА ЕКОНОМІКО- ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА.....	76
<i>Бараненкова Наталія</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У РІЗНОРІВНЕВИХ ГРУПАХ.....	76
<i>Казіміров Дмитро, Богдан Анна</i> ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	78
<i>Єрмоленко Оксана, Богдановська Дарина</i>	

ПРОБЛЕМА ПЛАСТИКОВИХ ПАКЕТІВ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ.....	80
<i>Кобзар Вікторія, Бойко Анна</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ.....	82
<i>Кобзар Вікторія, Грабовець Катерина</i> ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....	84
<i>Гречка Таїсія</i> ПРАВО НА ЖИТЛО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	88
<i>Смець Альона</i> СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІЙНИ.....	92
<i>Казімірова Марина</i> ВІЙНА В УКРАЇНІ - БІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	95
<i>Чумак Тетяна, Капиш Карина</i> ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	97
<i>Смець Альона, Маслена Альона, Коваль Анастасія</i> ЧОРНОБИЛЬ – ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА.....	100
<i>Казімірова Марина, Козлова Анна</i> ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ.....	102
<i>Казіміров Дмитро, Колешня Катерина</i> МАГДЕБУРСЬКЕ ПРАВО НА ЧЕРНІГІВЩИНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ.....	105
<i>Ющенко Ірина, Лисенко Максим</i> ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ПІДПISУ.....	107
<i>Ющенко Ірина, Любим Ярослав</i> ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГЕНЕРАЦІЇ ТА ЗЧИТУВАННЯ QR-КОДІВ У ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	110
<i>Ніколаєнко Карина, Левицька Марина</i> ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВНУ КУЛЬТУРУ.....	112
<i>Попова Галина, Коньков Євген</i> АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК В УКРАЇНІ.....	114
<i>Попова Галина, Щербак Вікторія</i> ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	116
<i>Романенко Марія, Левицька Марина</i> ОСОБЛИВОСТІ НЕЙМІНГУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ.....	118
<i>Савінова Валентина</i> ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЩО МАЮТЬ ПРАВО НА ОДНОРАЗОВУ ГРОШОВУ ДОПОМОГУ У РАЗІ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИХ.....	120
<i>Савінова Валентина, Скрима Єлизавета</i> ОТРИМУВАЧІ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕНІ/ЗНИЩЕНІ ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	122
<i>Чумак Тетяна, Страх Вікторія</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ..	125
<i>Чирок Ярослав, Страх Вікторія</i> ГЕНДЕРНА ТА РІВНОПРАВНА ПРОБЛЕМАТИКА.....	128
<i>Ковтун Аліна, Матусевич Анна</i>	

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЛЕНІВ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	130
<i>Ковтун Аліна</i> ОСОБЛИВОСТІ АУТРИЧ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	133
<i>Шумська Ірина</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ У 2024-2027 РОКАХ.....	135
<i>Упир Дар'я, Левицька Марина</i> ТРАГЕДІЯ ТА СОЛІДАРНІСТЬ У ЧАСИ КРИЗИ: УРОКИ, ЯКІ МОЖНА ВИНЕСТИ З РОМАНУ А.КАМЮ «ЧУМА».....	138
<i>Кобзар Вікторія, Федан Олександр</i> ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	140
<i>Чирок Ярослав</i> ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ.....	143
<i>Захаріна Тетяна</i> СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	145
<i>Рондар Ірина</i> ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	147
<i>Кобзар Вікторія</i> ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	149
<i>Сергеева Світлана</i> ОБРАЗ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ВІРШОВАНОМУ РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ».....	153
<i>Казіміров Дмитро</i> ДО ТИСЯЧОЛІТТЯ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО.....	155
<i>Сокол Юлія</i> КОРУПЦІЯ ЯК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ.....	157
<i>Сокол Юлія, Любим Ярослав</i> ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	161
<i>Жостка Алла, Пецкова Анастасія, Савенко Софія</i> МІГРАЦІЙНА КРИЗА ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	164
<i>Жостка Алла, Коровкевич Вікторія, Сечевиця Поліна</i> ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ.....	166
<i>Сокол Юлія, Упир Дар'я</i> ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	168
<i>Пустовойт Анна, Шепель Марія</i> ВЛАСНІ ПЕРЕШКОДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ УСПІХУ.....	171
<i>Пустовойт Анна, Матусевич Анна</i> ВПЛИВ ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....	173
<i>Пустовойт Анна</i> ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ В ПОДОЛАННІ ПЕРЕШКОД НА ШЛЯХУ ДО УСПІХУ.....	177
СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МАРКЕТИНГУ.....	181
<i>Білоока Тетяна, Демченко Владислав</i>	

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО КОНТЕНТУ У МАРКЕТИНГОВИХ КАМПАНІЯХ.....	181
<i>Філоненко Олена, Завидей Софія</i> МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ УСПІШНОГО БІЗНЕСУ.....	183
<i>Примаченко Тетяна, Кащенко Людмила</i> МАРКЕТИНГОВІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ КРИЗИ З ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ.....	185
<i>Примаченко Тетяна, Малишева Єлизавета</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАРКЕТИНГУ.....	187
<i>Білоока Тетяна, Малишева Єлизавета</i> КІБЕРБЕЗПЕКА В МАРКЕТИНГУ.....	189
<i>Примаченко Тетяна</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ В МАРКЕТИНГУ: СПІЛЬНА ГРА ЗА УВАГУ ТА ЛОЯЛЬНІСТЬ	191
СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	195
<i>Музичко Ірина</i> Е-ГРИВНЯ ЯК НОВА ЕВОЛЮЦІЙНА ФОРМА ГРОШЕЙ.....	195
<i>Попова Галина, Шевченко Поліна</i> СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	197
<i>Natalia Levkovets</i> DEFINITIONS OF THE CONCEPT "BANKING INVESTMENT RISK".....	199

СЕКЦІЯ 1. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОСВІД, БЕЗПЕКА, ПЕРСПЕКТИВИ

Дідусенко Світлана
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗВИТКУ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Однією з найбільших та вагомих галузей економіки будь-якої країни за кількістю зайнятих у ній працівників так і за обсягом діяльності є торгівля, яка забезпечує підтримку вітчизняних товаровиробників, забезпечує наповнення бюджету країни, формує частку валової доданої вартості країни, забезпечує матеріальний і культурний рівні людини, сприяє підвищенню якості життя.

Інноваційні технології в торгівлі постійно змінюються та удосконалюються: компанії все більше розвивають парки безпілотних вантажівок, автоматизована обробка документів. За допомогою інтернету відстежується відправлення товару, а штучний інтелект може маршрутизувати вантажівки на основі поточних дорожніх умов. [1]

Сьогодні на підприємствах торгівлі активно застосовуються дві основні технології управління торговельними процесами: штрих-кодування і RFID. Важливо зазначити, що система штрих-кодування вже не вирішує проблем актуальних наразі. Тому на зміну їй приходить технологія наступного покоління – RFID(англ. Radio frequency identification — радіочастотна ідентифікація), використання якої дозволяє в роздрібних торгових мережах вирішити не тільки проблему відстеження поставок, але й зробити автоматичне замовлення продукції і здійснити контроль над датою реалізації швидкопсувної продукції.

В даний час ринок RFID міток досить широкий. Є можливість маркувати практично всю продукцію і товари. Для текстилю - вшиті радіочастотні етикетки. Для продуктів харчування - паперові етикетки з RFID мікросхемами. [2,3]

Важливим та ефективним засобом інноваційних технологій в магазинах самообслуговування є використання електронних цінників . Замість того, щоб персоналу майже кожен день роздруковувати і переставляти паперові цінники, вітрини оснащуються електронними пристроями, де інформацію про товари та їх вартості можна міняти натисненням однієї кнопки. Електронні цінники по радіоканалу з'єднуються з безпроводними точками доступу і з них отримують необхідні дані. При зміні вартості продукції співробітник магазину вносить

зміну до бази даних закупівельних цін. Ціна продажу автоматично формується в тому ж програмному забезпеченні.

Практично 90% користувачів мобільних телефонів носять їх завжди з собою, в тому числі і під час покупок в магазині, що стало активним поштовхом для залучення використання мобільних та інтернет-технологій для просування торгових точок, товару. Це так звана концепція SoLoMo (з англ. Social - соціальний, Local - локальний і Mobile – мобільний). Завдяки смартфону покупець може негайно поділитися зі своїми друзями новинами з магазину, розповісти їм про знижки та акції. Дані технології стрімко увійшли в сучасне життя, а тепер тільки зміцнюють свої позиції.

За останні кілька років значно зросла в усьому світі роздрібна електронна комерція. У 2023 році більшість онлайн-покупок у всьому світі здійснювалися на онлайн-ринках, на частку яких припадало близько 35 відсотків споживчих покупок, а провідним веб-сайтом був Amazon.com. [4]

Серед ключових гравців на світовій арені китайський гігант роздрібною торгівлі Alibaba, на частку якого припадає 23 відсотки ринку.

Китайський ринок електронної комерції був найбільшим у світі у 2023 році, а Філіппіни та Індія виділялися як найшвидше зростаючі ринки електронної комерції на основі онлайн-продажів, очікуючи, що темпи зростання перевищать 20 відсотків. [5]

Необхідно враховувати і той факт, що впровадження інновацій в торгівлю пов'язане з певними проблемами: необхідністю дотримання соціального балансу (інновації припускають скорочення робочого часу і місць), досить високою вартістю вкладень в переобладнання магазинів, неготовністю менеджменту до кардинальної зміни в роботі.

Список літератури

1. Сьюзан Лунд. Жак Р. Дж. Бугін. 2019. Технології нового покоління та майбутнє торгівлі. Режим доступу: <https://cepr.org/voxeu/columns/next-generation-technologies-and-future-trade>
2. Область застосування технології RFID у сфері торгівлі. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/digests/oblast-primeneniya-tehnologii-rfid-v-sfere-torgovli-08072013113800>
3. Переваги застосування RFID технологій. Режим доступу: <https://systemgroup.com.ua/uk/rfid-identyfikaciya-v-logistyci>
4. Розподіл відвідувань роздрібних веб-сайтів і замовлень у всьому світі. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/568684/e-commerce-website-visit-and-orders-by-device/>
5. Роздрібні продажі електронної комерції по всьому світу з 2014 по 2027 рік. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>

Козлачкова Олена
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

Кравченко Анастасія
здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: ВПРОВАДЖЕННЯ 3D-ДРУКУ ОДЯГУ

На сьогоднішній день налагодження будь-якого виробництва потребує нових підходів, врахування додаткових факторів при виборі обладнання та технологій. Такі положення можна втілити тільки за рахунок пошуку нових рішень.

Починаючи з 80-х років ХХ сторіччя, коли вперше була винайдена і запатентована стереолітографія, у всіх високорозвинених країнах світу та в Україні зокрема простежується зростаючий інтерес до інноваційних технологій тривимірного друку віртуальних 3D-моделей.

Завдяки технології 3D-друку реалізується швидкий та якісний шлях від ідеї до кінцевого виробу, а саме: зменшується тривалість виробничого процесу прототипів та зайнятих в ньому працівників (отже і собівартість); збільшується складність форми деталей та якість виробів; поліпшується екологічність виробництва (безвідходне виробництво та виробництво з вторинної сировини); зростає варіантність дизайнерських концепцій (можливість створення прототипів та малих серій високої якості без залучення промислового виробництва).

Новизна роботи полягає в тому, що вперше систематизовані інноваційні технології 3D-друку в галузі дизайну та класифіковані основні види дизайн-об'єктів, виконаних за технологією 3D-друку. Подальшого розвитку набуло визначення художньо-естетичних функцій та способів застосування технологій 3D-друку при формоутворенні предметно-просторового середовища, вдосконалений перелік та додані нові властивості технологій та пристроїв 3D-друку, виявлені в ході дослідження. Авторами запропоновано новий погляд на напрямки та перспективи застосування технології 3D-друку: з часом технології 3D-друку замінять основні види промислового виробництва як більш досконалі та значно спростять життя людини. Зокрема: у сфері дизайну (нове відношення до матеріалу, більше художніх можливостей з одночасним зменшенням собівартості та часу на виробництво), в соціальній сфері (доступні якісні товари), в екологічній сфері (безвідходне виробництво, вторинна переробка).

Особливу актуальність набуває використання 3D-технологій для виготовлення одягу. Певні результати вже існують у сфері проєктування із застосуванням спеціалізованих графічних пакетів: Optitex, Marvelous, 3D-MAX та ряду інших. Апробація даних програм вказує на їх результативну роботу в плані візуалізації дизайнерських проєктів одягу.[1]

Рис.1. Одяг, надрукований на 3D принтері дизайнера Danit Peleg

Проаналізувавши матеріал щодо застосування 3D-технології друку в процесі виготовлення одягу різного призначення, можна зробити висновок, що використання нетрадиційних матеріалів (речовин, які є робочим елементом друку принтерів) сприяє пошуку нових можливостей матеріалу, нових форм костюму і нових образів. Область застосування 3D-друку постійно розширюється, тому постійно удосконалюються методи друку, використовуються нові матеріали, збільшується якість, точність і міцність з'єднувальних елементів. В той же час 3D-принтери, навпаки, зменшуються в розмірах, стають доступнішими і ефективнішими

Технологія створення тривимірного одягу полягає у послідовності певних етапів: спочатку дизайнери створюють 3D-модель одягу в програмі для отримання тривимірних об'єктів, друкують деталі на 3D-принтері (їх може бути від 10 і більше), а потім складають усі частини вручну. Принтер виготовляє деталі одягу частинами, це дає змогу об'єднати в одному виробі різні властивості матеріалу. Існуючи сьогодні 3D принтери використовують дві основні технології – лазерну і струменеву, які у свою чергу поділяються на окремі види, залежно від матеріалу, який використовують. З'ясовано, що для формування деталей одягу найбільш ефективні наступні методи друку:

- екструдювання – витискування розплавленого матеріалу;
- гранулювання – склеювання або спікання часток матеріалу;
- ламінування – склеювання шарів матеріалу з подальшим вирізуванням;
- фотополімеризація – затвердіння полімеру ультрафіолетовим або лазерним випромінюванням;
- біотехнологія – створення структури майбутнього об'єкта, який згодом формується завдяки діленню, зростанню і модифікації клітин.

Слід зазначити, що перевагою розробки одягу на 3D принтері полягає в тому, що істотно зменшується кількість відходів, які на сьогоднішній день становлять проблему типового виробництва швейної галузі [2].

Список літератури

1. Інноваційні технології виготовлення одягу на основі системи 3D друку Шовкопляс, Л. О. Герасимов, <http://dspace.msu.edu.ua:8080/handle/123456789/5160>
2. Електронний ресурс: http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5160/1/Innovative_technologies_for_making_clothes_based_on_3D_printing.pdf
3. Фізико-математичний факультет. Розвиток технології 3-D друку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://phm.kspu.kr.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/878-rozvytok-tekhnologii-3-d-druku.html>
4. Пашкевич К. Л. Нові технології: 3D принтер / К.Л. Пашкевич // Легка промисловість. – 2014. – № 1. – С. 22–25

Козлачкова Олена

Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

Малишева Єлизавета

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ ОДЯГУ

Еко-мода – це предмети одягу й аксесуарів, виконані з натуральних, екологічно якісних матеріалів, виготовлених за допомогою спеціальних нетоксичних технологій та індивідуальної, часто ручної, обробки. Сировиною для створення таких матеріалів є, як правило, органічні речовини й об'єкти навколишнього світу (рослини, вирощені без обробки пестицидами; морські організми; деякі продукти переробки органічної сировини; вовна та шкури різних тварин; і в широкому асортименті варіанти їх імітації зі збереженням початкових властивостей матеріалів).[1]

На перший погляд невинна модна індустрія є одним з головних забруднювачів навколишнього середовища. Виробництво одягу відповідальне за 10% всіх викидів CO₂ в рік. Воно ж стоїть на 2 місці в світі по використанню прісної води, при цьому відповідаючи за 20% всього промислового забруднення вод. [2]

Еко-продукція повинна відповідати таким критеріям і принципам:

- екологічність і натуральність матеріалу, його сировинного складу;
- нешкідливі для природного середовища технології виробництва й обробки матеріалів;
- дбайливе використання природних і людських ресурсів;

- часто виготовляється з переробленого та повторно використаного текстилю, передбачає повторне використання готових речей;
- переробка відходів і речей для виготовлення нових;
- походження матеріалів, орієнтоване на збереження навколишнього середовища, що робить матеріали нешкідливими для здоров'я споживача;
- безпека у використанні виробів, обладнання, декорацій; відсутність шкоди здоров'ю;
- простота і безпека утилізації, можливості повторного використання матеріалів з мінімальним екологічним збитком. [3]

Екологічність в більш вузькому сенсі – те, що не шкодить. Адже саме усвідомленість сьогодні – справжній тренд, а не тільки певний крій, бренд або відтінок. Етичність, усвідомлення можливих наслідків на дистанції і те саме правило «не брати більше, ніж тобі потрібно».

Правила щодо використання одягу без шкоди навколишньому середовищу:

1. Систематизуйте. Ретельно плануєте свій гардероб і залишайтеся вірні обраному стилю. Це важливо, оскільки при купівлі речей, які просто попалися на очі, ви ризикуєте стати володаркою класичного жакета, сукні в стилі бохо, ботфортів і міні-спідниці з латексу. Тому шопінг – тільки зі списком, наприклад: шарф, джинси, гольф, два светри й спідниця.

2. Не викидайте. Частину речей можна віддати в переробку, частину – нужденним (у багатьох містах зараз встановлені спеціальні бокси або працюють пункти прийому).

3. Шопінг – рідше, але якісніше. Світова індустрія моди виробляє близько 100 мільярдів елементів одягу на рік. І перед тим, як зробити чергову покупку за компанію або тому, що розпродаж, поставте собі питання – чи одягнете ви цю річ хоча б 30-40 разів. І так, краще три пари якісних штанів, ніж стопка джинсів, які скоро або вийдуть з моди, або надбають неохайного вигляду.

4. З рук в руки. Секонд-хенд і барахолки перестали асоціюватися з нестачею коштів і людьми, які прагнуть до середнього класу. Тепер купувати речі, які вже були у вжитку й давати їм нове життя – модно. Зовсім нещодавно з'явилося таке поняття, як «Swar party». Це вечірка, в процесі якої люди не просто спілкуються, а й обмінюються своїми речами, які їм вже не потрібні. Це не заробіток, а можливість дати речам друге життя.

5. Відфільтруйте. У мережі багато відкритої інформації щодо того, хто з брендів використовує екологічні способи виробництва, а хто – ні. Деякі компанії використовують залишки тканин, інші – не користуються синтетичними барвниками тощо. Хімікати забруднюють атмосферу та водойми, а також шкодять працівникам виробництв.

6. Шерінг. Це популярний термін, але частіше з приставкою «car», і ось сьогодні він вже відноситься і до одягу. Якщо простіше – беріть в прокат одяг, якщо ви розумієте, що він не стане в нагоді вам більше одного разу: сукні на

весілля і випускний в найширшому розмаїтті реалізуються в оренду. Це і дешевше, і логічніше, і з турботою про екологію.[4]

Зрештою, свідомо мода набирає обертів і розвивається як в Україні, так і за кордоном. Немає значення, хто швидше розвивається в цьому сенсі, головне – результат і прогрес. Як показують дослідження, споживачі все більше надають перевагу брендам, які виробляють та реалізують екологічно чистий одяг, тому маркетологи повинні включити принципи екологічної відповідальності до своїх стратегій бізнесу. Але не потрібно робити висновки, що свідоме споживання стосується покупців, а свідомо мода – компанії. Моду задають і покупці також, адже попит породжує пропозицію і навпаки, а підприємства теж повинні раціонально споживати ресурси. Маркетологам необхідно співпрацювати зі споживачами, показуючи, що для збереження навколишнього середовища та мінімізації шкідливого впливу роблять вони та як кожен з покупців може стати більш екологічно орієнтованим.

Список літератури

1. Чупріна Н. В. Ресурсозбереження як принцип розробки екологічно орієнтованого модного одягу в індустрії моди. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2014. № 5. С. 219–225.
2. Чому зараз час стійкої моди. Як одягатися екологічно? URL: <http://surl.li/qjouw>
3. ФОРМУВАННЯ ЕКО-КОНЦЕПЦІЙ У СФЕРІ СУЧАСНОЇ ІНДУСТРІЇ МОДИ. URL: <http://surl.li/qpivd>
4. Екологічна мода: 6 правил щодо використання без шкоди навколишньому середовищу. URL: <http://surl.li/qpior>

Козлачкова Олена

Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

Федоренко Карина

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІТЬ У СКЛАДІ ТА ФОРМУЛАХ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НОВИХ ІНГРІДІЄНТІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ЯКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОСМЕТИЧНИХ ПРОДУКТІВ

«Реклама - двигун торгівлі» - це гасло не можна спростувати. Реклама стала невід'ємною частиною нашого життя. Програма новин переривається, щоб оголосити нам про чергову новинку в області краси - «Ваше волосся буде красивим». І ви вже стоїте біля вітрини із заповітною баночкою шампуню (духів, крему, кондиціонера тощо) в руках.

Асортимент косметичних компаній зараз надзвичайно величезний. І вся ця продукція повинна продаватися, для чого використовуються різні інструменти: залучення аудиторії соц. мереж: яскраві промо-матеріали та продукт - плейсмент. Мета - переконати потенційного покупця в необхідності цих засобів. [1]

Якщо йдеться про конкретні галузі в індустрії косметики, то тут безсумнівним лідером залишаються засоби догляду за шкірою. У 2018 р. частка цієї сфери досліджень склала близько 40 % від загального обсягу. Це можна легко пояснити: лише за останні декілька років у цій галузі було здійснено дійсно революційний прорив. Низка великих лабораторій по всьому світу невпинно проводили експерименти та займалися дослідженнями з метою виокремлення різноманітних мікроелементів, розробки імплантів, створення філерів тощо на рослинній, тобто «природній» основі. Ця робота мала позитивний результат. Так, на відображено, що частка засобів догляду за шкірою займає упевнене перше місце серед інших косметичних напрямів. Причиною цього, як вже згадувалося, є активне впровадження у цей напрям різноманітних новацій. У 2018 р. світова індустрія краси мала обсяги у 461 млрд. дол. США. Останніми роками цей показник збільшився майже вдвічі. Це є прямим наслідком активного та цілеспрямованого впровадження інновацій у різні складові процесу створення нового косметичного продукту, а саме у: початкову формулу, процес відтворення, кінцеву рецептуру або зовнішній вигляд, результат поєднання з іншими допоміжними засобами, ідею пакування.[2]

Варто відзначити, що орієнтація на інноваційну косметичну продукцію є важливою рисою сучасного ринку. Виробники намагаються вкласти капітал в інновації, щоб створити унікальні торгові пропозиції, а композиції і рецептури стають все більш складними та включають в себе все більше дієвих інгредієнтів. Найбільшої уваги заслуговують такі напрямлення інноваційної косметики, як клітинна косметика, киснева косметика, косметика з наночастинками та інформаційна косметика. Особливість клітинної косметики полягає у використанні у складі продуктів клітин чи клітинних екстрактів, що знаходяться у стані швидкого зростання. Щоб створити таку продукцію, потрібні не тільки глибокі знання у сфері молекулярної біології та біохімії, а й великий досвід, специфічне обладнання і технології. У свою чергу, киснева косметика відрізняється своїми властивостями. Зокрема, вона доставляє в шкіряний покрив молекулярний кисень або містить сполуки, які при контакті з шкірою виділяють атомарний кисень.[3]

Однак не варто вважати, що всі винаходи та новації в косметичній індустрії залишаються не задокументованими. Щороку такі новітні ідеї отримують права на захист інтелектуальної власності. За останнє десятиліття розробки у сфері косметичних засобів і в суміжних з ними галузях стабільно посідають перші місця за обсягами патентування, написанням наукових робіт, досліджень, дисертацій тощо. Таким чином, косметична індустрія — одна з найактивніших, найінноваційніших галузей бізнесу у світі. Цей факт

пов'язаний із тим, що кожного року в цю галузь надходять багатомільйонні інвестиції, зокрема на фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР).[2]

Список літератури

1. Інноваційні технології виробництва косметичних засобів. *Головна*. URL: <https://zakyh.org.ua/index.php/novini/naukova-robota/2426-innovatsiyni-tekhnohiiyi-vyrobnytstva-kosmetychnykh-zasobiv>
2. Журнал "НТІ" – Наука Технології Інновації. URL: https://nti.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2021/07/Баланчук_1-20.pdf
3. *DSpace :: ELAKPI :: Репозитарій КПІ ім. Ігоря Сікорського*. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/20f1e98e-8e30-45fe-a4db-79317313c4bf/content>
4. Big Data (Біг Дата/Великі Дані) – що це таке, суть, визначення, як працює та навіщо потрібно. URL: <https://termin.in.ua/big-data-velyki-dani/>

Савінова Валентина

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

Плескачевська Ніколь

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Вкрай важливою державною задачею є надання можливості кожному члену українського соціуму вільно жити та розвиватися, реалізуючи свої права та свободи. Серед основних груп прав людини і громадянина Конституція України визначає економічні права [1, с. 42-45]. Економічні права - можливості людини і громадянина, що характеризують їхню участь у виробництві матеріальних благ.

Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [2].

Варто зауважити, що обмеження прав людини не може ґрунтуватися виключно на факті існування правового режиму воєнного стану та виправдовуватися ним. Життя триває...

Підприємницька діяльність дає можливість людині задовольняти свої потреби за її рахунок. У сучасних умовах для багатьох громадян України підприємництво стало основним видом роботи або формою вторинної зайнятості.

Метою дослідження є розкриття сутності і значимості підприємництва, як способу реалізації права на працю, у кризових умовах.

Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України (далі – ГК України) підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [3]. Підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.

Відповідно до ст. 44 ГК України підприємництво здійснюється на основі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Відповідно до ст. 45 ГК України підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця. Підприємництво є складним явищем, що включає особистість підприємця, підприємницьке середовище і підприємницьку діяльність.

Інновації (нововведення) є головним елементом функціональної характеристики підприємництва. Особливо у кризових ситуаціях різко зростає підприємницька активність. Яскравим прикладом є сучасні сільські підприємці, які у важких умовах (відсутність засобів і коштів, знищене або пошкоджене майно, зруйновані підприємства та фермерські господарства, нестача трудового ресурсу, техніки і палива тощо) використовують всі можливі джерела інновацій. Можна навести безліч прикладів, коли несподіваний успіх чи провал стали джерелом нових можливостей: змін в техніці, технології, організації виробництва і праці, управлінні, нових ринках збуту готової продукції і придбання необхідних засобів виробництва, формах фінансування тощо.

Підприємницька діяльність буде розвиватися за умови реалізації ряду принципів: економічної свободи; зацікавленості; відповідальності; економії витрат; новаторства; управління ризиком; маркетингу; конкуренції; державного регулювання та контролю.

Отже, право на працю та право на заняття підприємництвом є важливими правами людини і громадянина, які гарантуються Конституцією України та міжнародними документами. Проблеми реалізації права на працю та права на заняття підприємництвом в умовах воєнного стану полягають у

зменшенні кваліфікації та професійності працівників, низькій оплаті та соціального захисту працівників, недостатній доступності та конкурентоспроможності платформ для пошуку та найму, нестабільній та невизначеній ситуації на ринку праці, недостатньому сприянні та підтримці підприємствам та малому бізнесу.

Перспективи реалізації права на працю та права на заняття підприємництвом в умовах воєнного стану полягають у забезпеченні дотримання законодавства про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану, забезпеченні захисту та поваги до прав і свобод працівників та підприємців, забезпеченні доступності та якості послуг для працівників та підприємців, забезпеченні стимулювання та фінансування працівників та підприємців.

Вважаємо доцільним запровадження комплексних заходів забезпечення права на працю та права на заняття підприємництвом в умовах воєнного стану, які б враховували специфіку різних галузей економіки, регіонів та категорій працівників та підприємців; здійснення ефективного контролю дотримання прав і свобод підприємців; зниження рівня втручання держави у діяльність підприємців; формування психологічного сприйняття підприємництва.

Список літератури

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. Урядовий кур'єр. 11.03.2022. № 54.

Філоненко Олена

Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СТАН ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком війни в Україні підприємства опинилися в складних умовах. Підприємці зіткнулися з перебоями з електроенергією і зв'язком, частина підприємств була зруйнована, була зруйнована також інфраструктура, мільйони людей виїхали за кордон, сотні тисяч працездатних громадян були мобілізовані, знизалася купівельна спроможність населення.

Підприємства, що опинилися в районах бойових дій, або припинили свою діяльність, або релокували свій бізнес в більш безпечні регіони країни.

Згідно даних досліджень Advanter Group, за результатами 2022 року, 26,5% підприємств повністю зупинили роботу [1] .

За результатами досліджень «Інституту економічних досліджень та політичних консультацій», запровадження інновацій зараз є різною мірою актуальними: 23 % підприємств вважають що запровадження інновацій є дуже актуальним, це їх пріоритет в роботі; 46 % - інновації є актуальними у випадку окремих ситуацій; 31 % - інновації не є актуальними [1].

Війна також негативно впливає на витрати на інноваційну діяльність підприємств. Так тільки 19 % підприємств в 2023 році збільшила витрати на впровадження інновацій, 39 % підприємств залишили витрати на довоєнному рівні, а 42 % - скоротили витрати.

Лише в 4 регіонах було зафіксовано додатній індекс змін витрат на інноваційну діяльність: Рівненська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька. Підприємства в цих регіонах частіше нарощували витрати на інноваційну діяльність, ніж скорочували. Найскладніша ситуація в Дніпропетровській (-1), Житомирській (-1), Сумській (-0,92) областях. Чернігівська область (-0,33).

Скорочення витрат на інноваційну діяльність відбувається в зв'язку зі зменшенням попиту на продукцію, зростанням цін на товари, сировину, матеріали. Також скороченню витрат сприяють логістичні труднощі, брак робочої сили та небезпечне середовище в деяких регіонах.

Що може найбільше стимулювати інноваційну діяльність?

Майже три чверті (73%) підприємств вказують, що необхідні спеціальні довгострокові програми підтримки на галузевому рівні. 41 % підприємств потребують фіскальних стимулів, а 32 % підприємств потребують заходів, які допомогли налагодити контакти бізнесу з релевантними інноваторами, та 32% підприємств потрібна підтримка з підготовкою відповідних спеціалістів.

Зафіксовано високий рівень невизначеності – 31% підприємств не можуть вказати, що може стимулювати їх інноваційну діяльність в теперішніх умовах [1].

Галузеві програми підтримки актуальні для підприємств всіх розмірів. Мікробізнес потребує фіскальних стимулів.

Підприємства великого та середнього бізнесу потребують налагодження контактів з інноваторами та підготовки спеціалістів [1].

Для покращення і розвитку інноваційної діяльності на території Чернігівської області планують створити хабівсько - мережеву Регіональну Інноваційну Систему (РІС) з епіцентром в формі інтегрального Міжнародного індустріального парку (МІП) і опорною роллю місцевих інноваційно-інвестиційних хабів (в перспективі Місцевих інноваційних Екосистем - МІЕС) в формі Індустріальних парків (ІП) в Прилуках, Ніжині та ін., орієнтованих на освоєння технологій 5-6 технологічного укладів з домінуванням курсу на побудову регіональної біоекономіки здоров'я [2].

Ключова роль в цій системі належить індустріальному парку. Парк буде об'єднувати можливості наукових, технологічних та індустріальних парків, які будуть інтегровані з житловою зоною.

Для реалізації даного проекту планується побудувати інноваційне містечко. На базі розподілених можливостей шести Чернігівських ВНЗ створити

інноваційний мережевий університет в форматі U4.0. Він буде мати свій студентський кампус, інтегрований з європейськими та світовими університетськими центрами. Міжнародний індустріальний парк зможе опанувати функцію Центра проектування, інвестування, будівництва та управління транскордонними і транснаціональними кластерами і Глобальними Ланцюжками Вартості (ГЛВ). В даному випадку МПП, орієнтований на «експорт» інноваційних можливостей та глобальну індустріалізацію інновацій на основі власних об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) відповідатиме за формування зовнішньої інноваційно-індустріальної економіки в формі ГЛВ, а місцеві ІП - внутрішньої як мережевої системи регіональних і місцевих ланцюжків вартості (РЛВ та МЛВ) [2].

Така інноваційна інституційна архітектура відкриває перспективу побудови «двох економік», орієнтованих на інноваційно-індустріальний розвиток на основі пріоритетної уваги до індустріалізації, а не лише комерціалізації інновацій [2].

При цьому формується запит і на невикористані чи недостатньо ефективно задіяні природні ресурси Чернігівщини та створюються необхідні передумови для побудови сучасної критичної інфраструктури (передусім, - водопідведення і водовідведення та «зеленої енергетики»), а головне, - інституційної основи місцевої біоекономіки здоров'я на основі інноваційних систем громадського здоров'я на базі ОТГ та формування місцевих ринків здоров'я - зберігаючих послуг та товарів [2].

Список літератури:

1. Стан інновацій в Україні під час війни. URL: https://www.slideshare.net/APPAU_Ukraine/ss-258071994
2. Кластери Чернігівської області. Обґрунтування по чернігівській області. URL: <https://onova.org.ua/projects/klastery-chernihivskoi-oblasti>

Філоненко Олена

Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СТАРТАПИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Термін «стартап» зародився в США у 1939 році, коли Хьюлетт і Паккард (двоє американських студентів) створили власну невелику фірму, яку назвали «start-up». Згодом компанія досягла світових масштабів та зараз відома під назвою Hewlett-Packard (HP) [1].

За Стівом Бланком: «Стартап – це тимчасова структура, яка спрямована на пошук і реалізацію масштабованої бізнес ідеї».

Стартап – це, простіше кажучи, новий фінансовий проект. Мета такого проекту - досить швидкий розвиток і отримання прибутку.

Стартапи – це двигун розвитку технологій та інновацій, такий собі бустер для модернізації та діджиталізації не лише конкретної компанії, а й країни, в якій вона працює, це неофіційний індекс доброчесності, соціальної відповідальності та культури дотримання закону. Бо будь-який стартап – це інвестиції з інших країн. А жодна країна не вкладатиме кошти туди, де є ризик розкрадання, корупція чи нецільове використання коштів бюджету. Отже, стартапи розвивають не лише економіку й технології, а й внутрішню культуру країни [2].

Стартапи в Україні створюються в різних сферах: в сфері ІТ-технологій, програмного забезпечення, сфері чистих технологій, охорони здоров'я, енергозбереження, «розумний будинок» та інших сферах.

За кількістю стартапів перше місце займають США, друге місце – Індія, третє - Велика Британія.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україні зареєстровано більш як 51 000 нових компаній.

У рейтингу Global Startup Ecosystem 2022 Україна значно втратила позиції через повномасштабну війну, яку розпочала РФ. Україна опустилася на 16 місць і зайняла 50 місце у світовому рейтингу. В рейтингу міст Київ зафіксував найбільше падіння в топ-100, опустившись на 45 місць до 93-го. Одеса опустилася на 348 місць до 742-го у світі. Львів, який показав чудові результати у 2021 році, втратив позиції 2-го рейтингового міста країни та опустився на 494 місця до 749-го [3]. Харків опустився на 342 позиції до 855-го. Порівняно з минулим роком, коли в топ-1000 було шість міст України, зараз Україна має чотири міста. Тернопіль і Дніпро вийшли з топ-1000 [3].

За дев'ять місяців 2023 року збанкрутувало 543 стартапи. Минулого року цей показник сягнув 467 стартапів [4].

Згідно з даними онлайн-дослідження Українського фонду стартапів, у якому взяли участь близько 150 засновників, 71% команд зараз працюють в Україні, 28% - виконують завдання частково за кордоном, 1% компаній повністю переїхали в інші країни [4].

Ключовим ринком для українських стартапів і традиційного бізнесу залишається Україна - 75 % опитуваних, ЄС - 39 %, а США - для 23%. На наступні 3-5 років, то значення ЄС і США як цільових ринків збільшується.

Команда та інфраструктурні ризики залишаються на першому місці у списку ризиків. Основні ризики були пов'язані з електроенергією (65%) та інтернет-інфраструктурою (61% респондентів). Наразі основною загрозою, на думку опитаних представників стартап-спільноти, є мобілізація персоналу (44%). Для опитаних українських стартапів ключовими викликами є пошук споживачів і нових ринків збуту (46%), а також високі фінансові ризики (46%), що суттєво впливають на галузь. 42% респондентів згадали про виклики з пошуком інвестицій та забезпеченням початкового капіталу [4].

Труднощі в організації робочого процесу, з якими стикаються молоді компанії, це відсутність замовлень (47%). Для стартапів ситуація з пошуком

замовлень ускладнилась через обмеженість ринку. Друга загроза - брак висококваліфікованих кадрів (26%) через міграцію, спричинену війною [4].

Очікування щодо тривалості війни зростають, проте бізнес і стартапи налаштовані оптимістично. Результати дослідження говорять про те, що стартапи є більш оптимістичними у своїх прогнозах щодо закінчення війни в Україні: 54% з них висловили думку, що війна закінчиться до кінця наступного року у порівнянні з 38% українського сталого бізнесу. Незважаючи на це, і стартапи, і український бізнес діють активно і планують активний розвиток бізнесу на наступні періоди (48% стартапів та 23% бізнесу) і також помірний розвиток бізнесу (30% стартапів та 38% бізнесу), що свідчить про високі очікування до зростання і успіху навіть в умовах війни [4].

Дуже багато стартапів не тільки продовжують працювати, а й роблять все для наближення перемоги. Так, AMW Labs разом з ГО «Аеророзвідка» зосередили свої зусилля на пошуку скупчення військ РФ. Пізніше адаптували свої дрони для потреб ЗСУ.

Список літератури:

1. Хромова Д. Д., Антоненко К. В. Сучасні світові тенденції розвитку стартапів на світовій арені//Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2018. Випуск 19, частина 3. С. 123-127.
2. Як стартапи драйвують економіки країн та чи під силу це Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/30/705996>
3. Україна опустилася в рейтингу Global Startup Ecosystem 2022. URL: <https://usp-ltd.org/ukraina-opustylasia-v-rejtynhu-global-startup-ecosystem-2022-chomu-tak/>
4. Банкрутство або розпуск. Аналітики розповіли, скільки у 2023 році закрилося стартапів. URL: <https://informer.ua/uk/bankrutstvo-abo-rozpusk-analitiki-rozpozvili-skilki-u-2023-roci-zakrilosya-startapiv>

Хоменко Інна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Сорока Анастасія

здобувачка вищої освіти

Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасному економічному ландшафті розвиток та впровадження інновацій є необхідною передумовою для збереження та посилення конкурентних переваг вітчизняних підприємств. Інноваційні процеси дозволяють не лише оптимізувати виробничі процеси та поліпшувати якість продукції, але й створюють передумови для виходу на нові ринки та розвитку нових бізнес-моделей. У цьому контексті, інновації визначають стратегічну

спроможність підприємств адаптуватися до викликів ринкової конкуренції та забезпечують їхню довгострокову життєздатність та стійкість.

Інновації представляють собою набагато більше, ніж просте впровадження нових рішень. Це систематичний процес постійного вдосконалення, створення нових продуктів, технологій і робочих методів, який відповідає вимогам мінливого ринкового середовища. Він охоплює інновації не лише у сфері технологій, але й у соціальних і економічних аспектах діяльності підприємства. Підприємства, що приймають провідну позицію на ринку, досягають конкурентних переваг завдяки впровадженню інновацій як у технологічних процесах, так і в стратегічному управлінні та взаємодії з клієнтами. Проте для збереження цих переваг необхідно постійно працювати над вдосконаленням, оскільки рівень конкуренції постійно зростає [1]. Таким чином, сучасна конкурентоспроможність підприємства не уможливорюється без стабільного потоку інновацій, які відображаються у постійному розвитку, вдосконаленні продукції та послуг, а також у виробничих та управлінських практиках.

Інновації, як вирішальний фактор економічного прогресу, займають ключове місце у концепції конкурентних переваг М. Портера. Він підкреслює, що інновації є необхідною передумовою для досягнення вищого стану конкурентоспроможності на ринку. За його визначенням, інновації включають в себе особливі намагання, спрямовані на технологічний прорив, впровадження нових методів роботи та застосування передових технологій [2].

Поштовх до інноваційної діяльності українських підприємств набуває особливого значення в контексті реформ та підвищення ефективності господарювання в Україні. Успішна реалізація інноваційного потенціалу безпосередньо впливає на життєздатність та розвиток підприємств в умовах конкурентного ринкового середовища. Особливо актуальною стане ця проблематика в повоєнний період, коли інновації можуть виступати важливим рушієм економічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності країни в цілому. В умовах економічної трансформації інноваційні виклики набувають особливого характеру, проте українські підприємства мають значний потенціал для покращення в цьому напрямку [3]. Важливо підкреслити, що успішна імплементація інновацій може стати визначальним фактором у подоланні економічних труднощів та забезпеченні сталого розвитку економіки України.

Фактори, що визначають інноваційність та конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, належать до складних системних процесів, що включають в себе культурні, економічні, технологічні та соціальні аспекти. Інноваційна культура, яка сприяє створенню стимулюючого середовища для розвитку новаторських ідей та підтримки креативності персоналу, є важливим елементом. Ключовим є також обсяг інвестицій в дослідження та розвиток, що дозволяють підприємствам розробляти та впроваджувати нові продукти та технології. Постійне навчання та розвиток кадрів, які забезпечують інноваційні процеси, та розвиток стратегічних партнерств із різними галузями,

університетами та науковими установами, сприяють обміну знаннями та досвідом. Ці фактори спільно сприяють створенню конкурентних переваг, що є ключовим аспектом успішного функціонування підприємств в умовах глобального ринкового середовища.

Інновації виступають не лише як засіб технологічного прогресу, але й як стратегічний фактор, що забезпечує стійкий розвиток та адаптацію до змін у вимогах ринку. Вони сприяють оптимізації виробничих процесів, розширенню продуктового асортименту та залученню нових ринків. Крім того, інновації є ключовим елементом стратегії конкурентоспроможності, яка дозволяє підприємствам утримувати лідерські позиції та забезпечувати стабільний розвиток у глобальному бізнес-середовищі. Отже, ефективне впровадження інноваційних підходів є важливим кроком для подальшого успішного функціонування підприємств та загального економічного прогресу країни.

Список літератури

1. Позняк С. В. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств / С. В. Позняк // Ефективна економіка: електр. наук. фах. вид. / Дніпропетр. держ. агр.-екон. ун-т. Дніпропетровськ, 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4614>
2. Літвінов О.С., Куманова П.В. Інноваційна діяльність, як засіб підвищення конкурентоспроможності продукції суб'єктів підприємництва. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: збірник наукових праць №9-10 (286-287), 2021. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/286-287/pdf/147-154.pdf>
3. Цюцюпа С. В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємства / С. В. Цюцюпа // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. - 2019. - Вип. 1. - С. 221-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2019_1_29
4. Ладунка І.С., Братанов М.І. Дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств // Економіка і суспільство: Збірник наукових праць Мукачівського державного університету, 2016. - №5. - с. 189-194 URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/34.pdf
5. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Сорока А. В. Основні тренди та сучасні інструменти застосування системи digital-маркетингу в підприємстві та start up. Маркетинг у підприємстві, біржовій діяльності та торгівлі в smart суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри: колективна монографія / За наук. ред. І. В. Перезової. – Львів: Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. С. 29-49.
6. Хоменко І.О., Садчикова І.В., Костюченко І.А. Інноваційно-логістичні та митні аспекти управління ланцюгами постачань швидкопсувної продукції. Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. – К.: КиМУ, 2020. – Випуск 1(11). – С. 69-78.
7. Khomenko I.O., Bibik, J. M., Soroka A.V. Pricing strategy in the road industry: theoretical foundations and practical aspects. Kyiv Economic Scientific Journal. 2023. №3. P.150-157. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-3-22>.

Ющенко Ірина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Поняття «інновації» сучасна економічна наука трактує як «кінцевий результат інноваційної діяльності, що знайшов втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку» [1]. На думку І.Т. Балабанова, банківська інновація – це «реалізований у формі нового банківського продукту чи операції кінцевий продукт інноваційної діяльності» [2]. Н.М. Матвійчук визначає банківську інновацію як «синтетичне поняття про діяльність банку у сфері інноваційних технологій, направлене на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування і розміщення ресурсного потенціалу за допомогою нововведень, які сприяють клієнтам в отриманні прибутку» [3]. Незважаючи на різні тлумачення поняття «банківська інновація», важливим є те, що інновація сприяє розвитку банківської галузі та сприяє збільшенню внутрішнього капіталу, створюючи таким чином можливість для позитивного розвитку.

Україна, як і багато інших країн, переживає період інтенсивного розвитку банківської сфери, де інновації відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності та задоволенні потреб сучасного споживача. За останні кілька років українські банки активно впроваджують нові технології та послуги, спрямовані на полегшення фінансових операцій та забезпечення зручності клієнтів.

Однією з головних перспектив інновацій у банківській сфері України є розвиток цифрових банківських послуг. Це включає в себе впровадження мобільних додатків, онлайн-банкінгу та інших цифрових інструментів, які дозволяють клієнтам здійснювати фінансові операції з будь-якого місця і в будь-який час. Зростання використання смартфонів та Інтернету серед населення України створює потужну базу для розвитку цифрових банківських послуг.

Ще однією перспективною галуззю є розширення послуг віддаленого обслуговування. Це включає в себе онлайн-консультації, відеозв'язок з фахівцями, віддалений доступ до банківських продуктів і послуг через Інтернет. Зокрема, у зв'язку з пандемією COVID-19 та з воєнним станом в Україні ці технології стали особливо актуальними, оскільки банки шукали способи підтримки клієнтів, не вимагаючи фізичного контакту.

Також варто зазначити перспективи впровадження технологій штучного інтелекту та блокчейну в банківській сфері. Штучний інтелект може бути використаний для автоматизації процесів, аналізу великих обсягів даних та покращення обслуговування клієнтів, тоді як технологія блокчейну може забезпечити безпеку та прозорість фінансових транзакцій.

Для того щоб розвивати інновації в банківській сфері України, необхідно створити сприятливе законодавство, яке б сприяло впровадженню новітніх технологій та заохочувало банки до інвестицій у цей напрямок. Також важливо

забезпечити високий рівень кібербезпеки для захисту фінансових даних клієнтів. Наприклад, за підрахунками спеціалістів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, збитки в результаті кібератаки вірусу Petya в 2017 р. становили 0,4% ВВП України, що більше ніж 300 млн доларів. Тоді були атаковані одні з найбільших в Україні банків, такі як: Ощадбанк, Банк Південний, ОТП Банк, Кредобанк, Укргазбанк, Укрсоцбанк, Промінвестбанк [4].

Отже, перспективи інноваційних банківських послуг в Україні є дуже обіцяними. Впровадження цифрових технологій, розширення віддаленого обслуговування та використання новітніх технологій можуть значно полегшити життя клієнтів і підвищити конкурентоспроможність банківської системи країни. Однак для досягнення цих цілей необхідно продовжувати працювати над створенням сприятливого середовища для інновацій та забезпечення високого рівня кібербезпеки.

Список літератури

1. Лакоснік Є. Банківські інновації на ринках, що розвиваються // Банківська практика за кордоном. 2006. № 7. С. 13–28.
2. Онищук М. Інноваційні продукти на ринку банківських послуг України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/276.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).
3. Розвиток інновацій у сучасній банківській сфері України / Н.М. Матвійчук, Н.Ю. Бурлачук, Ж.В. Гарбар // Молодий вчений. 2015. № 5 (20). Ч. 2.
4. Чайковський Я., Ковальчук Я. Банківські інновації: перспективи та загрози електронних банківських послуг // Світ фінансів. 2018. №4(57). С. 121-136. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1075/1080> (дата звернення: 25.01.2024).
5. Ткачук В.О. Інноваційна політика банків на ринку банківських послуг // Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль. 2013. Том 14. № 2. С. 43-51. URL: <http://bit.ly/4bbQvqs> (дата звернення: 25.01.2024).

Наталія ЄРЕМЕНКО

Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська
політехніка»
м. Чернігів, Україна

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ

Ризик - це ключовий елемент підприємництва в умовах ринкової економіки, ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом. При політичній і економічній нестабільності ступінь ризику значно зростає. У сучасних умовах циклічного розвитку економіки України проблема посилення ризиків є дуже актуальною.

При недотримання певних правил та порушення процедур при здійсненні господарської діяльності до підприємців застосовують різні види санкцій: фінансові, адміністративні та кримінальні.

Відповідно до норм Податкового кодексу України (далі - ПКУ) платники єдиного податку несуть фінансову відповідальність за правильність обчислення, своєчасність та повноту сплати сум єдиного податку, а також за своєчасність подання податкових декларацій. Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафів та/або пені, накладення яких за наявності відповідних підстав не звільняє від застосування адміністративної або кримінальної відповідальності. Строк позовної давності для нарахування фінансових санкцій становить 1095 днів. Якщо платник податків здійснив два або більше порушень законодавства з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, фінансові санкції застосовуються за кожне разове порушення або порушення, що триває. [5]

Застосування таких санкцій відбувається у такому порядку: спочатку контролюючий орган надсилає (вручає) порушникові податкове повідомлення-рішення, у якому зазначено суми штрафів; у разі згоди з цим, платник оплачує визначену суму штрафів і пені, у разі незгоди з податковим повідомленням-рішенням платник податків має право його оскаржити. Самостійно нарахувати собі суму штрафу платник податків може у разі виправлення самостійно знайдених помилок у раніше поданій податковій звітності, в разі, якщо така помилка призвела до заниження суми податкового зобов'язання. У такому випадку податкове повідомлення-рішення не оформлюється. У частині випадків (зокрема, в декларації з ПДВ та в декларації з єдиного податку) передбачено відображення платником податку суми такого штрафу у формі самої податкової звітності.

Платник податків несе відповідальність за незабезпечення зберігання первинних документів, облікових та інших реєстрів, статистичної звітності, інших документів з питань обчислення і сплати податків протягом строків, установлених ст. 44 ПКУ (1095 днів), та/або неподання платником податків контролюючим органам оригіналів документів або їх копій. Штраф складає 510 грн за перше порушення та 1020 грн за повторне порушення протягом року.

При заниженні суми грошового зобов'язання і прострочення сплати грошових зобов'язань підприємці повинні нараховувати пеню.

Адміністративна відповідальність для усіх без винятку суб'єктів господарювання відображена у Кодексі України про Адміністративні правопорушення. На єдинників можуть бути накладені стягнення за порушення, вчинені ними у сфері нарахування та сплати податків, а також у сфері соціального страхування (при використанні коштів Фондів). Адміністративна відповідальність може застосовуватися за результатами перевірки контролюючими органами. При цьому адміністративне стягнення може бути накладене не пізніше двох (трьох) місяців із дня скоєння

правопорушення, а при правопорушенні, що триває, - не пізніше двох (трьох) місяців із дня його виявлення. [1]

Кримінальна відповідальність настає при ухиленні від сплати податків у значних розмірах, які в 1000 і більше разів перевищують установлений розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (для кримінальної відповідальності не 17 грн, а величина податкової соціальної пільги). Кримінальна відповідальність для єдинників відображена у статтях 212 та 2121 Кримінального кодексу. [2]

При цьому особи, які вперше учинили такі дії, звільняються від кримінальної відповідальності, якщо до притягання до кримінальної відповідальності сплатять податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодують збиток, завданий державі їх невчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

У разі недотримання вимог законодавства або вчинення дій, що шкодять державі, на підприємця можуть бути накладені фінансові та адміністративні санкції та притягнуто до кримінальної відповідальності.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-Х від 07.12.1984 року. Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до N 51, ст. 1122
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Державний комітет статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Вишлінський Г., Яблоновський Д., Прохоров Б. Як малим та середнім підприємствам України стати національними та глобальними чемпіонами? Проект "Побудова мостів в державній політиці: Україна" реалізується за фінансової підтримки Foundation Open Society Institute в співпраці з OSIFE при Open Society Foundation. Центр економічної стратегії. Аналітичні записки. 2019. 48 с.
5. Десятнюк О.М., Кулик Р.Р. Малий бізнес: етапи становлення, ризики та перспектива: методичні рекомендації для підприємців. Київ, 2016. 95 с.

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Бобрушко Анастасія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

Єрмоленко Оксана

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

АНТИОКСИДАНТИ: КЛЮЧ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДОСТІ ТА ЗАПОБІГАННЯ ХВОРОБАМ

Антиоксиданти та вільні радикали- це питання, яке супроводжує нас все наше життя. В кожному організмі є захисні сили, про це подбала природа і створила імунну систему, щоб захистити нас від впливу навколишнього середовища. Але, нажаль ці сили не всемогутні, і імунна система може давати збої через щоденні атаки. Вплив токсичних хімічних речовин, забруднене повітря, алкоголь, паління, надмірні фізичні навантаження і тд. пришвидшують виробництво *вільних радикалів*.

Вільні радикали - це агресивні молекули кисню, які утворюються в процесі нашої життєдіяльності і мають не повний набір електронів. Тому вони шукають іншу молекулу в якій можна було б забрати один електрон, вступають в хімічну реакцію з усім, що зустрічається на їхньому шляху. Так, починається *реакція окислення*. Зіпсовані фрукти, іржавий метал, прогіркла олія – це все приклади окиснення.

Щодо нашого організму, вільні радикали пошкоджують стінки клітин, в результаті чого, клітини легко стають вразливими перед вірусами і бактеріями. А коли вільний радикал повністю руйнує клітинну оболонку- це викликає передчасне старіння організму, причому не завжди це проявляється ззовні.

Тому, щоб подовжити нашу молодість- треба подовжити молодість в першу чергу наших клітин, важливо захистити наш організм від окислювального стресу за допомогою *антиоксидантів*.

Антиоксиданти (антиокислювачі) — природні або штучно синтезовані речовини, що сповільнюють чи припиняють окиснення (переважно стосовно органічних сполук) [1].

Антиоксиданти за походженням поділяють на природні і синтетичні. Нам, звичайно, потрібні якраз природні- ті, що містяться в продуктах

харчування. Що стосується синтетичних антиоксидантів, то до них можна віднести ліки і Бади, а також харчові добавки Е- від 300 до 399, що додаються до продуктів для того, щоб вони могли довше зберігатися, але вони не приносять нічого корисного здоров'ю людини [2].

Найбільш сильними антиоксидантними властивостями володіють флавоноли та антоціани- речовини, що містяться в рослинах, і дають їм певний колір. Тому в продуктах рослинного походження антиоксидантів найбільше. Особливо в кисло-солодких і кислих фруктах, овочах червоного, оранжевого, синього і чорного кольору. У жовтих, яскраво-зелених і темно-зелених рослинах антиоксидантів теж багато[2].

Щоб досягти здорового та добре збалансованого харчування, рекомендується щодня споживати різні продукти з 5 основних груп:

- ✓ овочі та бобові;
- ✓ фрукти;
- ✓ цільнозернові продукти та крупи;
- ✓ нежирне м'ясо, птиця або риба, яйця, тофу, будь-які горіхи та насіння;
- ✓ звичайні молочні продукти або зі зниженою жирністю[3].

Причому, найбільша кількість антиоксидантних речовин в будь-якому продукті харчування виявляється в його шкірці або в його корі, а також в кісточках плодів.

У галузі краси антиоксиданти- це справжні герої для вашої шкіри. При додаванні в косметичний засіб ці речовини виконують відразу дві функції:

1. Працюють як консерванти, захищаючи продукт від псування.
2. Протистоять окислюванню в шкірі, мають імуномодулюючу, протизапальну та фотозахисну дію.

Антиоксидантні компоненти у косметиці беруть участь у кисневому обміні в тканинах, активізують мікроциркуляцію крові, покращують колір обличчя. Елементи контролюють роботу сальних залоз, підвищують пружність епідермісу, захищають клітини від зовнішніх агресивних факторів, а волокна колагену та еластину – від передчасного руйнування. Антиоксиданти направлені на прискорення регенерації тканин, на запобігання фотостарінню [4].

Список антиоксидантів досить довгий, в ньому є як всім відомі і зрозумілі інгредієнти такі, як вітаміни С, Е, F і К, зелений чай, так і незрозумілі непрофесіоналу назви: гінкго білоба або ягоди годжі, убіхінон, супероксиддисмутаза, глутатіон, каталаза, ресвератрол. Більш того, кожен антиоксидант, володіє власними унікальними властивостями. Так, наприклад, вітамін С сприяє процесу колагенезу і зволоженню, володіє освітлюючим впливом. Зелений чай заспокійливо діє на шкіру, зменшує запальну реакцію, бореться з подразненнями, загоює. Вітамін А- омолоджує, бореться з акне і пігментацією[5].

Таким, чином вживання антиоксидантів через харчові продукти чи косметичні засоби допомагає не лише зберегти молодість та красу шкіри, а й

підтримує загальний стан здоров'я організму, забезпечуючи йому необхідну захисну функцію.

Список використаних джерел

1. Антиоксиданти. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8> (дата звернення: 28.02.2024).
2. Антиоксиданти. Природні антиоксиданти в продуктах харчування. Дія антиоксидантів URL: <http://inmoment.com.ua/beauty/health-body/antioxidants.html>
3. Що таке антиоксиданти та в яких продуктах вони містяться? URL: <https://klopotenko.com/shho-take-antyoksydanty-ta-v-yakyh-produktah-vony-mistyatsya/>
4. Антиоксиданти в косметичці: як обрати найкращий засіб URL: <https://mariefreshcosmetics.com/posts/antioksidanti-v-kosmetici>
5. Антиоксидантна косметика: чому весь б'юті-світ збожеволів на антиоксиданти? URL: <https://krasotashop.com/ua/blog/poleznye-sovety/antioksidantnaya-kosmetika-pochemu-ves-butimir-pomeshalsya-na-antioksidantah.html>

Смирнова Галина

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

Бобрушко Анастасія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Харчові технології

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ У ХАРЧОВИЙ ЛАНЦЮГ ШКІЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ: РОЛЬ ШОКОВОГО ОХОЛОДЖЕННЯ ТА ЗАМОРОЖУВАННЯ

Для того, щоб вижити і розвиватися в конкурентному ринковому середовищі, ринкові суб'єкти повинні вміти формувати власні конкурентні переваги, які здебільшого досягаються завдяки впровадженню інновацій.

В Законі України "Про інноваційну діяльність" термін "інновації" трактується як – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

Ресторанний бізнес не може існувати без впровадження новітніх технологій: молекулярні та текстурні технології, технології «Sous Vide», Стефан-гриль, «Cook & Chill» (з англ. – «приготування та охолодження»), шокового заморожування. Переваги саме технології швидкого охолодження та шокового заморожування дозволяють використовувати її не тільки в

харчових виробництвах для заморозки ягід, овочів, напівфабрикатів, а і все більше закладів ресторанного господарства використовують інноваційну технологію в організації роботи.

Шокове заморожування- це охолодження продукту зі швидкістю, при якій досягається ефект мікрокристалізації вологи та клітинного соку продукту (кристали льоду мають однаковий розмір з молекулами води). Структура продукту при цьому не руйнується і після розморожування продукт повністю зберігає свої властивості.

Процес заморозки здійснюється у декілька етапів:

- охолодження продукту від температури $+20^{\circ}\text{C}$ до 0°C ;
- процес підморожування- перехід 70% продукту до твердого стану завдяки зниженню температури, нижче криоскопічної, від 0 до -5°C ;
- глибока заморозка від -5 до -24°C , яка забезпечує тривале зберігання продукту [6].

Шокове заморожування напівфабрикатів, готових страв здійснюється завдяки сучасному високотехнологічному оснащенню з урахуванням властивостей різних продуктів та дотриманням відповідного температурного режиму, щоб зберегти смак та привабливий зовнішній вигляд, отримати продукт дійсно відповідний стандартам системи управління безпекою харчових продуктів НАССР. Розрізняють камери-шафи, конвеєрні апарати, лолі та флюїдизаційні камери і спіральні апарати.

Переваги шокової заморозки:

- ✓ продукти, оброблені таким способом, мають не пошкоджену клітинну структуру;
- ✓ втрати продукту зменшуються приблизно у 2-3 рази;
- ✓ час заморозки в 3-10 разів менший;
- ✓ скорочуються площі виробництва;
- ✓ термін окупності зменшується;
- ✓ виготовляється екологічно чистий продукт (відсутня термічна або хімічна обробка)[4].

Наочним прикладом застосування технології інтенсивного охолодження та шокового заморожування є Стратегія реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року, яку Уряд ухвалив у жовтні 2023 року. Стратегія містить 4 ключові напрями на наступні 5 років і передбачає:

- організацію якісного та безпечного харчування
- закупівлі та фінансування;
- відновлення та модернізацію харчоблоків із застосуванням трьох технологічних моделей:
- комплексний підхід: дотримання вимог системи НАССР; розвиток кадрового потенціалу; впровадження нових норм харчування, меню, формування культури здорового харчування [2].

Вже розроблено три структури харчоблоків у шкільних їдальнях:

Технологічна модель- 1 «Базова кухня» - модель організації харчування, за якої процес приготування та видача готових страв реалізується закладом освіти або шляхом аутсорсингу, що передбачає виготовлення та реалізацію готових страв оператором ринку харчових продуктів, який здійснює постачання послуг з харчування, з використанням харчоблоку закладу освіти.

Технологічна модель- 2 «Опорна кухня» - є ідентичною до моделі “базова кухня” і передбачає виконання функцій постачальника послуг з харчування, шляхом доставки готової гарячої їжі у прилеглі заклади освіти.

Технологічна модель- 3 «Фабрика-кухня» - модель організації харчування, що передбачає використання потужностей окремого підприємства з приготування, шокового охолодження готової їжі, зберігання та транспортування всієї продукції на всіх технологічних етапах в безпечному середовищі за температури 3-5°C. Доставка готової їжі здійснюється в герметичних гастроємностях та термоізоляційних боксах [5].

Побудова саме фабрики-кухні в Бучі є першим проєктом, презентованим першою леді України Оленою Зеленською та за підтримки мецената Говарда Баффета у вересні 2022 року.

Очікується, що досвід відкриття фабрики-кухні в Бучі стане пілотним проєктом, і в майбутньому мережу буде поширено на всю територію України. Кожна з них зможе забезпечувати харчуванням 30 – 40 навчальних закладів.

Шокове охолодження та заморожування виступають як ключовий елемент в ефективності системи харчування в освітніх закладах, сприяють популяризації здорового харчування серед учнів та відповідають вимогам сучасного підходу до організації шкільного харчування, що є важливим кроком для майбутніх поколінь.

Список літератури

1. Закон України Про інноваційну діяльність № 40-IV від 4 липня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Про схвалення Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2024 роках. Розпорядження КМУ України від 27.10.2023 р. № 990-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-shkilnoho-kharchuvannia-na-period-do-2027-roku-ta-t271023>
3. Влащенко Н. М. Інноваційні технології у ресторанному, готельному господарстві та туризмі : навч. посібник / Н. М. Влащенко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 373с.
4. Наукова стаття: «Що таке шокова заморозка продуктів та які її переваги?» URL: <https://analytic.ub.ua/28631-hto-takoe-shokovaya-zamorozka-produktov-i-kakovy-ee-preimushchestva.html>
5. Посібник для проєктувальників та архітекторів: «Харчоблоки в закладах освіти» URL: <https://cdn2.me-qr.com/pdf/19869953.pdf>
6. Все, що потрібно знати про шокову заморозку - переваги та особливості технології. URL: <https://mealtime.com.ua/blog/vse-scho-potribno-znati-pro-shokovu-zamorozku>

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ХЛІБ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Хлібобулочні вироби є найважливішим стратегічним, соціально значимим продуктом, який має високий потенціал у збереженні та покращенні здоров'я. Тому основне завдання харчової промисловості - це безперервне виробництво і своєчасне забезпечення населення продукцією, якість якої буде максимально відповідати вимогам споживачів, сучасним поглядам нутриціології за показниками органолептичних, фізико-хімічних властивостей, харчової цінності, фізіологічної дії, безпечності та ціни.

При цьому перспективний розвиток хлібопекарських підприємств, їх конкурентоспроможність, можливі за умови впровадження інноваційних технологій, які ґрунтуються на національних традиціях приготування і споживання хлібобулочних виробів з урахуванням змін споживчих мотивацій, розвитку нутриціології, біохімії, мікробіології, світового досвіду удосконалення роботи галузі, насамперед впровадження ресурсозберігаючих технологій, заходів з підвищення екологічності виробництва, безпечності, формування заданої якості продукції, коректування фізіологічних властивостей і харчової цінності.

В той же час, хлібобулочні вироби, насамперед з пшеничного борошна вищого та першого сортів, характеризуються незбалансованим хімічним складом, вмістом неповноцінних за складом білків, дефіцитом мікронутрієнтів [1]. Використання натуральних добавок як збагачувачів є необхідним при виробництві продукції з підвищеною харчовою цінністю, лікувального і лікувально-профілактичного призначення, присутність якої на ринку становить, на жаль всього 4-5 %. Для порівняння, в країнах Європи частка таких виробів у загальному обсязі хлібної продукції досягає 20-30% [2].

За даними опитування 45-50 % споживачів в Україні мають бажання купувати продукцію з покращеними фізіологічними властивостями, і переважна більшість (90%) з них готові платити значно більшу ціну за ці продукти харчування [3].

Товстіють, насправді, не від хліба, а від його неправильного вживання – такий висновок зробили лікарі. Однак ті, хто дотримуються дієти, намагаються не їсти його взагалі. Хоча робити цього не варто. Щоб вживання хліба не позначилося на фігурі, просто не потрібно змішувати його з жирними

стравами та вживати не більше 120 грамів на день. А ще є кілька видів хліба, вкрай корисного для здоров'я, тому лікарі рекомендують їсти його щодня [1].

Внаслідок погіршення стану навколишнього природного середовища та нераціонального харчування послаблюються захисні функції організму. В цих умовах потребує особливої уваги виробництво функціональних харчових продуктів і в першу чергу, продуктів з антиоксидантами, біологічно активними речовинами, мікроелементами, клітковиною.

Серед антиоксидантів особливої уваги заслуговує β -каротин, який є провітаміном А, ефективним профілактичним засобом від онкологічних і серцево-судинних захворювань, захищає від шкідливого впливу радіації.

Природним джерелом β -каротину є гарбуз, який поряд з каротином багатий вітамінами групи В, харчовими волокнами, пектиновими та мінеральними речовинами.

Науково обґрунтувати і експериментально підтвердити ефективність застосування гарбузового пюре у хлібопекарському виробництві вдалося за результатами проведення науково-дослідницької роботи.

За результатами досліджень доведено і встановлено, що:

- за хімічним складом гарбузове пюре є джерелом збагачення хлібобулочних виробів біологічно активними речовинами;

- для виробництва хлібобулочних виробів високої якості технологічно можливим є внесення пюре в кількості до 40 % до маси борошна, що призводить до збільшення об'єму і пористості виробів, затримує процес черствіння.

- внесення в тісто з гарбузовим пюре, цукру та жиру зумовлює покращання органолептичних показників якості виробів і має сприяти підвищенню засвоєння β -каротину, що є жиророзчинною речовиною;

- гарбузове пюре активізує процеси ферментативного гідролізу крохмалю борошна та біотрансформацію його білків, і зумовлює збільшення накопичення цукрів, водорозчинної та проміжної фракції білкових речовин, інтенсифікацію асиміляції цукрів мікрофлорою тіста;

Визначено вплив гарбузового пюре на перебіг біохімічних та мікробіологічних процесів у тісті при його дозріванні. Показано, що гарбузове пюре збагачує хлібобулочні вироби β -каротином, вітамінами, харчовими волокнами, пектиновими та мінеральними речовинами, що надає їм оздоровчих властивостей, подовжується тривалість збереження виробами свіжості.

Хліб та хлібобулочні вироби щоденно споживаються населенням багатьох країн світу, а їх асортимент постійно поповнюється новими виробами. Вимоги споживачів, зростання конкуренції в хлібопекарській галузі стимулюють впровадження інноваційних рішень, розвиток асортименту хлібобулочних виробів. Ринок хлібної продукції пропонує споживачу, як традиційні, так й оригінальні види продукції.

Таким чином, перспективними і актуальними напрямками досліджень є розробка технологій інноваційних хлібобулочних виробів з покращеним

хімічним складом та збагачених дефіцитними нутрієнтами, з антиоксидантними, протекторними, імуномодельючими властивостями.

Отже, розроблена і випробувана в науково-дослідницькій роботі рецептура хліба з додаванням гарбузового пюре може бути запропонована до впровадження.

Список літератури

1. Іоргачова К. Г. Хлібобулочні вироби оздоровчого призначення з використанням фітодобавок / К. Г. Іоргачова, Т. Є. Лебеденко. - К. : КО Прес, 2015.-464 с.
2. Колесник В. М. Маркетингові дослідження споживчих мотивацій на ринку хлібопродуктів в регіоні / В. М. Колесник, М. І. Розкладай // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2013 - Вип. 1 (6), т. 1. - С. 133-139.
3. Бокій О. В. Конкурентоспроможність продукції хлібопекарської галузі / О. В. Бокій // Вісник КНУТД. – 2014.- №6 (81). - С. 23-30.

Картак Ольга

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

Падалка Марина

Здобувачка професійної освіти
За професією «Кухар. Кондитер»
ВПУ92 м. Сєверодонецка
м. Кременчук, Україна

МОЛЕКУЛЯРНА КУХНЯ ЯК СУЧАСНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Все більше і більше закладів ресторанного господарства з'являється на території України. Це зумовлено насамперед попитом. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємствам ресторанного господарства потрібно впроваджувати найновітніші інноваційні технології. Цікава інноваційна ідея ЗРГ- є основою комерційного успіху у ресторанному бізнесі. Сучасні заклади ресторанного господарства при створенні концепції закладу використовують різноманітні інновації. Молекулярна кухня – є яскравим прикладом радикальної інновації.

Молекулярна кухня – це сучасний напрямок в кулінарному мистецтві, який поєднує хімію, фізику та гастрономію. Ця технологія дозволяє шеф-кухарям експериментувати з текстурами, смаками та ароматами, створюючи неймовірні страви, які вражають не лише смакові рецептори, а й здорове сприйняття.

У закладах ресторанного господарства молекулярна кухня стала популярною не лише серед гурманів, а й серед шеф-кухарів, які бачать у цьому напрямку безмежні можливості для творчості. Вона дозволяє створювати страви, які виглядають як маленькі шедеври мистецтва, а також зберігати смакові якості продуктів.

Завдяки застосуванню таких технік, як сферифікація, гелеутворення, зневоднення, піноутворення, газування, швидке заморожування, згущення, *sous vide* або вакуум, склеювання звичайні страви отримують незвичайний вигляд та смак. Наприклад, можна скоштувати морозиво з оселедцю, або яблуко зі смаком м'яса. Співпраця між відомими вченими та кухарями в сфері молекулярної кухні сприяє її подальшому розвитку і появі нових технік для приготування їжі [4].

«Батьки» молекулярної кухні - угорський фізик Ніколас Курті і французький фізик і хімік Ерве Тіс, які зробили їжу головною темою своїх досліджень. У 1988 році вони придумали назву і дали визначення молекулярній кухні. Молекулярна кухня також називається «прогресивна кухня» або «модерністська кухня» [1].

Усе почалось із зацікавлення фізико-хімічними аспектами готування їжі, лабораторних досліджень та проведення семінарів на тему «Молекулярна та фізична гастрономія». Двома постійними слухачами семінарів були Хестон Блюменталь (англієць) та Ферран Адрія (іспанець), саме вони почали активно використовувати напрацювання Курті у своїх ресторанах: Fat Duck та elBulli [2].

Спочатку молекулярна кухня набула популярності у країнах Західної Європи та Північній Америці, а згодом набула поширення і у інших країнах світу [4]. Сучасна Європа рясніє «зоряними» ресторанами, які пропонують спробувати молекулярні чудеса на тарілці. Найбільш відомі з них – іспанський «EL BULLI», англійський «THE FAT DUCK», французький «PIERRE GAGNAIRE». В Америці молекулярна кухня подається в чиказькому ресторані «ALINEA», нью-йоркському «ROOM 4 DESSERT» або каліфорнійському «THE FRENCH LAUNDRY» [3].

Не дивлячись на широке поширення молекулярної їжі в світі, в Україні молекулярна кухня представлена дуже обмежено, і знаходиться на початковій стадії свого розвитку. Використання наукового підходу у приготуванні їжі дозволяє створювати не лише незвичайні смаки та дивовижний вигляд страв, але і робить їх корисними для здоров'я людини. Порівняно зі стравами, які приготовані звичайним методом, страви молекулярної кухні зберігають більшість корисних та поживних речовин, вітамінів та протеїнів, все це робить їх більш здоровою їжею. На сьогодні в світі сучасна молекулярна кухня демонструє тенденцію до подальшого прогресу і популяризації [4].

Таким чином, молекулярна кухня є інноваційною технологією у закладах ресторанного господарства, яка не лише додає нових смакових вражень, а й робить процес готування цікавим та захоплюючим. Вона завоювала своє місце серед гастрономічних трендів ресторанів Європи і

обов'язково буде присутня у меню найпрестижніших ресторанів України у майбутньому.

Список літератури

1. Молекулярна кухня: переваги і недоліки, а також вплив на організм специфічної технології приготування. URL: <https://ukr.media/food/386564/>
2. Молекулярна кухня. URL: <https://harchi.info/articles/molekulyarna-kuhnya>
3. Молекулярна кухня: міф чи реальність. URL: <https://spar.ua/blogs/molekulyarna-kuhnya-mif-chi-realnist>
4. Застосування технологій молекулярної кухні як чинник зростання ресторанного сервісу. URL: <https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/view/38>

Лагункова Наталія

Викладач циклової комісії
гуманітарних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

Еделєв Олександр

Доцент кафедри олімпійського та професійного спорту
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

ЦІННІСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Спосіб життя – це 70% здоров'я людини. Так кажуть експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я. А одним із важливим чинником способу життя є харчування.

Їжа – це «пальне» для нашого організму без якого він не може функціонувати. Вона дає нам енергію, котра забезпечує нормальну роботу організму, будівництво й оновлення всіх його структур. Але і надлишок енергії так само небезпечний, як і її нестача. Організм, не маючи змоги використати всю енергію, відкладає її у вигляді зайвих жирів, і людина починає набирати вагу, що може мати сумні та погані наслідки для здоров'я, не кажучи вже про естетичний бік проблеми.

Правильне харчування, як перший ключ до здоров'я і гарного самопочуття, без яких важко досягнути максимальної працездатності. Рівновага в організмі, яка приводить до здоров'я, починається з їжі, яку ми їмо [1].

Основа раціонального харчування – збалансованість, тобто оптимальне співвідношення компонентів їжі (білків, жирів і вуглеводів). За такого харчування організм отримує різноманітні поживні речовини в тій кількості, яка є необхідною для нормальної життєдіяльності людини.

Нераціональне харчування та недостатня фізична активність є основними чинниками ризику для здоров'я у всьому світі [2].

Здорове харчування становить основу здорового способу життя. Споживаючи щодня адекватну кількість калорій за рахунок збалансованого набору переважно корисних продуктів, можна значно зменшити ризик серцево-судинних захворювань, діабету та раку, тобто найбільш небезпечних захворювань [3].

В природі не існує ідеальних продуктів харчування, які містили б всі харчові речовини, необхідні людині (за винятком материнського молока). Кожен організм має потребу в певній кількості речовин, які повинні надходити в певних пропорціях. Білки є основним будівельним матеріалом організму, джерелом синтезу гормонів, ферментів, вітамінів, антитіл. Жири володіють не тільки енергетичною, а й пластичною цінністю завдяки вмісту в них жиророзчинних вітамінів, жирних кислот, фосфоліпідів. Вуглеводи – основний паливний матеріал для життєдіяльності організму. До розряду вуглеводів відносяться харчові волокна (клітковина), які відіграють важливу роль в процесі травлення і засвоєння їжі. Важливе значення для правильного обміну речовин і забезпечення функціонування організму мають мінеральні речовини і вітаміни [4].

Мінеральні речовини і мікроелементи мають дуже велике значення і володіють такими властивостями: вони беруть участь у побудові тканин, особливо кісткової; регулюють кислотно-лужний стан організму; входять до складу ферментних систем, гормонів і вітамінів і впливають на їх функцію; нормалізують водно-сольовий обмін.

Фізіологічний вплив мінеральних речовин поширюється на всі системи організму і біохімічні процеси, що відбуваються в них. Серед мінеральних речовин виділяють макро- і мікроелементи. Перші містяться в тканинах у великих кількостях – десятки й сотні міліграмів, другі – в міліграмах або тисячних частках. Джерелом надходження мікроелементів до організму – продукти харчування. Будь-який дефіцит макро- і мікроелементів або їх надлишок здатні нашкодити вашому організму.

І не забуваємо про воду – один із видів мікроелементів. Вода – це найбільш важлива складова частина харчового раціону; основне середовище, в якій протікає обмін речовин. Вода становить 66% людського тіла. Найбільше води містить головний мозок, особливо його сіра речовина (кора головного мозку), - 80%, м'язи - 76%, кісткова тканина - 50%. Але і нестача води в організмі небезпечніша за голодування. В той же час надлишок води призводить до перевантаження серцево-судинної системи, а отже викликає ослаблення організму.

Добова потреба людини у воді - 2,5 л; у людей, які займаються важкою фізичною працею, і спортсменів - 3,0 л.

Універсального еліксиру довголіття немає, є своєрідний комплекс, який покращує якість та тривалість життя [3]. В усьому потрібно мати міру – для повноцінного забезпечення організму «пальним».

Недбале ставлення до власного здоров'я, неправильний вибір продуктів харчування забруднюють людський організм [4]. Тільки правильне різноманітне харчування є основою і джерелом довголіття людини.

Список літератури:

1. Державна установа «Кіровоградський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України». Режим доступу: <http://labcentr.kr.ua>
2. Палига І. Є. «Гінекологія» Стаття журналу клініки репродукції людини Альтернатива, 2019; |
3. Кисилиця С.О. «Здорове харчування – запорука довголіття», 2020;
4. А.М.Баденко «Основи раціонального харчування», 2021.

Харченко Софія

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

Ілляшенко Людмила

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ МЕНЮ ЯК ІННОВАЦІЯ В РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Ресторани стали популярними місцями відпочинку та розваг, що користуються величезним попитом. Гнучка політика ресторанних підприємств дозволяє задовольнити різноманітні смаки та потреби споживачів. Проте, у зв'язку зі зростанням конкуренції у цьому сегменті бізнесу, виникає необхідність у відході від традиційних методів обслуговування, кулінарії, організації розважальних заходів та приваблення цільової аудиторії. Тому ресторани змушені впроваджувати інноваційні технології, методи та стратегії як на рівні управління закладом, так і на рівні обслуговування. Вони допомагають покращити обслуговування гостей, оптимізувати управління та знижувати витрати, забезпечуючи конкурентоспроможність та успіх у сучасному ринковому середовищі.

Інноваційні підходи, які активно використовуються в Україні у ресторанному господарстві: використання Інтернету для онлайн-бронювання та публікації інформації про заклад дозволить забронювати столик, переглянути політику закладу, його концепцію, асортимент страв і прочитати відгуки; використання QR-кодів і електронних меню є зручним способом вибору і замовлення страв, тому, зайшовши на сайт закладу, потенційні гості

можуть переглянути online-меню, де вказані всі позиції, що є в наявності; впровадження web-телекомунікаційних рішень для покращення взаємодії з гостями та розширення сервісу доставки за допомогою електронного меню [1,2].

Електронне меню (e-Menu) – це інтерактивне меню, що реалізується за допомогою сенсорного дисплею, який розміщують біля столу або на столі, за яким сидить гість [3].

Перевагами електронного меню для гостей є швидкий доступ до зображень та інгредієнтів страви, алергенів, способів приготування, енергетичної цінності, вага страви та інше; можливість прискорити процес замовлення та попросити рахунок, не чекаючи офіціанта, завдяки чому істотно знижується навантаження на персонал; зручність при ознайомленні зі списком страв: гості можуть спокійно розглядати меню без поспіху, вивчати страви, розглядати фото та обирати найпривабливіші опції; скорочення часу очікування замовлення, оскільки гість може замовити бажані страви, не контактуючи з офіціантом; відсутність людського фактора в процесі прийняття замовлення, що виключає можливість помилки та гарантує, що гостю будуть подані саме ті страви, які він замовив [3].

Було проведено соціологічне опитування мешканців міста Чернігова в кількості 117 осіб. Основа мета – оцінити готовність респондентів до використання та розвитку інноваційних технологій у закладах ресторанного господарства.

Переважає більшість опитуваних (64 %) - молоді люди віком від 16 до 26 років. 68% респондентів зазначили, що їм зручно користуватися QR-кодом для ознайомлення з меню і лише 12% відповіли, що ніколи не використовували цю послугу. 50% - вказали на зручність використання QR-коду на чеку з метою оплати замовлення за допомогою смартфона. 47% опитуваних вказали, що використовують чат-боти для попереднього замовлення або бронювання столів. 68% - готові відвідувати заклади, в яких повністю автоматизована система обслуговування. Це свідчить про те, що більшість респондентів активно використовують інноваційні технології, що пропонуються в закладах та готові до подальшого їх розвитку.

Отже, розвиток інноваційних технологій у ресторанному господарстві, на прикладі електронного меню, є ключовим для підвищення конкурентоспроможності та успішної діяльності закладів ресторанного господарства [2]. Електронне меню забезпечує не лише зручність для споживачів, але й ряд переваг для самого закладу. Важливо зауважити, що інновації в ресторанному господарстві допомагають не лише забезпечити задоволення поточних потреб споживачів, а й адаптуватися до змін у сучасному ринковому середовищі, викликаному швидким темпом життя та зростанням вимог до сервісу. Таким чином, інвестування у розвиток інноваційних технологій у ресторанному господарстві, зокрема у впровадження електронного меню, є необхідним кроком для забезпечення успіху та стабільності в цій галузі.

Список літератури:

1. Інноваційні технології у ресторанному, готельному господарстві та туризмі: навч. посібник / Н. М. Влащенко ; Харків. нац. ун-т міськ. госпва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 115 с.

2. Давидова О. Ю., Полстяна Н. В. Інформаційно-комп'ютерні інновації в ресторанному бізнесі. Комунальне господарство міст. 2012. № 106. С. 407–408

3. Соколенко А. С. Інноваційні ресторани технології: конспект лекцій для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти всіх форм навчання зі спеціальності 241 – Готельно-ресторанна справа / К. В. Свідло, А. С. Соколенко, М. І. Писаревський; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. – 140–143 с.

Дорош Ольга

Керівник напрямку ресторацій в мережі
WINETIME, в місті Чернігів
ТОВ ТС ПЛЮС

Ілляшенко Людмила

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФУДХОЛИ МЕРЕЖІ WINETIME ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАКЛАДАМ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

В умовах війни відбувається міграція населення України. Українці вимушено залишають свої домівки та їдуть за кордон. Під тиском обставин знайомляться з культурою, традиціями, сервісом різних народів світу, і одночасно стають частиною глобального світу, стираючи кордони та даючи можливість для спілкування, співпраці та обміну досвідом між різними країнами. Відповідно повертаючись в Україну, – запроваджують нові бачення та методи в організації роботи з одного боку, а з іншого – в якості споживачів послуг очікують більш сучасного та інноваційного сервісу в роботі закладів.

Ринок ресторанного господарства та торгівлі в умовах війни переживає жорстку конкуренцію. Це стимулює запроваджувати інноваційні форми роботи, адже боротьба за лояльність та утримання клієнтів стає все більш гострою.

Незважаючи на умови війни відбувається динамічний розвиток ресторанного господарства, що підлаштовується під мінливі потреби споживачів. Ресторанний бізнес постійно еволюціонує, пропонуючи нові формати та концепції, одним з яких є фудхол. Фудхол став прикладом європейської інтеграції в культуру країнського ресторанного господарства.

Фудхол – це окрема зона для споживання їжі на території магазину. Відкриваючи фудхоли, суб'єкти господарської діяльності сфери ритейлінгу (роздрібної торгівлі), знаходять нові шляхи для залучення та утримання клієнтів. Незважаючи на це фудхоли відносять до закладів ресторанного господарства.

WINETIME — національна мережа гастромаркетів, заснована в 2010 році в рамках АСНОВА ХОЛДИНГУ [3].

Виномаркети WineTime - це магазини open access (відкритого доступу), що організовані за всіма стандартами високого європейського рівня.

В асортименті магазинів Wine Time представлені вина з різних регіонів - від України, Грузії та Молдови до великих виноробних держав Старої Європи і не менш яскравих і цікавих країн Нового Світу, таких як Чилі, Аргентина, Південна Африка, Австралія, Нова Зеландія та інших. Крім того, WineTime - це ще унікальний для України вибір віскі, текіли, коньяків, арманьяків, бренді, лікерів та іншої алкогольної продукції. Також, виномаркети WineTime пропонують покупцям широкий вибір ексклюзивної гастрономічної продукції - паста, сири, устриці, соуси, оливки, оливкова олія та інші делікатеси. Це все – гість може куштувати одразу.

Маркетів по всій країні 35, і у 8 з них є фудхоли. Перший відкрився у 2017 році. Концепція фудхолу тоді, з полиці до столу. Фудхоли зараз – це стильно, смачно, та високий рівень сервісу. Холдинг має свою власну ферму, що дозволяє забезпечувати екологічно чистою продукцією магазини, а відповідно і фудхоли.

Робочий процес організований таким чином, що робота йде безперебійно. Окрім основного меню А-ля карт, гостям приготують будь-що з полиці маркету.

Команда професіоналів закладу допоможе зібрати тарілку делікатесів, підібрати вишуканий напій до страви, який доповнить її смак, відкрити устриці, посмажити морепродукти, рибу щойно з льоду чи стейк мрамурової яловичини з власної ферми. Шеф-кухар та шеф-сомельє вдало реалізують принципи фудпейрінгу, організовують гастровечори, тематичні сніданки та різномантні дегустації. Фудхол є просвітницьким центром, у якому гостей навчають поєднувати страви з напоями задля отримання гастрономічного задоволення. Споживати їжу на фудхолах мережі – це наче тур країнами світу [2].

Барна карта фудхолу містить весь асортимент маркету, без послуги cork fee. Такої пропозиції, тут і одразу, не має жоден ресторан.

Компанія має власну WINETIME ACADEMY: Школа сомельє, офіціантів, гастрономії та напоїв, де навчає своїх співробітників знанням та сервісу. Відповідно роботу мережі забезпечують фахівці, які підготовлені за європейськими стандартами. Працівники бездоганно обслуговують клієнтів, цінуючи високоякісний сервіс, який є одним з важливіших конкурентних переваг, як у маркеті так і на фудхолі.

У фудхолах застосовують техніки активних продажів задля збереження висококласного сервісу, що наведені в книзі «Сервіс, який продає» Джима Саллівана і Філа Робертса. Автори доносять, що сервіс повинен бути таким, який продає через розуміння гостя та його потреб. А за розумінням потреби слідує експертна пропозиція [1].

Фудхоли мережі WINETIME є альтернативою традиційним закладам ресторанного господарства та мають ряд значних переваг над ними. Фудхоли спроможні задовольнити смаки вибагливих та обізнаних споживачів, які знайомі з сервісом європейського рівня. У них реалізують надширокий асортимент високоякісних напоїв та страв, які готуються з елітних продуктів. Таке розмаїття продукції забезпечується за рахунок власної логістики.

Список літератури

1. Jim Sullivan, Philip Roberts. Service that Sells!: The Art of Profitable Hospitality. Pencom Press, 1991. 182p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Service_that_Sells.html?id=Z7awQgAACAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 26.03.2024).

2. John Tschohl. Achieving Excellence Through Customer Service. 13th ed. Minneapolis, Minnesota USA : BEST SELLERS PUBLISHING, 2019. 355 p. URL: <https://www.customer-service.com/wp-content/uploads/2019/02/AETCS-2019-Book-for-Web.pdf> (дата звернення: 26.03.2024).

3. Сайт мережі маркетів WINETIME. URL: <https://winetime.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Смаглюк Аліна

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

*Бородавка Софія,
Заворотна Єлизавета*

Здобувачі фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

Туристична галузь України, пройшовши перевірку пандемією Covid-19 та, здавалося, щойно взявши курс на відновлення, у зв'язку з початком повномасштабної війни Росії проти нашої держави опинилася перед черговим випробуванням.

Першим під ударом опинився міжнародний туризм: у зв'язку з високим ризиком початку широкомасштабних бойових дій на території України, вже 14 лютого 2022 р. міжнародні страхові компанії, які займаються страхуванням авіаперевезень, припинили страхувати літаки для польотів над територією нашої держави, у зв'язку з чим більшість авіакомпаній були вимушені припинити польоти. Деякі інші компанії, приміром «Ryanair», продовжили свою роботу, проте, звісно, ненадовго. Авіасполучення з сусідніми та іншими країнами, таким чином, припинилися, і міжнародний туризм також став.

Деякі рухи, щоправда, у цьому сегменті туризму ще який час мали місце, та пов'язані вони були не з організацією відпочинку, а з поверненням туристів з нього, адже на початок війни велика кількість українців опинилися закордоном, адже перебували в турах, і туристичним операторам довелося провести колосальну роботу, аби повернути їх додому.

Що стосується внутрішнього туризму, з початком війни він зіткнувся з низкою інших викликів. По-перше, у пошуках безпеки, величезні маси людей почали переміщуватися із зони бойових дій у відносно більш безпечні центральні, а особливо західні регіони держави, і готельний фонд у них вже в перші дні повномасштабного вторгнення виявився повністю завантаженим. Та мова йшла не про туристів, а про внутрішньо переміщених осіб. По-друге,

велика частина працівників туристичної галузі активно зайнялися волонтерством, деякі інші були змушені покинути місце свого проживання та переїхати, в т. ч. закордон. По-третє, війна спричинила до втрати величезною кількістю людей звичних доходів, а в багатьох випадках — ще й майна. І, по четверте, більшість українців морально не могли собі дозволити подорожувати, з поваги до тих, хто боронить державу на фронті чи прискорює Перемогу в тилу.

Та вже за кілька місяців, коли остаточно стало зрозуміло, що війна — це нова реальність, а економіка має працювати навіть у таких важких умовах, туризм почав потрохи повертатися до життя і подорожі відновилися. Так, з часом більшість суспільства укріпилася в своєму сприйнятті туризму не як сфери розваг, а як сфери економіки, яка забезпечує багатьом громадянам доходи, а також надходження коштів до державного бюджету.

Крім того, більшість туристичних підприємств активно зайнялася волонтерством і велику частину своїх прибутків почала віддавати на потреби Збройних Сил України. Значно у зв'язку з піднесенням патріотичних настроїв, а також у зв'язку з потребою перезавантажитися та відволіктися від шокуєчих реалій, до того ж не за всі гроші, почав зростати попит на внутрішній туризм. Так, вже на травень — червень 2022 р. у закладах розміщення західного регіону звільнилася велика кількість ліжко-місць і основні туристичні потоки спрямувалися саме туди.

Що стосується виїзного туризму, у зв'язку з запровадженими обмеженнями переважна більшість подорожуючих закордон була представлена жінками та дітьми. У практику туризму повернулися закордонні автобусні тури, а також авіатури з вильотом із Молдови (м. Кишинів), Польщі (м. Краків, Варшава, Жешув, Катовіце, ін.), Румунії (м. Бухарест), ін. Поширеною стала практика замовлення наземного обслуговування громадянами України, які опинились в Європі, в українських туроператорів. Непоодинокими є випадки, коли українці закордоном долучаються до організованих груп, які виїжджають на відпочинок з України.

Ще однією характерною рисою виїзного туризму стало бронювання для українських туристів лише тих готелів, у яких не зупиняються туристи з Росії. Серед країн, які у 2022 р. українці обирали для відпочинку, лідерами були Болгарія, Туреччина, Єгипет, Чорногорія, Хорватія, Греція [1].

Що стосується в'їзного туризму, згідно з даними Держприкордонслужби, у січні-лютому в Україну в'їхало 825 000 іноземців, протягом березня — квітня — 280 000, протягом травня — серпня — 710 000 осіб. Найбільше серед них було громадян Угорщини, Румунії, Польщі та Молдови, трохи менше — громадян Білорусі, США, Туреччини, Литви, Великої Британії, Німеччини, Словаччини, Чехії. Та дуже складно говорити про те, скільки з них приїхали в Україну дійсно з туристичною метою, а не в якості журналістів, дипломатичних працівників, волонтерів, громадських активістів, близьких та родичів українців. Достойменно відомо лише про хасидів, які приїжджали до м. Умані на святкування Рош га-Шана. За наявною

інформацією, у 2022 р. їх кількість склала 23 тис. осіб, тоді, як у 2020 р. — 2,5 тис., а в 2021 р. — 30 тис. осіб [2].

Та точки зору бізнесу, вже дуже скоро стало зрозуміло, що таких замовлень достатньо лише для часткового покриття звичних обсягів подорожей, тому, щоб вийти на повне завантаження, українські туроператори почали шукати нові можливості для функціонування. Так, з часом багато з них почали започатковувати філії на території Молдови, Казахстану, Польщі, Латвії, Литви, Естонії, ін. Серед тенденцій, які характеризують розвиток туризму в Україні на початку 2023 р., основними, на наш погляд, є: – переважання серед бронювань санаторного (оздоровчого) відпочинку та відпочинку для заспокоєння і релаксу, у місцях, розміщених якомога далі від повітряних тривог і вибухів; – приділення великої уваги питанням безперебійної наявності у закладах розміщення – світла, води, зв'язку; – збільшення кількості бронювань соло-турів для однієї людини або сімейних поїздок та, відповідно, зменшення популярності групових турів; – збільшення кількості бронювань турів «на завтра», адже довгострокове планування стає все більше розкішшю, про яку можна лише мріяти. Розглядаючи можливі сценарії розвитку туристичної галузі України у повоєнний період, фахівці, чи не в один голос, роблять оптимістичні прогнози.

Після Перемоги, — переконані вони, — іноземці хотітимуть відвідати нашу державу та на власні очі побачити те, про що багато дізналися в період війни, коли світ, як кажуть, «відкрив для себе Україну». Роблячи оптимістичні прогнози, фахівці часто беруть за приклад досвід Хорватії, Боснії та Герцеговини, Кіпру, Єгипту, Ізраїлю, які відносно швидко змогли відновитися після війни та стати туристично привабливими. Та не слід забувати, що війна, яка наразі триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, а тому всі порівняння є некоректними. Безсумнівно, перспективи відновлення та розвитку туризму в Україні значно будуть залежати від того, в якому стані опиняться інфраструктура, об'єкти історико-культурної спадщини, природно-рекреаційні ресурси, а також загальний рівень життя в країні, безпеки подорожей тощо у повоєнний період.

Маємо також розуміти, що перспективи туризму в Україні значно будуть залежати від спроможності уряду належним чином презентувати нашу державу на міжнародному ринку та сформувати їй імідж безпечної для відпочинку. Про популяризацію України як туристичної країни, цікавої для іноземних туристів, керівництво держави, на наш погляд, має подумати вже зараз. В іншому випадку, відновлення туризму не буде швидким і розтягнеться на роки, а може й десятиліття.

Список літератури

1. Родак К. «Українцям бронюють лише ті готелі, де немає росіян». Як виглядає туризм під час війни. URL: https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665 (дата звернення: 09.03.2023)
2. Тараненко А. Чи існує туризм в Україні під час війни. URL: <https://expedicia.org/chi-isnuie-turizmv-ukraini-pid-chas-viyni/> (дата звернення: 09.03.2023)

Заєць Анастасія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

Бурдюгова Світлана

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Туризм – одна з основних галузей економіки України. Проте ринок туризму дуже вразливий до криз різного походження, таких як стихійні лиха, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, військові конфлікти, що призводять до дестабілізації ситуації всередині країни. Цей факт підтверджує ситуація в туристичній галузі України, яка з початком повномасштабної війни пережила справжній крах [1].

З початком війни з Росією у 2022 році подорожі Україною не втратили популярності. Більше того, вони стали чи не єдиним способом відпочити й відновити свої сили для багатьох громадян України, які не мають можливості подорожувати за кордоном. В зв'язку зі складною ситуацією в державі, пов'язаною з війною, у внутрішньому туризмі сформувалися певні тенденції, які потребують детального вивчення та аналізу [2].

Визначення поняття «внутрішній туризм» міститься в Законі України «Про туризм». Відповідно до нього, внутрішній туризм – це подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на її території, в межах держави [3].

Залежно від мети подорожі можна виділити наступні види внутрішнього туризму: екскурсійний туризм, агротуризм, екотуризм, курортний туризм, культурний туризм, гастрономічний туризм та інші [4].

У березні та квітні, які стали критичними періодами для України, індустрія подорожей практично зупинилась. Південні регіони країни стали недоступні для туристів у зв'язку з окупацією частини території та зонами активних бойових дій [2].

Відновлення туристичних напрямків почалося в центральних і західних регіонах, але досягти показників перших місяців 2022 року на вдалося [5].

Разом зі зменшенням кількості українців, які проводять свою відпустку за кордоном, зростає і кількість тих, хто віддає перевагу внутрішньому туризму. За статистикою української туристичної агенції Join UP! у жовтні

2022 року попит на подорожі в Україні значно зріс. Кількість заброньованих турів зросла майже вдвічі порівняно з минулим роком, що свідчить про те, що бажання подорожувати та відпочивати залишається високим, незважаючи на складну ситуацію, але якщо розглядати таблицю “Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами України, за видами туризму у 2000–2020” то можна помітити що кількість внутрішніх туристів зменшилась у рази.[6]

Внутрішній туризм є важливим для України з точки зору сприяння регіональному розвитку, збільшення надходжень від туризму, збагачення культурного життя країни та підвищення її престижу в міжнародному співтоваристві. В зв'язку з ситуацією в Україні у внутрішньому туризмі сформувалися певні тенденції. Зокрема, збільшення популярності санаторних (оздоровчих) турів, популярність бронювання турів «на завтра», зменшення тривалості подорожей, зміна вимог до туристичних закладів, які ставлять потенційні туристи, зміна портрету українського мандрівника, зростання популярності соло-туризму, популярність туристичних програм, спрямованих на допомогу Збройним Силам України [2].

Отже, аналіз вищезазначених тенденцій свідчить про те, що люди продовжують подорожувати Україною, незважаючи на ситуацію воєнного часу, що сприяє розвитку ринку внутрішнього туризму в нашій країні.

Водночас розвиток внутрішнього туризму ускладнюється низкою проблем, спричинених складною ситуацією в Україні. Ці проблеми пов'язані з військовими діями, втратою туристичних та рекреаційних ресурсів, руйнуванням туристичної інфраструктури, розміщенням окупаційних військ на території туристичних центрів, втратою трудових ресурсів та ін.

Для зменшення впливу цих проблем на внутрішній туризм рекомендуються: створити безпечне середовище для туристів, відновити культурні об'єкти, створити альтернативні маршрути, відновити туристичну інфраструктуру та державна підтримка туристичної галузі[2].

Незважаючи на складну ситуацію, внутрішній туризм в Україні залишається важливим галуззю, яка має потенціал для подальшого розвитку після закінчення війни.

Список літератури

1. Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму в Україні URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/12813/1/Дипломна%20туризм%20Королюк%20ОС.Р..pdf> (дата звернення: 24.02.2024).
2. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227/2150>(дата звернення: 24.02.2024).
3. Про туризм: Закон України від 15.09.1995. Дата оновлення 01.01.2024 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z950324?an=476879> (дата звернення: 24.02.2024).
4. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. Кременчуцька газета. 2022 URL: <https://kg.ua/news/podorozhi-pid-chas-viyni-de-dozvoleno-vidpochivati-i-yak-bezpechno-organizuvati-mandrivku> (дата звернення: 24.02.2024).
5. Час кризи та виходу на нові ринки. Join up. 2023. URL: <http://surl.li/regry> (дата звернення: 24.02.2024).

6. Сучасні тенденції розвитку туристичного бізнесу в регіонах України. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-3_0-pages-56_64.pdf (дата звернення: 24.02.2024).

Плескачевська Ніколь

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Чирок Ярослав

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ: АНАЛІЗ ЗМІН У ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКАХ ТА СТРАТЕГІЙ ВІДНОВЛЕННЯ

Пандемія COVID-19 спричинила глибокі зміни у світовій економіці. Особливого ураження зазнала туристична галузь. Обмеження подорожей, введення карантину та зниження інтересу до міжнародних поїздок призвели до кризи у туристичних потоках, для відновлення яких необхідно шукати нові підходи.

У цьому дослідженні ми розглядаємо, як саме змінилися напрямки туризму, які заходи вживаються для адаптації до змінених умов, а також які стратегії можуть сприяти поверненню туристичної індустрії до допандемічного рівня та її довготривалому процвітанню.

COVID-19 - це глобальна загроза для здоров'я, яка почалася в кінці 2019 року в м. Ухань, Китай, і поширилася по всьому світу, спричинивши мільйони інфікувань і смертей. COVID-19 має різні прояви, від малих до важких, і викликає кашель, задишку, втрату нюху та смаку, головний біль, м'язові болі, висип, а також ураження легень, серця, нирок, мозку та інших органів. Для подолання пандемії COVID-19 було застосовано різні інструменти на рівні держав, регіонів, громад та особистостей. Серед них були: карантин, обмеження подорожей, соціальна дистанція, маски, дезінфекція, тестування, вакцинація, лікування, дослідження, інформування, підтримка, солідарність та інші. ВООЗ координує міжнародну реакцію на пандемію, надаючи рекомендації, ресурси, технічну допомогу, моніторинг, оцінку та сприяння співпраці між країнами та партнерами [2]

За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2020 році зменшилась на 74% у порівнянні з 2019 роком, що призвело до втрати 1,3 трлн. дол. США в експортних доходах від туризму. Пандемія також призвела до втрати близько

100 млн. робочих місць у туристичній галузі. Ця тенденція відбилася на туризмі в різних країнах світу, таких як Туреччина, Італія та Єгипет [6].

Туреччина, яка у 2019 році займала шосте місце у світі за кількістю міжнародних туристичних прибуттів, у 2020 році зазнала значного спаду туристичної активності. За даними UNWTO, кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2020 році склала 12,7 млн., що на 69% менше, ніж у 2019 році. Експортні доходи від туризму скоротилися на 65% і становили 12,1 млрд. дол. США. Також, туристична галузь Туреччини втратила близько 1,2 млн. робочих місць у 2020 році.

Італія, яка є однією з найпопулярніших туристичних країн світу, також постраждала від пандемії. За даними UNWTO, кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2020 році склала 25,3 млн., що на 70% менше, ніж у 2019 році. Експортні доходи від туризму скоротилися на 68% і становили 19,4 млрд. дол. США. Також, туристична галузь Італії втратила близько 1,1 млн. робочих місць у 2020 році.

Єгипет, який має багату історичну та культурну спадщину, також зазнав великих втрат у туризмі. За даними UNWTO, кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2020 році склала 3,5 млн., що на 70% менше, ніж у 2019 році. Експортні доходи від туризму скоротилися на 69% і становили 4 млрд. дол. США. Також туристична галузь Єгипту втратила близько 0,5 млн. робочих місць у 2020 році.

Однак, крім міжнародного туризму існує також і внутрішній. Внутрішній туризм - це подорожі в межах однієї країни, які не вимагають перетину міжнародних кордонів. Його доля складає близько 80% світового туризму та генерує більше доходів, ніж міжнародний [1]. В умовах пандемії COVID-19, внутрішній туризм став більш привабливим для багатьох туристів, які шукають безпечні, доступні та близькі до дому місця.

Основною причиною різкого спаду туризму було запровадження жорстких обмежень на міжнародні та внутрішні подорожі, а також карантинних заходів в більшості країн світу, що мали на меті стримати поширення вірусу. Це призвело до скасування авіарейсів, закриття готелів, ресторанів, музеїв, парків розваг та інших туристичних атракцій [5]. Також пандемія вплинула на попит на туризм, оскільки багато людей відмовилися від подорожей через страх зараження, втрату доходів, невизначеність щодо майбутнього та інші фактори [3]. Туристична галузь є однією з найбільш вразливих до кризових ситуацій, але також однією з найбільш стійких та адаптивних.

У зв'язку з цим, туристична галузь потребує ефективних стратегій відновлення, які б враховували зміни у туристичних потоках, потребах та очікуваннях споживачів, а також виклики, пов'язані з підвищенням епідеміологічної безпеки, сталості та цифровізації. Одним з можливих напрямків відновлення туризму є покращення внутрішнього туризму, який має ряд переваг, таких як: зменшення залежності від зовнішніх факторів, підтримка місцевої економіки та сприяння національній єдності [4].

Також необхідна підтримка та співпраця між урядами, міжнародними організаціями, громадським сектором та місцевими громадами, щоб створити сприятливі умови для відновлення та розвитку туризму.

Список літератури

1. Внутрішній туризм [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: . – https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
2. Коронавірусна інфекція COVID-19 [Електронний ресурс] / Публічне здоров'я України. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19>
3. Миронов В. В. Туризм як фактор розвитку регіонів України / В. В. Миронов // Туристична бібліотека. – 2018. – No 1. – С. 51–59. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/myronov51.htm
4. Шевченко О. В. Вплив пандемії COVID-19 на туристичну галузь України / О. В. Шевченко // Економіка і суспільство. – 2020. – Вип. 23. – С. 294–300. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/306/294>
5. Як COVID-19 впливає на навколишнє середовище? [Електронний ресурс] / BDO Ukraine. – Режим доступу: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2021/how-does-covid-19-impact-the-environment>
6. UN Tourism Dashboard [Електронний ресурс] / World Tourism Organization. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/tourism-data/un-tourism-tourism-dashboard>

Портна Юлія

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

Буякова Марія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

ВСП « Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ГОТЕЛЬНА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Під час війни в Україні збільшилася потреба в закладах розміщення, і готельний бізнес на заході країни тримається стабільно завдяки увазі до безпеки та якості обслуговування. Хоча війна впливає на всі сфери життя, готельна сфера діяльності продовжує розвиватися, залучаючи більше внутрішніх і зарубіжних туристів, особливо на заході країни. Наразі дохід готелям приносять внутрішні туристи та іноземці, які працюють в Україні. Важливо пам'ятати, що готельна галузь грає важливу роль у підтримці економіки та наданні послуг у складні часи.^[1]

Зараз український готельний ринок працює максимум на 2–3% у грошовому виразі. На півдні цей показник становить 3–5% від планового, в

Києві й області – 10–15%, на сході через бойові дії та окупацію територій більшість готелів призупинили роботу. Цікава ситуація склалася у західних областях. Там у лютому – квітні заклади розміщення були завантажені на 100%. Це спричинило суттєве підвищення туристичного збору. За статистикою Державного агентства розвитку туризму, за перші шість місяців 2022 року сума склала 89,4 млн грн, що майже на 28,8% більше в порівнянні з сумою в аналогічний період 2021 року — тоді до бюджету надійшло 69,4 млн грн. До п'ятірки лідерів увійшли місто Київ та чотири області. Столиця поповнила свій бюджет більше ніж на 20 млн грн. Найбільше зростання в порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році зафіксовано у Львівській області – 193%. До бюджетів громад цього регіону надійшло 19,7 млн грн. У Івано-Франківській області сума турзбору зросла на 76,4% і склала 9 млн грн. Закарпатська область заробила 8,7 млн грн турзбору, що на 144% більше, ніж за аналогічний період торік.

Складнощі на цьому напрямі, звісно ж, є, проте багато компаній і підприємців продовжують здійснювати ділову активність в Україні. Зустрічі, переговори та конференції вимагають відповідних місць для проживання та проведення зустрічей. Готельні комплекси надають зручні умови для ділових поїздок, забезпечуючи необхідну інфраструктуру та сервіс. [2]

За даними проєкту Hotel Matrix (веб-продукт готельної аналітики), заповнюваність у Львові 2022 року становила 54% - на 6% вища за 2021 рік, у Буковелі - 58%. Середня виручка від здавання готельного номера в Буковелі була в грудні - приблизно 4 500 грн, найменша - у травні - 1 250 грн.

Водночас якщо брати східні регіони, приміром, місто Харків, то після деокупації Харківської області заповнюваність готелів першої столиці України дещо підвищилася і коливалася в діапазоні 15-20%. Однак це все одно вдвічі менше довоєнного рівня. [3]

Завантаження готелів у червні-серпні 2023 року в Буковелі сягнуло 78% (проти 50% влітку 2022 року), у Львові становило 54% (50%), в Одесі - 29% (21%), у Києві - 28% (15%).

Однак військовий конфлікт усе ж таки чинить негативний вплив на готельний бізнес в Україні. У перші місяці війни готельний бізнес фактично завмер. Потік гостей зупинився, усі заплановані івенти й туристичні бізнес-поїздки довелося скасувати. У центральній, південній та східній частинах країни показник відмов від бронювання виріс до 85-98%.

Сфера гостинності – це насамперед робочі місця для понад 400 000 осіб в Україні станом на 2021 рік. За підрахунками Державного агентства розвитку туризму України, через повномасштабне вторгнення Росії надходження до державного бюджету від туристичної галузі скоротилися майже на 26%. Попри це найбільше податків у першому півріччі сплатили саме готелі та санаторії – майже 461 млн грн. На 39% зросли надходження від діяльності пансіонатів та гуртожитків, які використовувались як тимчасові прихистки для внутрішньо переміщених осіб. Частка сплаченого податку від діяльності

турбаз, кемпінгів, дитячих таборів відпочинку зменшилася на 59% – із 178 млн грн за перші шість місяців минулого року до 73 млн грн у нинішньому. [4]

Попри всі негаразди та перешкоди вже зараз формується відкладений попит на внутрішній туризм. Оскільки більшість курортів ще довго будуть замінованими й потребуватимуть відбудови та реконструкції інфраструктури, на найближчі 5–10 років популярними місцями для відпочинку стануть Карпати, зокрема Буковель, та всі західні області.

Розглядаючи діяльність мереж готелів Ribas Hotels Group (гірськолижний курорт в Буковелі) за 2023 рік, вони в умовах війни продовжували розвивати нові проекти, а також відкрили представництво на Балі, офіс в Києві та скоро відкриють у Варшаві. Крім того, активно розвивають діяльність у Казахстані, Європі та Середній Азії. Так, нині компанія експортує свої послуги до таких країн світу, як Польща, Чорногорія, Австрія, Швейцарія, Німеччина, Грузія, Вірменія, Італія та країни Східної Азії. У найближчих планах – відкриття готелів в Індонезії (Балі), в Італії, на Кіпрі та у Єревані, а також розширення готельної мережі в Україні. [1]

Бізнес у готельному господарстві сучасної України може бути успішним, фокусуючись на якісному обслуговуванні, створенні комфортного середовища. Важливо також враховувати сучасні технології для бронювання та маркетингу та безпекову ситуацію у країні.

Список літератури:

1. «Нам було важливо зберегти команду»: Артур Лупашко про запуск нових під готелів час війни і відновлення туризму в Україні. Режим доступу:

<https://ribashotelsgroup.ua/blog/nam-bilo-vazhno-sohranity-komandu-artur-lupashko-o-zapuske-novih-oteley-vo-vremya-voyni-i-vozobnovlenii-turizma-v-ukraine/>

2. Готельний бізнес в Україні в умовах війни: чому в готелях зростає кількість гостей. Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/2150/gotelnii-biznes-v-ukraini-v-umovax-viini-comu-v-gotelyax-zrostaje-kilkist-gostei>

3. На початку війни готельний бізнес України обвалився на 90%. Чи є надія на відновлення? Режим доступу: <https://forbes.ua/company/na-pochatku-viyni-gotelnii-biznes-ukraini-obvalivsya-na-90-chi-e-nadiya-na-vidnovlennya-14102022-9033>

4. У якій ситуації опинився готельний бізнес під час війни. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/28/691984/>

Портна Юлія

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

Примачок Діана

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Під час повномасштабного вторгнення РФ, багато українців були змушені залишити свої домівки та робочі місця через загрозу безпеки, спричинивши масове переселення в інші регіони України або за її межі. Це призвело до тиску на робочий ринок у приймаючих регіонах та конкуренції за робочі місця. Захоплення територій та бойові дії призвели до закриття підприємств, втрати бізнесів та призупинення економічної діяльності, що спричинило економічний спад і зменшення інвестицій в постраждалі регіони. Внаслідок цього бізнеси втратили можливості працевлаштування через зменшення вакансій та обмеження можливостей розвитку. Але шок потроху минає, українці починають планувати майбутнє, і питання пошуку свого місця на ринку праці стає одним із найважливіших.

До початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року проблема працевлаштування для переселенців була дуже актуальною. Звіти, опитування та аналізи різних організацій, що дбали про внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), підтверджували це. У 2022 році ситуація стала ще гірше: збільшилася кількість переселенців у приймаючих громадах, а робочих місць стало ще менше через закриття підприємств та релокацію бізнесу в безпечніші регіони.

У Чернігівській області за період серпня 2022 - січня 2023 року звернулося лише 317 осіб до Чернігівської обласної служби зайнятості. З них лише 306 осіб отримали статус безробітного, а працевлаштовано – 104 особи.

Щодо працевлаштування, відсоток тих переселенців в Чернігівській області, які знайшли роботу після отримання статусу безробітних у центрі зайнятості, варіюється до 33%. [1]

На початку травня 2023 року в Україні станом налічувалося 127 тисяч осіб, які мали статус безробітних. Слід відзначити, що ця цифра відображає лише зареєстрованих безробітних, отже, загальна кількість може бути набагато більшою. Зазначимо також, що більшість з них - 72% - є жінками, тоді як офіційно зареєстрованих безробітних чоловіків становить лише 28%.

Майже половина безробітних, що зареєстровані (43%), мають вищу освіту. Ще 36% мають професійно-технічну освіту, а 21% - загальну середню освіту.

У травні 2023 року у службі зайнятості було оголошено 36,7 тисяч вакансій, що майже на 10 тисяч більше, ніж у попередньому році. Це означає, що в середньому на одну вільну робочу посаду в Україні за офіційними даними претендує троє безробітних.

У січні 2024 року кількість вакансій становила 58 575, тоді як безробітних було 120 685 осіб, з них 91 261 — жінки.

Середня заробітна плата у вакансіях, які є у державній базі даних, становить 11 тисяч гривень. Найбільша кількість вакансій зареєстрована в центрах зайнятості Києва - 6,1 тисячі, Львівської області - 5,4 тисячі,

Дніпропетровської області - 2,8 тисячі, Хмельницької області - 2,1 тисячі та Київської області - 2 тисячі.

З моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну на момент червня 2022 року було зареєстровано більше 51 тисячі нових бізнесів. З них 43 тисячі — це ФОП та 8 тисяч юридичних осіб. [2]

На початку червня 2022 року було зафіксовано новий рекорд реєстрацій ФОПів — 4652 підприємця. Це найбільша цифра з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Загалом за три тижні було зареєстровано понад 12 тисяч підприємців.

За час з 24 лютого помітно змінилась географія реєстрацій нових компаній. В період лютий – червень 2022 року більше реєстрацій ФОПів відбулось в Києві – 38.62%, Київська область – 42.93%, Харків -26.55%, Дніпро – 39.97%, Львів – 44.59% та Одеса – 39.37%.

Вплив війни на малі та середні підприємства проявився у зміні пріоритетних напрямків їхньої діяльності. Наприклад, у лютому 2022 року найбільшою категорією нових реєстрацій фізичних осіб-підприємців було "Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність", тоді як "Надання інформаційних послуг" та "Надання інших індивідуальних послуг" займали менш вагому позицію. Однак за три місяці війни обстановка змінилася, і "Роздрібна торгівля" стала лідером серед нових реєстрацій, утворивши разом з оптовою торгівлею 37% від усіх нових фізичних осіб-підприємців у червні 2022 року.

Найпопулярніші сфери, у яких відкриваються нові бізнеси, залишаються незмінними. Наприклад, у першій половині 2023 року "Роздрібна торгівля" знову зайняла перше місце, зареєструвавшись офіційно більше ніж 38 тисячами українців. На другому місці залишився "Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність", який був популярним до початку війни, але цього року свою діяльність у цій сфері розпочали вже 12 тисяч підприємців. Третє місце займає "Надання інших індивідуальних послуг", у цій галузі працює більше 8 тисяч фізичних осіб-підприємців. [3]

У червні 2023 року було зареєстровано рекордну кількість підприємців за останні три роки. Загалом за перше півріччя 2023 року українці відкрили трохи менше 134 тисяч нових справ — це майже 70% від кількості відкритих ФОПів за весь 2022 рік. Більшість «новоспечених» бізнесменів займаються роздрібною торгівлею, але як і раніше вистачає тих, хто вирішив працювати в сфері ІТ.

Найбільше нових ФОПів було створено у червні 2023 року — більш ніж 31 тисяча. Це найбільший показник не лише за період повномасштабного вторгнення, а й за останні три роки. Для прикладу, востаннє більше 30 тисяч нових підприємців було зареєстровано у червні та липні 2020 року.

Серед регіонів лідером за кількістю новостворених ФОПів у першому півріччі 2023 року став Київ — трохи більше 19 тисяч. Друге і третє місце посіли Дніпропетровська та Львівська області — майже 12 тисяч та 10+ тисяч

фопів відповідно. Найгірші показники реєстрації — у тих регіонах, які повністю або частково окуповані та на території яких наразі відбуваються бойові дії. [4]

Список літератури

1. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з якими проблемами стикаються ВПО? Режим доступу: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniatosti-z-iaakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/>
2. Ринок праці в Україні: хто отримує найбільше та скільки зараз безробітних — статистика. Режим доступу: <https://tsn.ua/exclusive/rinok-praci-v-ukrayini-hto-otrimuye-naybilshe-ta-skilki-zaraz-bezrobitnih-statistika-2339248.html>
3. Фопономіка: як працює український бізнес під час війни. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-in-war>
4. Українці у червні відкрили рекордну кількість фопів за останні три роки. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-record-2023>

Бородавка Софія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

Інноваційні аспекти розвитку готельного сервісу

Найважливішими інноваціями в готельній справі є інформаційно-комп'ютерні технології, які розроблені спеціально для таких підприємств. Також важливими є інновації в сфері будівництва готельних господарств та їх облаштуванні згідно нових тенденцій і вимог. Іншою групою інновацій є організаційні.

Впровадження інновацій є вимушеним кроком в розвитку суспільства, тому що зараз як ніколи загострилася проблема обмеженості ресурсів на планеті. В сучасному світі все більше уваги приділяються екологізації, автоматизації та енергоощадності підприємств, в тому числі і готельних. Використання нетрадиційних джерел енергії в готельно-ресторанному бізнесі має великий потенціал, тому що ця галузь господарства дуже залежить від тарифів на електроенергію і газ.

Сучасний світ вимагає від людини освоювати нові технології, щоб створити навколо себе більш комфортне середовище існування. Інновації несуть за собою великі перетворення, інколи такі, що змінюють спосіб життя, або ж навіть світогляд цілого суспільства. Інновації в готельному бізнесі мають бути не менш прогресивними, ніж в інших сферах господарювання людини і бути спрямованими на вирішення існуючих проблем. Крім того, вони повинні допомагати споживачу розкрити нові можливості, комфортніші умови обслуговування, що можуть стати не тільки візитівкою закладу і вирізнити

його серед інших, а й задати темп в розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Впровадження інновацій є вимушеним кроком в розвитку суспільства, тому що зараз як ніколи загострилася проблема обмеженості ресурсів на планеті.

Сучасна економічна теорія виділяє п'ять основних типів інновацій:

1. запровадження випуску нового продукту (товарна інновація);
2. введення нового методу виробництва (технологічна інновація);
3. створення нового ринку товарів чи послуг (ринкова інновація);
4. освоєння нового джерела постачання сировини (маркетингова інновація);
5. реорганізація структури, методів та стилів управління (управлінська інновація).

Процес введення новацій на ринок традиційно називають процесом комерціалізації. Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність. Наявність попиту на інновацію як економічну необхідність, що перетворює її на джерело доходу. Наявність попиту на інновацію свідчить про конкурентоспроможність, що є результатом інноваційної діяльності.

Більшість новацій реалізується у сфері економіки, забезпечуючи вирішення завдань економічного зростання, конкурентоспроможності не тільки підприємства, а й країни в цілому.

Належний рівень розвитку готельного господарства необхідний для будь-якої держави. Розвиток промисловості, торгівлі, економіки і туризму, а також культури і спорту сприяє мобільності людей з метою встановлення контактів, обміну досвідом, організації різноманітних заходів, оздоровлення і відпочинку. Брак готелів ускладнює всі ці процеси, натомість розвиток готельного господарства веде і до розвитку суміжних видів підприємницької діяльності (торгівлі, виробництва тощо) і сприяє поживленню усіх суспільно-економічних контактів, посилює економічний потенціал регіонів.

Інновації в готельному бізнесі є економічно доцільними та ефективними за умови, якщо вони приносять готелю додаткові доходи, забезпечують конкурентні переваги на ринку, підвищують частку ринку, знижують витрати, вдосконалюють процес обслуговування, підвищують ефективність роботи окремих підрозділів та готелю в цілому. Існує багато можливостей для покращення розвитку готелю. Нами виокремлено декілька, які вважаємо найбільш цікавими і ефективними.

В якості неординарного, наприклад, можна навести перешивання готельного текстилю і його подальше використання. Так, в деяких готелях, зіпсоване простирадло може бути перешитев наволочку. В якості деяких прикладів, які використовуються готелями, можна вибрати кілька основних напрямків «зеленої» стратегії, які вже мають місце в цій галузі:

- використання сонячної енергії та енергії вітру для підігріву води та підсвічування;
- використання фотоелементів і регуляторів освітленості для зниження енерговитрат у громадських зонах в періоди відсутності гостей;
- рециркуляція води та збір дощової води;

- переробка паперу і використання матеріалів, що підлягають повній переробці, в тому числі для упаковки продуктів, речей і т.д.;
- використання екологічних і природних матеріалів та продуктів взамін синтетичних;
- використання екологічних матеріалів при будівництві;
- застосування розкладається побутової хімії для зниження забруднень;
- зниження паперового документообігу (слід пам'ятати, що більшість паперових рекламних матеріалів летять в сміттеву корзину);
- поділ відходів (в першу чергу в роботі ресторану і служб номерного фонду).

Список використаних джерел

1. Гудзовата О.О. Автоматизовані системи управління готелями / О.О. Гудзовата // Торгівля, комерція, підприємництво. - 2013.
2. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов, Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури.
3. Мунін Г.Б. Управління сучасним готельним комплексом: Навч. посіб. / під ред. члена-кор. НАН України, д.е.н., проф. Дорогунцова С.І. – К.: Ліра-К.
4. Пащута М.Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання. / М.Т. Пащута, О.М. Шкільнюк. Навч. Посібник. – К.: Центр навчальної літератури.
5. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник / Н. В. Чорненька, – К.: Атіка.

Заворотна Єлизавета

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД INTERNET-ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ (ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ)

Будь-які комерційні відносини між суб'єктами виробництва і споживання встановлюються спеціальною технологією зв'язку. Від усної передачі, через ярмарки, друкарський верстат, телефон до телебачення та електроніки, тобто інформаційних технологій, технології ринку комунікацій змінювалися, а отже змінювався характер ринкових відносин. Електронні технології дозволили вперше в історії учасникам ринку одночасно спілкуватися на відстані, що започаткувало нову еру в галузі маркетингових комунікацій. Мережа супутників зв'язку забезпечила швидку передачу інформації між усіма частинами світу, тобто Інтернетом.

Інтернет як сукупність мереж у всьому світі становить собою найбільшу комп'ютерну систему, яка дозволяє отримувати, обробляти та обмінюватися інформацією мільйонам користувачів комп'ютерів. До величезної кількості даних можна отримати доступ у будь-який час і в будь-якому місці. Інтернет-технології надають можливості до організації нових способів ведення бізнесу в усіх галузях, вони стали важливим джерелом інформації, відповідно до якого формуються різноманітні бізнес-стратегії суб'єктів туристичної індустрії. За допомогою Інтернету для суб'єктів туристичної галузі з'явилася нова можливість успішно просувати та продавати послуги та продукти відповідно до запитів, потреб і бажань споживачів.

Однією з найбільших змін для бізнесу є комунікаційні технології, що забезпечені Інтернетом. В Інтернеті у розпорядженні туристичних агентств є сотні різних комунікаційних інструментів і каналів. Завдання полягає в тому, щоб знайти ті, які відповідають потребам і вимогам агентства - або, що ще важливіше, потребам і вимогам клієнтів.

Розвиток інформаційних технологій та створення комп'ютерних мереж та Інтернету дали можливість створити новий спосіб комунікації. Інтернет забезпечує кращий доступ до численних джерел інформації по всьому світу, а також пряме спілкування з усіма користувачами.

Інтернет став підтримкою для більш складних і важливих функцій в індустрії туризму та гостинності. Завдяки появі Інтернету відбулися певні зміни в туристичному бізнесі, а саме:

1. Кожен серйозний суб'єкт індустрії туризму та гостинності має веб-сайт, який можна класифікувати на чотири великі групи: «веб-сайти, що містять корпоративні ідентифікатори, мережі, веб-сайти концесій та членства, веб-сайти окремих сайтів та об'єктів, а також портали. Портал можна визначити як інструмент, який пропонує повний набір послуг для визначеної групи користувачів, або веб-сайт, який надає інформацію та ресурси про певну та конкретну галузь.

2. Інтернет пропонує можливість розширення, швидкої передачі даних і гнучкості (веб-сайти завжди можуть змінюватися, зміни видно відразу і не обмежуються простором і часом).

3. Сучасний бізнес на туристичному ринку характеризується впровадженням різноманітних систем бронювання в бізнес-системи туристичних агентств, готельних мереж, авіакомпаній, компаній з прокату автомобілів та інших учасників формування туристичного продукту.

4. Знижуються витрати на організацію та дистрибуцію в різних туристичних суб'єктах, які ведуть бізнес (турфірми, готельні мережі, незалежні готелі).

5. Створюються нові посередники в Інтернеті, а традиційні мають змінити свою роль.

6. Інтернет дозволяє якісно та ефективно досліджувати ринок.

Високошвидкісний Інтернет дозволяє швидко спілкуватися з усіма туристичними партнерами агентства. Підвищується продуктивність та

задоволеність клієнтів, а партнери швидко отримують бронювання, тому вони можуть відповідно планувати свій персонал. Недоліком високошвидкісного Інтернету є те, що клієнти тепер діють як власні туристичні агенти. Системи онлайн-бронювання можуть порівняти ціни за лічені секунди, а плани подорожей на навколишні дати та місця можна швидко перевірити.

Додаткова проблема, з якою зараз стикаються туристичні агентства, полягає в тому, що деякі клієнти спочатку проводять дослідження в Інтернеті, а потім приходять замовляти тур у агента. Традиційним туристичним агенціям стало обов'язково модифікувати та змінювати свої стратегії, щоб адаптуватися та вижити на мінливих ринках. Сучасне середовище електронної комерції допомагає їм покращити персоналізацію та ефективність. Більше половини туристичних агентств вважають, що технологія насправді є благом, оскільки вона допомагає впливати на особистий контакт і керувати туристичними транзакціями.

Незважаючи на постійний тиск з боку третіх сторін і прямих постачальників, які мають більший доступ до сучасних мандрівників, турагенти все ще відповідають за майже 77% загального бронювання круїзів, 55% бронювань авіа перельотів і 73% бронювань туристичних пакетів. Зростання та розвиток технологій допомогли покращити комунікацію, зручність, продуктивність, швидкість бізнесу та маркетингу.

Однією з найбільших змін, яку запровадила технологія, є те, що туристичні агенти тепер можуть постійно підтримувати зв'язок зі своєю клієнтурою, використовуючи різноманітні засоби. Швидкий доступ до всіх місць проведення заходів, авіакомпаній, готелів і т. д. забезпечує цілодобову підтримку клієнта.

Поява та еволюція Інтернету, а також безперервний технологічний прогрес справили значний вплив на поведінку споживачів і маркетингові стратегії. Основним фактором, який змінив все, що стосується поведінки споживачів, був розвиток соціальних мереж. Соціальні медіа змінили не тільки спосіб спілкування споживачів один з одним, а й спосіб комунікації з брендами. Користуючись Інтернетом, споживачі не лише дізнаються більше про продукти та бренди, а й спілкуються з підприємствами та іншими споживачами. Споживачі можуть більш ефективно висловлювати свою думку, легко поширювати її в Інтернеті та бачити думку своїх однолітків. Рекомендації стали опосередковуватися в електронному вигляді та з високим рівнем надійності, особливо серед молоді. Так само з появою Інтернету та деяких типів веб-сайтів споживачі почали мати доступ до необмеженої інформації про продукт, що дозволяло їм досліджувати, перш ніж зробити покупку. Кількість користувачів соціальних мереж збільшується протягом останніх десяти років, і, за прогнозами, зростатиме в геометричній прогресії.

Поява цифрової економіки та нових інформаційно-комунікаційних технологій за останні роки принесла глибокі зміни в найрізноманітніші галузі економічної діяльності. Не став винятком і туризм. Глобалізація та технологічна еволюція зробили туристів більш витонченими, вимогливими та

критичними в процесі прийняття рішень, що мають наслідки на різних рівнях, і з чого випливає суттєвий висновок, тобто туристи є і виробниками, і акторами, і глядачами. Туризм став інтенсивною діяльністю в пошуках знань і більшої та кращої інформації, що стало можливим через зростання значення Інтернету як каналу комунікації, інформації та маркетингу. Зростаюча важливість підключення та цифрових мереж і, як наслідок, зростаюча перевага цифрового маркетингу дозволяє прогресивно демократизувати доступ до культури на основі обміну/доступу до онлайн-контенту.

Останнім часом соціальні мережі (такі як Facebook, Twitter, Instagram та інші) посилюють свій вплив на туристичну діяльність, також як і деякі додатки - Booking.com, TripAdvisor, Trivago, Airbnb, VRBO, Expedia. Ці платформи онлайн-бронювання спростили процес бронювання в готелях і дозволяють споживачам оцінювати та повідомляти про якість наданих послуг на основі задоволеності клієнтів.

Протягом багатьох років на зміни в поведінці споживачів вплинули численні фактори. Бренди постійно намагаються знайти новий ефективний спосіб підключення та встановлення глибоких відносин зі споживачами. Зі зростанням соціальних мереж у нашому повсякденному житті бренди почали використовувати ці платформи як новий спосіб комунікації. Іншими словами, вони інтегрують ці типи засобів у свої поточні маркетингові стратегії.

Список літератури

1. The Role and Importance of the Internet in Contemporary Tourism in Travel Agencies Business // International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education. 2013. Vol.1. No.2.
2. Кукліна Т.С. Використання Інформаційних технологій в діяльності туристичних підприємств // Причорноморські економічні студії. 2017. Вип.13-2. С.217-221.
3. The Travel Agency Website - Factor for Business Success // Ovidius University Annals. Economic Sciences Series. 2017. Vol.XVII. pp.371-375.
4. Corina Larisa Bunghez. Marketing Strategies of Travel Agencies: a Quantitative Approach // Sustainability. 2020. Vol.12(24).
5. Стрижак О.О. Проблеми використання інформаційних технологій у діяльності вітчизняних підприємств // Динаміка наукових досліджень 2006: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Т.3. Економічні науки. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. С.59-61.

Смаглюк Аліна

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

Романенко Софія

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми
Харчові технології

Шкляр Аліна

Здобувач фахової передвищої освіти

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

До повномасштабної військової агресії росії в Україні туризм мав значний ресурсний потенціал і динамічно розвивався. За даними Чернігівська область має значні ресурси для розвитку різних видів туризму. Зокрема має унікальні історико культурні, неповторні природні та лікувально рекреаційні ресурси, що дає можливість для розвитку різних видів туризму. На території області знаходиться більше 2 тисяч річок та озер, 2 родовища мінеральних вод, унікальні, єдині в Україні родовища бішофіту, 20 % території вкрито лісами. Землі Чернігівщини — джерело творчого натхнення для цілої плеяди видатних представників культури і наукової еліти [1].

На Чернігівщині протягом останніх років спостерігався активний розвиток туризму. Однак війна значно вплинула на цю ситуацію. Зараз область поступово відновлюється після бомбардувань, і робота з відновлення туристичного потенціалу поступово набирає обертів. Там, де історичні локації не зазнали значних руйнувань, екскурсиводи вже проводять оглядові екскурсії для місцевих мешканців та гостей, готелі, парки природи та заклади громадського харчування відновили свою роботу. Після вторгнення рф в Україну туризм став набагато менший, і було зруйновано багато пам'яток. З них [5]:

- Музей колекції українських артефактів, зібраної Василем Тарновським.

Уночі 11 березня 2022 року під час облоги Чернігова будинок українського мецената Василя Тарновського, де останнім часом була бібліотека, зазнав значних пошкоджень внаслідок бомбардування російськими військами. На подвір'я бібліотеки та стадіон поблизу ворожа авіація скинула три фугасні 500-кілограмові бомби. Бомба, що впала на подвір'я, зруйнувала стіну бібліотеки та внутрішні перекриття [7].

- Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний

театр імені Т. Г. Шевченка. 19 серпня 2023 року будівлю театру пошкоджено російським ракетним ударом. Була зруйнована частина будівлі та її дах. Колектив театру звернувся по допомогу у відновленні будівлі [2].

- Чернігівський обласний історичний музей імені Василя Тарновського.

Значних пошкоджень зазнав його відділ – Військово-історичний музей у Чернігові. На його відновлення з держбюджету виділили 241 798 гривень. На ці гроші встановили вікна в один шар, замінили одне вікно, розібрали конструкції, вивезли все будівельне сміття [4].

- Катерининська церква. Під час обстрілів Чернігова, ця архітектурна

красуня, яка гордо з пагорба зустрічає всіх гостей, що в'їжджають у місто по Київській трасі, постраждала неістотно. Фасад церкви був посічений уламками від вибухів. На щастя, одна з головних візитівок міста вже повністю відновлена [5].

- Каплиця Архистратига Михаїла. Цей храм Православної церкви України,

що знаходиться на кладовищі Яцево, був повністю знищений під час облоги міста. Відновлювальні роботи вже закінчені. Храм приймає відвідувачів [5].

- Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. М. Коцюбинського. Внаслідок мінометних обстрілів 06.03.2022 року уламками снарядів пошкоджено меморіальний будинок М. Коцюбинського. Знищено 70 погонних метрів паркану. Пошкоджено адміністративний будинок, згорів господарський сарай площею 2 кв. м. У літературній експозиції пробито один склопакет, вхідні двері та скло технічного приміщення. Робіт з відновлення пам'ятки нажалі не проводилося [5].

Отже, ураховуючи те, що туризм продовжує функціонувати навіть у зоні воєнних конфліктів, важливим аспектом є вивчення особливостей його розвитку в умовах війни та обґрунтування перспектив на майбутнє, зважаючи на думки фахівців у цій галузі [7].

Під час планування та формування стратегії розвитку туризму у післявоєнний період, владним установам слід активно враховувати думку та досвід фахівців з сфери туризму та брати на озброєння зарубіжний підхід.

Для відновлення туристичної індустрії в різних регіонах України, включаючи Чернігівську область, після періоду конфлікту важливо спрямувати зусилля на розвиток туристичної інфраструктури та відновлення пошкоджених об'єктів повністю. Це передбачає надання державних стимулів, фінансову підтримку та реалізацію державних програм, а також вдосконалення законодавчої бази та залучення міжнародних партнерів. Представникам туристичного сектору слід активно працювати над підвищенням своєї кваліфікації, зокрема, вивченням іноземних мов, комп'ютерних технологій та управління, а також адаптацією європейського досвіду у сфері туризму. Крім того, важливо розвивати партнерські відносини з потенційними інвесторами, створювати та удосконалювати системи інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, а також активно залучати фінансування через грантові програми та інвестиції від міжнародних донорів та підприємців. Розвиток туристично-

рекреаційної сфери має стати однією з основних пріоритетних напрямків державної політики [6].

Список літератури

1. Розвиток туристичного потенціалу чернігівського регіону. Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua>
2. Чернігівщина туристична. Режим доступу: <https://chernihivregion.travel>
3. Музеї Чернігівщини. Режим доступу: <http://museum.cult.gov.ua>
4. Суспільний Чернігів. Режим доступу: <https://suspilne.media/358110-ak-nacernigivsini-vidnovluut-poskodzeni-rosijskimi-obstrilami-pamatki-kulturi/>
5. Офіційний сайт міста Чернігів. Режим доступу: <https://www.0462.ua/news/3575165/unesko>
6. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1 (26). С. 55-68. DOI. Режим доступу: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.01.055>
7. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану/ Економіка та суспільство 2022. №41. DOI. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>
8. Локальна історія. Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/>

Романенко Софія

здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології

Казімірова Марина

викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ

Готельний бізнес є важливою галуззю, яка віддзеркалює стан економіки в цілому. Рівень соціально-економічної активності нерозривно пов'язаний з мобільністю громадян. Діяльність сучасних підприємств характеризується відкритістю кордонів, посиленням міжнародної діяльності, залученістю стейкхолдерів з різних регіонів та країн. До 2020 р. у всьому світі можна було простежити підвищення рівня розвитку готельного бізнесу [1].

Серед основних елементів індустрії гостинності можна виділити такі складові: засоби розміщення (готелі, хостели, кемпінги), заклади харчування (кафе, ресторани, їдальні, бари), туризм, транспорт (автомобілі, аеропорти, залізниця), розважальні та соціально-культурні заклади (клуби, музеї, спортзали, тощо). Сучасні науковці додають до сфери гостинності ще одну

складову – інформаційний простір, який доповнює усі вище згадані елементи сфери гостинності та представлений сайтами, сервісами, довідковою інформацією, рекламою та сприяє покращенню надання послуг гостинності [2].

Найбільшу частку у 2019 р. займали заклади, які здійснюють забезпечення споживачів стравами та напоями і становлять 60851 од. (87,3%). Заклади тимчасового розміщування становлять 8838 од. (12,7%) [3].

З настанням пандемії коронавірусу більшість досягнень глобалізації були знівельовані, низка підприємств готельного бізнесу збанкрутіла, інша їх частина понесла значні збитки.

Коронавіруси – представники великої родини Coronaviridae з ряду Nidovirales. Коронавірус оточений суперкапсидом, який пронизаний рідко розташованими шипами, що мають будову тонких шийок та розташованих на них кулястих головок, що за зовнішнім виглядом нагадує корону. Свою назву (спочатку як окремий рід) коронавіруси отримали в 1968 р., коли рівень електронно-мікроскопічної техніки підвищився і дозволив розрізнити на їхній поверхні булавоподібні пепломери, що формують характерну корону. SARS-CoV-2 – (перекладається "Важкий Гострий Респіраторний Синдром Коронавірус 2"), раніше відомий як новий коронавірус 2019 (2019-nCoV) – одноланцюговий РНК-вмісний штам виду SARSr-CoV роду бетакоронавірусів, що вперше був генетично виявлений 2019 року в пробі пацієнта з атиповою пневмонією під час спалаху пневмонії в Ухані 2019–2020 років [6].

Готельно-ресторанний бізнес в Україні зазнав серйозних втрат через пандемію коронавірусу, і на відновлення галузі можуть знадобитися роки. За результатами опитування бізнесменів, 93% респондентів підтвердили загальне зниження доходів своїх готелів, 21% помітили падіння загального доходу на 25–40%, третина – падіння на 40–60%, 30% готелів помітили це падіння, лише 4%, показавши зростання річної виручки, а 3% залишилися на колишньому рівні. До 66% респондентів оптимізують витрати за рахунок звільнень, дві третини знизили ціни на послуги, а 63% покращили свої продукти та послуги (ремонт, репозиціонування, оновлення норм і умов праці, заміна обладнання тощо). 1/3 респондентів запровадили цифрові та маркетингові інструменти, 27% запровадили альтернативні послуги (коворкінг, оренда офісних приміщень тощо), а 7% вирішили перепрофілювати частину своїх приміщень, наприклад, здати в оренду гральний заклад [9].

Ресторанний бізнес був змушений згорнути свою діяльність відразу з хвилею COVID-19. Варто зазначити, що масштаби вносу зросли приблизно на 25%, але це все ще не може компенсувати втрати ресторанної галузі. Також, зважаючи на те, що карантинні заходи посилили безробіття, багато українців, які раніше харчувалися в ресторанах, кафе та барах, починають віддавати перевагу готуванню вдома через раціональне використання наявних ресурсів.

Сфера гостинності виживала як могла і судячи з фінансових показників галузі, що залишилися і знову відкриті заклади адаптуються і показують

поступовий рух уперед. Багато закладів, діяльність яких офіційно припинена, намагаються терміново переорієнтуватися на доставку. Ті, хто не встиг зробити цього раніше, стають в чергу на підключення до сервісів типу Glovo або Uber Eats, хтось організовує свою доставку, перетворюючи офіціантів у тимчасових кур'єрів. Формати закладів, які раніше, в принципі, не працювали з доставкою – бари, паби, кав'ярні, закладу з караоке, кальянні – також борються за гостей: багато хто пропонує акції і знижки за самовивіз страв і напоїв [5]. Зрозуміло, що “сильніше” і “впевненіше” себе відчували і відчують мережеві структури, які мають усі необхідні ресурси і резерви, щоб пережити кризу і розвиватися далі.

Таким чином, ресторанно-готельний бізнес внаслідок пандемії COVID-19 зазнав значних втрат. Частка сектору готельно-ресторанного бізнесу у ВВП України за період пандемії скоротилась на 82%, частка цього сектору в зайнятості зменшилась на 64%. Пандемія дала можливість провести перевірку гнучкості та ефективності готельно-ресторанного бізнесу в нестандартних умовах. Станом на 2024р. COVID-19 нікуди не зник, організм адаптувався до нього і вже краще його переносить, але свої корективи у роботу готельно-ресторанного бізнесу внесла війна.

Список літератури

1. Хроніки кризи бізнесу: кого в Україні найбільше накриє шторм коронавірусу. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/19/658296/#3>
2. Романуха О.М., Халілова-Чуваєва Ю.А., Хаврова К.С., Коваленко О.С. Динаміка розвитку індустрії гостинності в Україні на прикладі готельно-ресторанної галузі. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 43–46. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2021/9.pdf
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. 2021 карантин економіки / Возович А. та ін. Київ: Adastra, 2021. 34 с. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/602f9ce03135f554471158.pdf>
5. Хроніки кризи бізнесу: кого в Україні найбільше накриє шторм коронавірусу. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/19/658296/#3>
6. SARS-CoV-2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SARS-CoV-2>
7. Коронавірус: симптоми та профілактика. URL: <https://medikom.ua/koronavirus-simptomu-i-profilaktika/>
8. Структура розподілу ресторанного ринку України в 2020 році. URL: <https://bdf.gov.ua/struktura-rozpodilu-restoranoho-rynku-ukrainy-v-2020-rotsi/>
9. Вплив COVID-19 на економічне становище готельно-ресторанного бізнесу. URL: http://eforum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/295/283.

Сівко Ксенія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

Бурдюгова Світлана

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Зелений туризм - це не лише спосіб відпочинку, але й екологічно відповідальна форма подорожей, що має важливе значення для сталого розвитку. Ця форма туризму спрямована на збереження природних ресурсів та підтримку біорізноманіття, залучаючи при цьому місцеве населення до управління та охорони природи.

Популярним видом зеленого туризму є сільський туризм. З плином часу, поняття "сільський туризм" отримало нове значення, але його коріння сягає далеко назад у минуле. Ще у Римській імперії серед членів патриціанських родин почалася мода на відпочинок у сільській місцевості, коли вони виїжджали з Риму на відпочинок. Масовий інтерес до відпочинку на селі відзначався з ХІХ століття.

Проте, справжній розквіт сільського туризму відбувся у другій половині ХХ століття, особливо в урбанізованих країнах Європи. У цей період сільський зелений туризм став одним із основних засобів "порятунку" європейців від стресового впливу розвинутих промислових міст. Люди все частіше відвідували сільські місцевості, щоб насолоджуватися природою, тишею та спокоєм, відпочиваючи від міського шуму та напруження.

Сільський туризм - це форма туризму, яка спрямована на відвідування сільських та сільськогосподарських регіонів з метою відпочинку, рекреації та ознайомлення з сільським способом життя та культурою. Основні елементи сільського туризму включають перебування в сільських господарствах або сільських будинках, участь в сільських роботах та розвагах, ознайомлення з місцевими традиціями, культурою та кухнею.

Розвиток зеленого туризму в Україні - це актуальна та перспективна тенденція, яка сприяє збереженню природних ресурсів, розвитку місцевих громад та створенню нових можливостей для туристичного бізнесу. Наразі в Україні спостерігається зростання інтересу до екологічного та сталого туризму, що відбувається в контексті загального підвищення екологічної свідомості суспільства та потреби відпочинку в природному середовищі.

Однією з переваг зеленого туризму в Україні є багатство природних ландшафтів, мальовничих місць та національних парків, які пропонують відвідувачам можливість насолоджуватися чистим повітрям, кришталевою водою та живописними пейзажами. Такі регіони, як Карпати, Закарпаття, Поділля та інші, мають великий потенціал для розвитку екологічного туризму.

Крім того, в Україні дедалі більше з'являється малих сімейних готелів, еко-готелів, кемпінгів та агротуристичних комплексів, які пропонують туристам натуральне та екологічно чисте житло. Важливим аспектом розвитку

зеленого туризму є інтеграція з місцевим населенням, розвиток екологічної освіти та підтримка традиційних ремесел та господарств.

За останні роки в Україні було прийнято ряд заходів для стимулювання розвитку зеленого туризму, зокрема вдосконалення інфраструктури, просування та маркетингова підтримка туристичних об'єктів, а також впровадження екологічних стандартів у сфері туризму. Такий розвиток сприяє залученню інвестицій у регіони, збільшенню рівня зайнятості та підвищенню соціально-економічного рівня місцевого населення.

Є звичайно і проблеми розвитку зеленого туризму в Україні. Зокрема, недостатня кількість гостьових осель, які пропонують "зелені" туристичні послуги в Україні; велика розбіжність в даних щодо кількості осель на різних ресурсах та відсутність єдиної системи категоризації спричиняють складнощі в оцінці справжньої ситуації; відсутність чіткої законодавчої бази та регулятивних органів; відсутність фінансової підтримки з боку держави; низька інформаційна грамотність серед учасників галузі утруднюють розвиток сільського зеленого туризму.

Ці проблеми впливають на всіх учасників галузі. Для туристів це можуть бути брак достовірної інформації, ризик при першому відвідуванні незнайомої садиби, низький рівень комфорту, високі ціни та інші. Для місцевих жителів це може означати втрату можливості додаткового заробітку, витіснення з рекреаційно привабливих місць та інші проблеми.

Список літератури

1. Сільський зелений туризм як окрема форма рекреаційної діяльності. Поняттєво-термінологічні, концептуально-теоретичні та методологічні аспекти.
URL:https://tourlib.net/books_green/siltur1.htm (дата звернення: 22.02.2024)
2. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні.
URL:https://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm (дата звернення: 22.02.2024)
3. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму.
URL:http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/71.pdf (дата звернення: 23.02.2024)

Смаглюк Аліна

Викладач циклової комісії
технологічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

У сучасному глобалізованому світі туризм відіграє важливу роль каталізатора розвитку, створення робочих місць та економічного зростання в кожному регіоні. У цьому контексті економіка туристичного сектору тісно пов'язана з національними економічними, соціальними та політичними процесами. Сьогодні вкрай важливо визначити чинники, що впливають на

соціально-економічний розвиток туристичної сфери України. І саме тут простежується взаємозв'язок між макроекономічними результатами країни, рівнем знань і компетентності менеджерів з туризму, їхньою участю в ухваленні рішень, маркетингом і ринковою орієнтацією, диференціацією та розвитком туристичної сфери[2].

Аналіз ситуації на українському туристичному ринку показує, що ще до війни учасники туристичного ринку відчули на собі негативні наслідки пандемії COVID-19. Проте внаслідок запровадження значних обмежень (заборон) на в'їзд до ЄС у 2019-2022 роках вітчизняний туристичний сектор розширив географію іноземних туристів, яким було заборонено в'їзд до європейських країн [3].

Зокрема, 2020 року було суттєво переглянуто туристичні маршрути, що призвело до зростання подорожей по всьому світу. Кількість туристів, які відвідали Україну в першому півріччі 2021 року, збільшилася на 9 % порівняно з другим півріччям 2020 року. Цього року Україну відвідали 1,5 млн осіб із різних країн, що на 31 % менше, ніж за аналогічний період 2020 року і на 75 % менше, ніж за аналогічний період 2019 року, коли кількість іноземних туристів сягнула майже 6 млн осіб. Значне зростання кількості туристів було помітне в другому кварталі 2021 року, коли їхня кількість збільшилася вчетверо, порівняно з аналогічним періодом 2020 року, сягнувши 3,4 млн осіб. У першій половині 2021 року намітилася тенденція до збільшення туристів із таких країн, як Саудівська Аравія (їхня кількість збільшилася в 40 разів, сягнувши 14 000 осіб), тоді як за аналогічний період 2020 року кількість туристів із України збільшилася на 14 000 осіб. Для порівняння: за аналогічний період 2020 року до України приїхало лише 350 осіб з США. Традиційними ринками для України залишаються Молдова (368 000), Румунія (109 000) і Туреччина (93 000) [1]. У цьому контексті варто зазначити, що кількість туристів із країн Перської затоки до України зростає, незважаючи на значну заборону на поїздки до ЄС після епідемії COVID-19. Це може стати потужним інструментом відновлення економіки не лише для туристичного сектору України, а й для економічного зростання деяких повоєнних регіонів. Звісно, для подальшого успішного розвитку туристичного сектору України необхідні значні перетворення інфраструктури та послуг. Проте успіх туристичного сектору прискорить економічне відновлення післявоєнної України [4].

Економічна вигода залишається головним чинником розвитку туризму. Туризм стимулює зростання таких елементів інфраструктури, як торгові точки, готелі та ресторани. Туризм призводить до збільшення бюджетних надходжень за рахунок податків, як прямих (візові збори, митні збори), так і непрямих (зростання зарплат співробітників призводить до збільшення прибуткового податку). Не варто забувати і про те, що індустрія туризму має широкі перспективи для залучення іноземних інвестицій.

Таким чином, зважаючи на високий туристичний потенціал України, можна виокремити такі напрями для відродження туристичної сфери%

- військове вторгнення Росії в Україну призвело до важливої інформаційної кампанії з просування України у світі "Будь сміливим, як Україна" (#BRAVEUKRAINE), що стала стали постійним брендом України в глобальному інформаційному просторі. Якщо ця рекламна кампанія буде успішною, Україна зможе використовувати цей бренд у майбутньому та підвищити інтерес іноземних туристів до українських туристичних напрямків;

- подальший розвиток туристичної інфраструктури України для задоволення потреб різних національних груп і спільнот (подальше просування України та увага до попиту на туристичні послуги в країнах Близького Сходу, Китаю та Північної Америки).

- розвиток різних секторів внутрішнього туризму, таких як активний, історичний, оздоровчий та гастрономічний туризм тощо.

- розробка програм навчання для професіоналів у сфері туризму, що відповідають новим вимогам і реаліям часу (мова, застосування послуг).

Таким чином, туризм як сектор економіки має велике значення, оскільки він об'єднує продуктивні, економічні, соціальні та трудові сили багатьох галузей суспільного виробництва і природні ресурси. Туризм чинить значний вплив на збереження і використання економічного, соціального, культурного та історичного потенціалу того чи іншого регіону. Значення туризму для економіки країни або конкретного регіону різноманітне і досить значне. Однак ефективно досягти цього можна лише шляхом визнання та максимального задоволення соціальних потреб через створення систем цінностей для туристичних операторів, споживачів турпродукту (туристів), постачальників і кваліфікованого персоналу бізнес-структур, а також самих регіонів (спільнот), що приймають туристичні потоки. Цього можна досягти лише шляхом визнання та максимального задоволення соціальних потреб через створення систем цінностей для самих регіонів (громад), що приймають туристичні потоки. Україна має великий потенціал для розвитку туризму, і якщо запропоновані заходи будуть успішно реалізовані, то туристична галузь стане потужним інструментом відновлення економіки нашої країни.

Список літератури

1. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Рибальченко Н.П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2022. 272 с.

2. Козоріз Ю.М. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні стан та перспективи. URL: <http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11644/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%20%D0%AE.%D0%9C..pdf>

3. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya/>

4. Economic Impact Reports. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>

Хмеленко Єлизавета

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

Бурдюгова Світлана
Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

АКТУАЛЬНІ ТУРИСТИЧНІ НАПРЯМКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Туризм — одна з тих галузей, яка найбільше постраждала ще під час пандемії COVID-19. Тоді через карантинні обмеження закрилися аеропорти, спорожніли готелі, впав попит на послуги турагентств. І щойно сфера почала оговтуватися від коронавірусу, повномасштабне вторгнення РФ в Україну знову завдало сильного удару на всі сфери економіки [1].

Чи не найбільше постраждав український туристичний сектор. Війна скоротила доходи державного бюджету України від суб'єктів туристичної індустрії майже на 34%, оскільки її державний бюджет недоотримував податки від туризму через війну. Закрите небо, обмеження на виїзд за кордон для чоловіків, вимушений переїзд чималої частини населення, безумовно, обмежили можливість подорожувати та призупинили всі передумови для «виживання» цього виду економічної діяльності.

Однак не дивлячись на складний воєнний час, українці продовжують подорожувати країною та підтримувати економіку України. Навіть під час війни людині потрібен відпочинок для здоров'я тіла та духу. Лише 21% громадян прийняли рішення не подорожувати задля уникнення небезпечних ситуацій. Як зазначається, з 24 лютого 2022 року понад 45% опитаних українців подорожували країною з туристичною метою. 26% опитаних мандрували регіонами країни 1–2 рази, 12% — 3–5 разів. Понад п'ять разів подорожували Україною 7% респондентів [6].

Кожен регіон України може похвалитися великою культурною спадщиною, природною красою національною кухнею, що приваблює туристів з усього світу. Однак з огляду на безпеку, рекомендується обирати туристичні напрямки, які знаходяться подалі від зони конфлікту. До прикладу раніше влітку більшість туристів віддавало перевагу морському відпочинку, і набагато менша частина вибирала літній відпочинок у горах. Але з початком війни більшість популярних морських курортів Азовського та Чорного моря стали взагалі недоступними. А ті, що доступні, стали небезпечними.

Але загалом замість морського відпочинку зараз обирають відпочинок у Карпатах [2].

Карпати – серце заходу України. Це чарівний край Черемоша й Прута, де живуть таємничі мольфари. Тут можна помилуватися дивовижними

красвидами, скуштувати смачну місцеву кухню. Крім цього, тут набагато рідше оголошуються тривоги та практично не буває прильотів. Саме це стало основною причиною більшості тих, хто прийняв рішення про поїздку на відпочинок сюди. Спокійно виспатися і хоча б на якийсь час позбутися постійного стресу та тривоги – це одна з основних причин поїздки на відпочинок та перезавантаження [4].

Львів приваблює туристів у будь-яку пору року. Місто віддалене від епіцентру розв'язаної Росією війни і є прихистком для шукачів спокою та відносної безпеки. Львів відомий красивою стародавньою архітектурою, красивими, маленькими історичними вуличками, смачною галицькою кухнею, наливками та неперевершеною кавою [4].

Найбільшим туристичним магнітом навесні стає Ужгород, коли до міста з'їжджаються сотні охочих помилуватися сакурами. Однак спокійна атмосфера міста дозволяє насолодитися позитивними емоціями та позбутися негативу влітку та восени. На Закарпатті можна навіть влаштувати собі справжній винний тур та оздоровитися в басейнах з термальними водами [4].

Наразі в ЗМІ можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо туристичної індустрії після перемоги в війні. Передумови для цього дійсно є: ми маємо багато туристичних ресурсів, а світ зараз зацікавлений в Україні. Проте все буде залежати від швидкості відновлення інфраструктури та загального рівня життя в країні. Крім того, важливим чинником буде спроможність післявоєнної України реалізувати масштабну маркетингову кампанію на зовнішніх ринках, яка дозволить переключити сприйняття нашої країни з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі. [3].

Підбиваючи підсумки, можна сказати що попри російсько-українську війну, яка стала майже руйнівною для туристичної індустрії України, ця галузь економіки продовжує функціонувати та розвиватись, пристосовуючись до нових реалій.

Список літератури

1. Туризм під час війни/ URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/turyzm-pid-chas-vijny-yak-galuz-vyzhyvaye-ta-gotyetsya-do-vidnovlennya>(дата звернення 17.02.2024);
2. Нові пріоритети. URL:<https://www.rbc.ua/rus/travel/novi-prioriteti-chomu-vazhlivo-rozvivati-1691070748.html> (дата звернення 19.04.2024);
3. Післявоєнне відновлення. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/> (дата звернення 21.02.2024);
4. Мальовничі та цікаві місця. URL:<https://tsn.ua/exclusive/de-vidpochiti-v-ukrayini-pid-chas-viyni-malovnichii-i-cikavi-miscya-kudi-mozhna-poyihati-2413579.html>(дата звернення 17.02.2024);
5. Пріоритети функціонування туристичної індустрії під час війни в Україні. URL:http://beses.in.ua/journals/2023/79_2023/40.pdf(дата звернення 20.02.2024);
6. Як українці подорожують Україною під час війни. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2555/yak-ukrainci-podorozuyut-ukrainoyu-pid-cas-viini-rezultati-svizogo-opituvannya> (дата звернення 21.02.2024).

Коваленко Валерія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми

ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ КУХНІ В РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ»

Іван Багряний - один із найяскравіших письменників еміграційної літератури, творець новаторського роману в українській літературі середини ХХ століття, якого навіть номінували на Нобелівську премію з літератури у 1963 році за твори про ГУЛАГ – «Тигролови» та «Сад Гетсиманський».

Твір «Тигролови» (первинна назва «Звіролови») новаторський – це перший в українській літературі авантюрно-пригодницький роман, у якому мова йде про життя й побут українців, які проживали на території Зеленого Клину (так звана Зелена Україна, Закитайщина). Етимологія назви: спочатку клином українці називали земельний наділ, а до кінця ХІХ століття так стали називати заселені українцями землі на схід від основної території України. Також існує версія, що клин позначає географічні контури Зеленого Клину. За даними перепису 1926 року в Зеленому Клині мешкало 303 000 українців, або 24,5 % усього далекосхідного населення. У період існування СРСР українське населення регіону зазнало масових депортацій і русифікації.

Саме тому «українськість» як одна з провідних ознак цього пригодницького роману знаходить своє втілення не лише в образі головного героя Григорія, а й у його походженні, адже прізвище Многогрішний прямо вказує на той факт, що герой роману – це прямий нащадок славетного Дем'яна Многогрішного - гетьмана Лівобережної України. Прикметно, що в романі Іван Багряний в деталях описує життя й побут, традиції українців на прикладі родини Сірків, які давно оселилися в Зеленому Клині, що корінням сягають доби козаччини. Автор Багряний увесь свій життєвий і творчий шлях перебував у пошуку коду невмирущості свого народу, пошуку носіїв української традиції й культури, - і згодом він звернувся до далекосхідних українців, які залишили територію рідної Батьківщини, але зберегли національну гідність, традиції й адаптувалися до нових умов життя, а згодом все довкола адаптували під себе (й створили нову далекосхідну Україну!).

Текст роману — це хроніка «народження» героя Григорія Многогрішного. Символіку й ритуали цього народження Багряний черпає з історії старої української еліти — козацтва. Тут йдеться про те, як нащадок козацької шляхти тікає зі світу цивілізації, долає світ природи і з ризиком для життя врятувавши дочку патріарха козацького роду Сірків, опиняється в їхньому середовищі. Його зустрічають як прибульця на Січ: дають прихисток, догляд, захист, їжу, а згодом - гвинтівку з конем, що свідчить про повноправність його як члена братства Сірків. Далі йде ряд випробувань, коли

новак має довести, що він є людиною вищого гатунку: 1) стрільба, 2) орієнтація на місцевості, 3) нічний пошук води. Після новакові на загальних сходах дають нове ім'я ("інженер"). Осягаючи козацькі таємниці, переживаючи внутрішнє очищення (лазня) й участь у містичних ритуалах (Різдво), після розвідки (Хабаровськ), козак досягає вершинне випробування (полювання на тигра)

Увесь цей процес переродження/трансформації головного героя письменник показує не лише за умови постійної боротьби за право на життя, а й на прикладі облаштування традиційного побуту вдома, ведення господарства, провідного виду діяльності – полювання. Цікаво, що потужно козацька традиція проявляється на прикладі традицій кухні.

У романі постійно згадуються не лише традиційні продукти, а й напої (різні наливки, спирт, медовуха, варенуха, сивуха) та страви, які також родом із козацької епохи, як-от: оселедець з оцтом, птиця (тетерка, рябка), копчене сало, вівірка, солонина, гарячий борщ, локшина з білими пирогами, м'ясо з картоплею, пироги з рижем, з м'ясом, з квасолею.

Щерба - рідко зварене борошно на риб'ячій юшці.

Путря- ячмінна кутя з солодким квасом.

Коржі-загребі- прісні коржі з борошна грубого помелу.

Десерти - мед та солодка брусниця, кутя, шулик медовий.

З-поміж традиційних страв, що стають знаковими в романі: медовуха, борщ, пироги, солонина, кутя, копчене сало тощо.

Список літератури

1. Іван Багряний. Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%91%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B9
2. "Тигролови" Івана Багряного як український бестселер. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=1170>
3. Зелений Клинт. Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BD
4. "Тигролови" (Івана Багряного) читати онлайн повний текст. Режим доступу: <http://ukrbooks.com/ua/Tygrolovy/>

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Бараненкова Наталія
к.філол.н, доцент
Викладач циклової комісії
гуманітарних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У РІЗНОРІВНЕВИХ ГРУПАХ

В умовах активного входження України у світовий економічний простір та інтеграції з багатьма європейськими країнами на базі розширення промислових та наукових стосунків, однією з вимог до випускників закладів фахової передвищої освіти є практичне оволодіння іноземною мовою як засобом фахового спілкування. З цією метою потрібний перегляд підходів до викладання іноземних мов у таких навчальних закладах, зокрема, посилення прагматичної спрямованості та урахування професійних інтересів майбутніх фахівців.

Перед викладачами іноземної мови професійного спрямування (ІМПС) закладів фахової передвищої освіти постало завдання у короткі терміни навчити, насамперед, функціональної англійської для здійснення ефективної міжособистісної та ділової комунікації в іншомовному середовищі та поступово формувати у здобувачів освіти вміння застосовувати іноземну мову для практичної роботи за фахом, підвищення свого професійного рівня, досягнення кар'єрних цілей. Але, наразі, робота зі здобувачами освіти, які мають кардинально різний рівень володіння іноземною мовою, є складним завданням для багатьох викладачів.

Вчені застосовують різні визначення щодо різнорівневих груп. Ми розглядаємо це поняття як групу, в якій здобувачі освіти відрізняються за рівнем знання іноземної мови, лінгвістичними здібностями та рівнем мотивації. Така комплектація групи ускладнює формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності студентів. Крім того, заняття з ІМПС відбуваються, як правило, лише один раз на тиждень, що не сприяє ефективності вивчення іноземної мови. Таким чином, викладачі мають виклики, пов'язані зі стратегіями викладання, управлінням групою, розробкою відповідного диференційованого матеріально-ресурсного забезпечення.

Без сумніву, викладач повинен намагатися задовольняти потреби кожного здобувача освіти, приділяючи в однаковій кількості увагу як студентам з вищим рівнем володіння мовою, так і з нижчим. При плануванні

заняття у різнорівневій групі необхідно враховувати не тільки загальний рівень володіння іноземною мовою, а й психологічні особливості студентів та їхні потреби, створювати сприятливе середовище для навчання через диференційований підхід до кожного студента [1, с. 26].

Методи управління у різнорівневих групах включають організацію навчального процесу для максимально ефективного навчання всіх членів групи, управління навчальною діяльністю шляхом надання диференційованих інструкцій, використання різних форм організації, встановлення часових обмежень, моніторинг активності, включаючи зворотний зв'язок тощо.

В арсеналі викладача, що працює з різнорівневою групою, мають завжди бути додаткові завдання для тих студентів, які здатні працювати швидко і самостійно. Сучасні мультимедійні програми забезпечують широкий спектр багаторівневих комп'ютерних навчальних лінгвопрограм, які можна ефективно застосовувати на заняттях ІМПС як аудиторно, так і під час дистанційного навчання.

Ділові ігри ідеально підходять для різнорівневих груп. Вони апелюють до емоційної сфери студентів, моделюють ситуації з їхньої майбутньої професійної діяльності, що підвищує мотивацію до навчання. Вони використовують свій фоновий досвід, знання професійно-орієнтованих дисциплін і приймають власні рішення. Крім того, ділові ігри знижують рівень стресу сором'язливих студентів з низькою самооцінкою, розвивають їхню здатність працювати в команді, підвищують впевненість у собі, незважаючи на рівень володіння іноземною мовою. Необхідно підкреслити роль проектної роботи. Це ефективний спосіб індивідуалізації процесу навчання. Студенти можуть отримувати різні проекти відповідно до рівня володіння мовою та особистих професійних інтересів [3, с. 53].

Використання наведених вище низки методів і прийомів навчання створює орієнтовану на студентів атмосферу, яка заохочує їх до більш ефективної участі у навчальному процесі, мотивує до вивчення ІМПС.

Викладання ІМПС у різнорівневих групах є складним викликом і служить стимулом для професійного розвитку викладача, оскільки передбачає впровадження різноманітних стратегій, методів і моделей взаємодії, застосування багаторівневих навчальних комп'ютерних лінгвопрограм. Необхідно створювати сприятливе середовище для навчання, де всі здобувачі освіти зможуть максимально ефективно і комфортно розвивати професійно орієнтовані іншомовні вміння.

Список літератури

1. Shevchenko Yu. V. "TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN MIXED ABILITY GROUP" // International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE" № 5(21), Vol.3, May 2017 Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference " Scientific Issues of the Modernity" (April 27, 2017, Dubai, UAE). – pp. 25-28

2. Іванишина В.П., Шевченко Ю.В. Використання проектів у навчанні майбутніх юристів іноземної мови за професійним спрямуванням // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest : II (9), Issue: 19, 2014. – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/5912>

Казіміров Дмитро
Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

Богдан Анна
Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Соціальна робота

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Домашнє насильство під час війни є серйозною проблемою гуманітарного характеру, яка вимагає негайних заходів для захисту жінок, дітей і чоловіків в умовах конфлікту. Тож, розгляньмо статистику основні причини і наслідки домашнього насильства, а також які є шляхи запобігання та захисту від домашнього насильства в умовах війни.

Спочатку звернемо увагу на статистику випадків домашнього насильства в Україні до та в період повномасштабного вторгнення рф. Від початку вторгнення росії в Україну офіційні показники щодо фактів домашнього насильства, як і стосовно більшості інших правопорушень, суттєво знизилась. За словами заступниці міністра внутрішніх справ України Катерини Павліченко, у період з 24 лютого до 01 листопада 2022 р. органи Національної поліції зареєстрували понад 58 тисяч повідомлень про домашнє насильство, що вдвічі менше, ніж за такий самий період 2021 р. [1].

Відповідно, знизилась і кількість кримінальних та адміністративних проваджень за фактами домашнього насильства. За 12 місяців 2022 р. було обліковано 3360 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, 3060 з яких направлені до суду з обвинувальним актом, у той час як за такий же період 2021 р. вказані показники становили 4800 та 4432 відповідно [2]. Тобто, і кількість облікованих кримінальних правопорушень, і кількість кримінальних правопорушень, направлених до суду з обвинувальним актом протягом 2022 р. зменшились майже на третину.

Здавалося б, з цього можна зробити висновок, що кількість випадків домашнього насильства в період вторгнення зменшилась, але я вважаю, що така статистика спричинена обмеженими можливостями людей звернутися за юридичною допомогою. Також не забуваємо про те, що серед 2,4 млн людей, які виїхали за межі України (з 24 лютого 2022 р.), могли бути потенційні жертви домашнього насильства, але ці дані не ввійшли в статистику. Водночас така тенденція зумовлюється знеціненням насильства самими постраждалими та трактування цієї проблеми як “не на часі” [3].

В Україні діє міжнародна правозахисна організація “Ла Страда Україна”, на гарячу лінію якої звертаються жертви насилля за психологічною допомогою. За словами юристки цієї організації Дарії Пильо, з початком вторгнення росії кількість дзвінків на гарячу лінію із запобігання домашньому насильству зменшилася. Але це не означає, що зменшилася кількість таких випадків. Навпаки, домашнє насильство загострюється під час війни в родинах, де воно було раніше, і може виникати на тлі конфліктів та загальної напруженості там, де його раніше не траплялося [4].

Якщо говорити про основні причини домашнього насильства в умовах війни, то це:

- загострення соціальних та економічних проблем;
- зміна ролей та статусів в сім’ї під впливом війни;
- стрес, тривога та травматичний досвід від військових подій;
- психологічні патології та відхилення, зокрема спричинені військовими подіями;
- зверхнє ставлення до оточуючих та потреба у самоствердженні [5].

Внаслідок цього жертви насильства можуть зазнати фізичних та психологічних травм, втратити довіру до суспільства та системи захисту, а також посилити соціальну вразливість.

Отже, домашнє насильство в умовах війни становить серйозну загрозу для безпеки та добробуту людей. Ефективна реакція на цю проблему вимагає комплексного підходу з урахуванням особливостей військових конфліктів та потреб жертв. Необхідно спільно працювати на рівні суспільства, уряду та міжнародних організацій щодо запобігання домашньому насильству та захисту прав його жертв.

Список літератури

1. «Поліціантки краще налагоджують довіру з потерпілими» – заступниця міністра внутрішніх справ Катерина Павличенко. Новини від 01.11.2022. Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/policiyantki-krashe-nalagodzhuyut-doviru-z-poterpilimi-zastupnicyaministra-vnutrishnih-sprav-katerina-pavlichenko/>.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 та січень–грудень 2022 рр. (форма № 1). Офіс Генерального прокурора. Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogorozsliduvannya-2/>.

3. Змисла М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html>.

4. “Юристи б’ють на сполох: під час війни зростає домашнє насильство”. Новини від 29.02.2022. Режим доступу: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yurysty-b-iut-na-spolokh-pid-chas-viyny-zrostaie-domashnie-nasylstvo/>.

5. “Насильство в родині: причини, види, як звернутися за допомогою”. Режим доступу: <https://rozirvykolo.org/korysni-materialy/nasylstvo-v-rodyni/>.

Богдановська Дарина
Здобувач фахової перед вищої освіти
освітньо-професійної програми
Харчові технології
Єрмоленко Оксана
викладач загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМА ПЛАСТИКОВИХ ПАКЕТІВ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ

Пластикові пакети, це розхідний матеріал, яким користується велика кількість українців. За підрахунками середньостатистичний українець використовує близько 500 пакетів на рік, у порівнянні з іншими дослідженнями в Європі цей показник у 5 разів менший[1]

Полімер, з якого виготовляють пакети, називається поліетилен. Для повного розпаду такого пакета без додаткових втручань, потрібно близько 200-400 років. Але навіть повне його розкладання не вирішує всіх екологічних проблем, так як продукти розпаду пакетів мають властивість осідати у ґрунтах та стічних водах. Внаслідок цього люди, тварини та всі живі організми будуть споживати токсичні речовини, які згубно впливають на імунну та ендокринну системи.

4 трильйони пакетів в рік використовується в світі. Вони вбивають 1 млн птахів; 100 тисяч морських ссавців і незліченні косяки риб. 6 млн. 300 тис. тон сміття, більшу частину якого становить пластик, щорічно скидається в Світовий океан. Четверта частина водної поверхні покрита плаваючим пластиковим сміттям.

Проте, не все так погано, адже в світі існує багато ініціатив, спрямованих на те, щоб виправити проблему. Існують різні державні програми, спрямовані на зменшення кількості пластикових відходів та заохочення вторинної переробки сміття. На сьогодні, є чотири основні напрямки розв'язання проблеми використання пластикових пакетів: сортування сміття, обмеження використання, утилізація та застосування біорозчинного поліетилену.

Є речі, які кожен з нас може зробити, щоб вплинути на дану екологічну проблему та зберегти багато життів.

- Користуватись екопакуванням та торбинками, які можна знайти на полицях багатьох супермаркетів.
- Об'ємні продукти важити та купувати без пакетів

- Замінити пластикові пакети на багаторазові мішечки або паперові пакети
- Відмовтеся від пластикових пакетів для сміття
- Використовувати вощанки для зберігання продуктів
- Купувати біорозкладні пакети

Якщо ми зменшимо використання одноразових пластикових виробів і поліетиленових пакетів, ми подбаємо про навколишнє середовище, а отже, про здоров'я та життя людей і тварин. Але повна відмова від пластикових пакетів майже неможлива тому, що окрім цього потрібно займатися сортуванням та вторинною переробкою сміття, яка займає значну кількість часу.

З 10 грудня 2021 року введено закон про обмеження обігу пластикових пакетів на території України. Порушуючи цей закон існує покарання у вигляді штрафу (8500- 17000 грн), а за повторне порушення (17000- 34000 грн).

Біорозкладні пакети - це компостована упаковка, виготовлена з органічної сировини на основі кукурудзяного або картопляного крохмалю, також може бути рис або пшениця, яка розкладається під дією мікроорганізмів в особливих умовах на органічні складові за декілька місяців. Термін їхнього розкладу складає 180 днів. Окрім наведеної вище сировини для виготовлення біорозкладних пакетів можна використовувати полігідроксикарбонати, соєвий білок, натуральний каучук, целюлоза, та хітин. [2]

Перевагами біопакетів є практичність, гнучкість та те що вони не мають неприємного запаху, а з недоліків це те що на біопакування зазвичай завищена вартість, вони мають меншу міцність та меншу довговічність.

Одним із вирішень екологічної проблеми є використання вощанок замість пластикового пакування. Вощанки - це багаторазові упаковки для продуктів, які виготовляють з бавовни просоченої бджолиним воском. Вощанка набуває будь-якої форми, коли тепло рук розм'якшує віск, так бавовняна обгортка надійно фіксується навколо будь-якого посуду чи продукту. Вощанки зберігають продукти свіжими довше завдяки антибактеріальним властивостям воску та соснової смоли, а бавовняна основа гарантує те, що продукти дихають. До того ж природні матеріали компостуються, тому обгортка повністю розкладається в природі. Термін придатності вощанок близько 1 року.[4]

Отже, для розв'язання проблеми використання пластикових потрібно поєднати зусилля всіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, громадські організації та кожного окремого громадянина. Заходи з обмеження використання пластику мають велике значення для збереження навколишнього середовища та здоров'я людей.

Список літератури

1. Шкода від пластикових пакетів для довкілля та здоров'я людей і як позбутися пакетної. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.phc.org.ua/news/shkoda-vid-plastikovikh-paketiv-dlya-dovkillya-ta-zdorovya-lyudey-i-yak-pozbutisya-paketnoi>

2. З чого і як виробляють біорозкладні пакети. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.volynpost.com/news/224967-z-chogo-i-iaak-vyrobliaiyut-biorozkladni-pakety>

3. Біорозкладні пакети: переваги та недоліки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://texnonews.com/biorozkladni-pakety-perevahy-ta-nedoliky.html>

4. UFF Rocks. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uff.rocks/>

Бойко Анна

Здобувач фахової передвищої освіти
Освітньо-професійної програми Право

Кобзар Вікторія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін, к. ю. н.

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Українсько-російська війна відзначається не лише воєнними діями та політичними напруженнями, але й величезним впливом на економіку обох країн, зокрема на розвиток підприємництва. Цей конфлікт мав і продовжує мати значний вплив на бізнес-середовище, інвестиційний клімат, зовнішньоекономічні відносини та стратегії розвитку підприємств в Україні. Дослідження актуальних питань розвитку підприємництва в контексті українсько-російської війни є надзвичайно важливим для розуміння та вирішення проблем, що виникають у зв'язку з цим конфліктом.

В Конституції України задекларовано положення, що кожен має право на підприємницьку діяльність яка не заборонена законом. [1, ст.42]

Згідно з п.1 ст.42 Господарського Кодексу України, підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. [2]

Пропонуємо розглянути проблеми розвитку підприємництва і способи їх вирішення, до яких відносяться: по-перше, ринки збуту, йдеться про розширення географії продажів та випуск більш диверсифікованого продуктового ряду. У більшості компаній із цим усе гаразд. По-друге, енергетичний дефіцит, для підприємств відсутність електрики означала зупинку виробництва. Щоб цього не сталося, компанії домовлялися з енергетиками, скільки енергії вони можуть використовувати в певний період часу. По-третє, дорогі кредитні ресурси, рішенням проблеми може бути участь

у міжнародних, державних і навіть регіональних програмах здешевлення кредитів для підприємців та лібералізації вимог до кредитної застави. По-четверте, мобілізація, для більшості компаній, значний відсоток мобілізованих співробітників є одним із найбільших викликів. Захищати країну – святий обов'язок кожного українця.[3, ст. 65]. По-п'яте, ІТ-ринок, ІТ-галузь очікувано виявилася найбільш стійкою. За словами виконавчого директора асоціації ІТ Ukraine Костянтина Васюка, окремі компанії навіть наполягали на релокації фахівців і фінансували це, а інші – надавали підтримку, якщо сам фахівець бажав переїхати. По-шосте, страховий ринок, ринок страхування переживає нелегкі часи. Генеральний директор асоціації "Страховий бізнес" В'ячеслав Черняхівський зазначає, що дві третини компаній мають падіння надходжень на 50-90%."На ринку лише 5% компаній, які працюють без проблем. Це ті, у кого офіси лише на заході України. Близько 60% компаній мають проблеми та збої в роботі, але вони продовжують працювати. Також відчутних проблем зазнав бізнес у таких сферах як: аграрна, енергетична, металургійна та логістична, а саме:

1) призупинено сільськогосподарську діяльність на територіях, де ведуться бойові дії, присутні проблеми із доставкою продукції пов'язані із перебоями з паливом, проблеми з експортом зернової продукції через дії країни-агресора;

2) через обстріли критичної інфраструктури і для уникнення енергетичної кризи, відбуваються масові відключення світла в різних регіонах України;

3) переважна більшість металургійних підприємств розташовані в південно-східній частині України, де відбуваються активні бойові дії, частина з яких були законсервовані;

4) відсутність ефективної логістики, що зумовлена відрізанням від сполучень деяких територій, блокуванням портів, руйнуванням великої частини транспортних шляхів, та заборонаю руху під час комендантської години.

Також пропонуємо розглянути інструменти підтримки підприємництва у воєнний час. По-перше, це фінансова підтримка, а саме реформа Кабінету Міністрів України 7 листопада 2023 р. про зміни до Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу [4] та розширення програми надання мікрогрантів для створення або розвитку бізнесу, спрямоване на підтримку підприємців, зокрема ветеранів, осіб з інвалідністю та їхніх сімей. Зміни включають спрощення процедур отримання грантів, розширення можливостей використання грантових коштів, а також збільшення граничних сум надання грантів та зняття обов'язкової умови співфінансування для підприємців-ветеранів. По-друге, це підтримка у сфері страхування, Уряд України домовився із Багатосторонньою агенцією гарантій інвестицій (MIGA) [5] про створення робочої групи, яка працюватиме, щоб пришвидшити залучення додаткового фінансування для страхування інвестицій в Україну. Ці заходи мають на меті забезпечити розблокування припливу приватних інвестицій, сприяти розвитку економіки та забезпечити безпеку інвесторів.

Також важливим є те що Верховна Рада України 22 листопада 2023 р. ухвалила в другому читанні та підтримала в цілому законопроект (реєстр. № 9015) «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» [6]. Цей Закон, підписаний Президентом України, розширить можливості ПрАТ «Експортно-кредитне агентство» (ЕКА) здійснювати страхування інвестицій в Україні (як іноземних, так і вітчизняних інвесторів), включно й від воєнних ризиків. По-третє, пом'якшення валютних обмежень, з 1 грудня 2023 р. Національний банк України [7] продовжує пом'якшувати валютні обмеження. з метою сприяння стабільності морських перевезень та експорту української продукції через порти України. Це рішення дозволяє Експортно-кредитному агентству переказувати кошти за кордон для відшкодування витрат за договорами страхування і перестраховування, а також оплати витрат, пов'язаних із цими операціями. Це сприятиме забезпеченню безпеки судноплавства та сприянню експорту українських товарів через порти. Таким чином держава підтримує бізнес в Україні у воєнний стан.

Отже, підводимо підсумки: дослідження актуальних питань розвитку підприємництва в умовах українсько-російської війни підтверджує необхідність розробки та впровадження стратегій підтримки бізнесу, спрямованих на забезпечення його стійкості та безпеки. Сьогодні війна створює серйозні виклики для підприємництва, інвестиційної активності та економічного зростання. Ефективна реакція влади на ці виклики полягає у впровадженні політики, спрямованої на заохочення підприємництва, забезпечення фінансової підтримки та страхування від ризиків, а також у підтримці експорту та розвитку внутрішнього ринку.

Список літератури

1. Конституція України стаття 42. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4299>
2. Господарський Кодекс України пункт 1 статті 42. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n316>
3. Конституція України пункт 1 статті 65. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4384>
4. Уряд удосконалив порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу / М-во економіки України. 2023. 07 листоп. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2b4f5372-c840-483e-bc74...>
5. Разом з MIGA домовились про створення робочої групи, яка має пришвидшити залучення додаткового фінансування для страхування інвестицій в Україну, – Юлія Свириденко / М-во економіки України. 2023. 13 листоп. Режим доступу: <http://surl.li/opxfn>
6. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Закон України від 22.11.2023 № 3497-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-IX#Text>
7. НБУ. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-i-nadali-pomyakshuye-...>

Грабовець Катерина
Здобувач фахової передвищої освіти

Кобзар Вікторія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін, к. ю. н.

ВСП «Чернігівський фаховий коледж економіки і
технологій НУ «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. [1]

Протягом останніх десяти років Російська Федерація веде збройну агресію проти України, що призвело до значних порушень звичайного життя мільйонів українських громадян і обмежень їхніх можливостей у повному здійсненні соціальних прав. Криза в Україні наростає, особливо після широкомасштабного вторгнення російських військ у лютому 2022 року. Це призвело до серйозних проблем з правами людини через загрозу для життя і здоров'я, а також через окупацію та порушення міжнародного гуманітарного права з боку Росії.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», можуть запроваджуватися окремі обмеження прав і свобод людини [1]. В Указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях від 24.02.2022 р. № 64/2022», затвердженому Верховною Радою України, зазначається вичерпний перелік конституційних прав, які підлягають обмеженню. Існують виклики воєнного часу і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Зокрема, визначено, що у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України. Інші права

людини, у тому числі у сфері охорони здоров'я, відповідно до Закону обмеженням не підлягають.

Задеклароване право внутрішньо переміщених осіб на надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я та забезпечення лікарськими засобами передбачено ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3]. Для ефективного забезпечення права людини на належну медичну допомогу було прийнято наказ Міністерства охорони здоров'я «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 496 [8]. Наказ спрощує деякі процедури в цій сфері, зокрема і щодо невідкладного надання первинної медичної допомоги та надання рецепту на необхідні ліки хворим із числа переміщених осіб, навіть якщо вони не мають декларації з лікарем, незалежно від наявності документів, що підтверджують особу та незалежно від місця реєстрації та проживання.

Також Європейська соціальна хартія гарантує такі права, як право на соціальне забезпечення (ст. 12), право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13), право користуватися послугами соціального забезпечення (ст. 14), право працюючих жінок на охорону материнства (ст. 8), право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16), право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17), право на захист від бідності та соціального відчуження (ст. 30) [6].

Важливо відзначити, що забезпечення умов для здійснення цих прав є пріоритетним завданням держави як у мирний, так і в військовий час.

Під час війни держава може мати обмежену можливість забезпечити усі соціальні права, які надавалися в мирний час, але вона все ж зобов'язана дотримуватися обов'язків, визначених у Конвенціях ООН та Європейській соціальній хартії. Зокрема, на виконання своїх зобов'язань щодо надання належного соціального забезпечення (ст. 12 Європейської соціальної хартії), соціальної та медичної допомоги особам, які її потребують (ст. 13 Європейської соціальної хартії) держави-учасниці виділяють бюджетні ресурси на відшкодування доходу та іншу допомогу і підтримують осіб і сім'ї, що постраждали від війни [6].

Отже, головною метою для України як соціальної та правової держави є налаштування системи соціального захисту таким чином, щоб ресурси спрямовувалися на ті групи населення, які потребують найбільшої підтримки.

На сьогодні умови воєнного стану часто призводять до внутрішніх або зовнішніх переміщень осіб, які можуть втратити (втратили) своє житло. Забезпечення права на житло для внутрішньо переміщених осіб є надзвичайно важливою проблемою, і держава повинна розробляти механізми надання соціального житла для їх підтримки.

Можна виокремити такі рекомендації щодо гарантування права на соціальне житло в умовах воєнного стану [7]: гарантійного виміру, інформування, фінансової підтримки, аналітико-прогностичної перспективної спрямованості.

Під час воєнного стану може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку. [4]

На території, на якій введено воєнний стан, військове командування разом з іншими органами влади або й самостійно має право запроваджувати трудову повинність та залучати громадян до суспільно-корисних робіт. [5]

Отже, можна зробити висновок, що воєнний стан, який вводиться в країні внаслідок збройної агресії чи загрози нападу, серйозно обмежує права та свободи громадян. Він призводить до складних соціальних та економічних ситуацій, таких як втрата житла, порушення прав на працю, небезпека для здоров'я та безпеки особи, а також змушене внутрішнє чи зовнішнє переміщення населення. У таких умовах держава має важливе завдання забезпечити належний захист і підтримку для своїх громадян. Це означає розробку та впровадження механізмів надання соціального житла для внутрішньо переміщених осіб, забезпечення доступу до медичної допомоги та лікарських засобів, збереження прав на працю та соціальне забезпечення, а також гарантування інших соціальних прав та свобод. Важливо також дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини, зокрема зобов'язань, передбачених у Конвенціях ООН та Європейській соціальній хартії, щодо забезпечення належного соціального забезпечення та медичної допомоги.

Список літератури

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
2. Про впровадження правового режиму воєнного стану : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 "Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.06.1996 : ратифіковано Законом України № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, № 43, ст.418 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 25.02.2024).
7. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни : звіт про оцінку потреб. 2022. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessmentua-2/1680a9b408> (дата звернення: 25.02.2024).
8. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану : наказ М-ва охорони здоров'я від 17.03.2022 № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАВО НА ЖИТЛО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до статті 47 Конституції України кожен має право на житло, передбачено, що громадянам, які потребують соціального захисту, соціальне житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату. Крім того, забезпечення житлом включено також до змісту права на достатній життєвий рівень у статті 48 Конституції. [1].

З викликом стосовно забезпечення цього права Україна зіткнулася ще у 2014 році після анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей. Сьогодні внаслідок бойових дій ворог руйнує об'єкти інфраструктури, житлового фонду, промисловості, енергетики, сфер освіти та охорони здоров'я.

За даними Міністерства фінансів України житловий фонд за сумою збитків залишається на першому місці. Внаслідок бойових дій та регулярних обстрілів щодня збільшується кількість пошкоджених та зруйнованих житлових будинків: станом на січень 2024 року таких понад 250 тисяч будівель. З них — 222 тисяч приватних будинків, понад 27 тисяч — багатоквартирних та 526 гуртожитків. Прямі збитки від руйнувань цих об'єктів оцінюються у \$58,9 млрд. У порівнянні зі звітом на кінець 2023 року ця сума збільшилася на \$4,8 млрд. Окрім іншого, збільшення викликане переходом на інше джерело інформації для деяких областей (РПЗМ, Реєстр пошкодженого та знищеного майна). Серед регіонів, де зафіксовано найбільше зруйнованих житлових будівель, — Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Чернігівська та Херсонська. [2]

Громадяни зазнали значних втрат і Український уряд створив механізм компенсації цивільним особам, житло яких було пошкоджене чи зруйноване. Для цього було прийнято ряд нормативно-правових актів, зокрема, Постанова КМУ від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження [Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації](#)», Постанова КМУ від 19.04.2022 р. № 473 «Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд», в якій визначив порядок здійснення невідкладного ремонту будинків у районах, де бойові дії вже не ведуться», Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-ІХ «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів,

диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», [Постанова КМУ від 21 квітня 2023 року № 381](#) «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги "єВідновлення" та інші.

Особи, будинкам яких завдано шкода, можуть повідомити про збитки в застосунок Дія. Наразі на території України діє дві системи обліку пошкодженого/зруйнованого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Державна електронна система обліку руйнувань, статусу відновлення інфраструктури України, запроваджена Офісом Президента України; Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Затверджено Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини відзначає, однак, відсутність положень, які б забезпечували пріоритетну увагу до осіб, які перебувають у вразливому положенні, таких як літні люди, які складають більшість цивільних осіб, що залишаються в цих районах.[3]

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з лютого 2014 р., тимчасова окупація частини території України призвели до утворення великої кількості внутрішньо переміщених осіб. Значна частина таких осіб перемістилися на підконтрольну Уряду України територію понад дев'ять років тому і вони досі не мають змоги повернутися до покинутого місця проживання через пошкодження чи руйнування житла, перебування його на окупованій території чи території ведення бойових дій. Черговий етап збройної агресії Російської Федерації проти України, який розпочався 24 лютого 2022 р., поставив перед громадянами та державою в цілому нові виклики, адже право ВПО на житло було проголошено серед інших прав ВПО у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6].

До 24 лютого 2022 р. в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб обліковувалися 1470072 такі особи. Одним з наслідків збройної агресії проти України стало посилення процесів переміщення осіб на території України та за її межі.[4] Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, коли в Україні було запроваджено воєнний стан, близько 3,6 млн. внутрішньо переміщених осіб покинули свої домівки. Станом на лютий 2024 року внутрішньо переміщених налічується 4,9 млн. осіб. У країнах Євросоюзу та Північної Америки сьогодні перебувають близько 3,9

млн. українців, які рятуються від війни.[5] Причому з 4,9 млн. ВПО близько 4 млн. повністю, або частково втратили житло.

Основними проблемами, з якими стикаються більшість внутрішньо переміщених осіб, є відсутність достатніх засобів до існування та невизначеність житлових перспектив. Так, внутрішньо переміщені особи зіштовхуються з труднощами в реалізації та захисті своїх прав, зокрема права власності, доступу до житла, придатного для проживання, відновлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, відновлення засобів до існування, а також реалізації виборчих прав, доступу до інформації. На вирішення цих проблем Розпорядженням КМУ № 909-р від 15.11.2017 р. було схвалено Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, 28 жовтня 2021 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1364-р було схвалено Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року, яке втратило чинність на підставі Розпорядження КМУ від 07.04.2023 року № 312-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках».[7]

Однією із цілей Стратегії є інтеграція ВПО до громад, які їх приймають. Нині робота з інтеграції ВПО до громад, які їх приймають, ведеться одночасно на кількох рівнях. Перше - Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій відповідальне за політику щодо ВПО. Міністерство соціальної політики відповідає за фінансову підтримку ВПО. Друге — допомога переміщеним з орендою житла. Тут робота ведеться разом із міністерствами реінтеграції, інфраструктури, економіки та міжнародними партнерами. Їхні програми — на різних стадіях імплементації. Третій напрям — працевлаштування ВПО, і тут лідирують Мінекономіки та Державний центр зайнятості. Зрештою, четверте — допомога переселенцям, які потребують догляду та підтримки (зокрема психологічна допомога, соціальний супровід), і це — відповідальність місцевих громад і Мінсоцполітики. [5]

На думку заупника Міністра соціальної політики Дарії Марчак проблемою є відсутність чіткої методології оцінки інтеграції людини до громади і як наслідок - особи, які перемістилися ще 2014 року та вже здебільшого повністю інтегровані, досі мають статус ВПО. Після початку повномасштабної агресії близько 900 тисяч людей виїхали з Київської, Житомирської, інших центральних областей країни, коли там велися бойові дії, а зараз повернулися додому, проте, як і раніше, мають статус ВПО. Тому потрібно визначити рівні інтеграції ВПО до громади, те, коли статус ВПО більше не потрібен людині після переміщення, й те, що після повернення до своєї громади людина також більше не є ВПО. Це - недолік нинішнього

законодавчого регулювання, адже по суті на законодавчому рівні цей статус дається довічно (якщо тільки людина сама не зніметься з обліку як ВПО). [5]

Постановою Верховної Ради України №3535-ІХ від 21.12.2023 року була утворена Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації. [8] На своїх засіданнях члени Комісії неодноразово розглядали проблемні питання житла для ВПО. За словами Голови ТСК Павла Фролова у понад 95 відсотків внутрішньо переміщених осіб не вирішена проблема житла, потрібно напрацювати такий механізм, який дозволить зробити реальну інвентаризацію або аудит в якому стані знаходяться об'єкти, які можуть бути використані для проживання внутрішньо переміщених осіб, щоб в стислі терміни визначити ці об'єкти, щоб знайти інвесторів, які зможуть привести ці об'єкти в належний стан. І до цієї роботи необхідно залучити всі зацікавлені сторони, адже близько 26 тисяч цих об'єктів розпорошені між 25-ма органами управління. Наприкінці грудня 2023 року група народних депутатів, членів Тимчасової спеціальної комісії з питань захисту прав ВПО, внесла законопроект №10382 про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», у якому, зокрема, запропоновано доповнити закон статтею 9-3: «Внутрішньо переміщеній особі призначається та виплачується щомісячна допомога на проживання. Розмір, порядок і тривалість виплат такої допомоги встановлюються Кабінетом міністрів України з урахуванням потреб та оцінки ступеня інтеграції внутрішньо переміщеної особи за місцем її фактичного проживання».[9]

Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова від 24 березня 2023 р. № 263 «Деякі питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» згідно якої внутрішньо переміщені особи, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, мають право на отримання грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення.[10]

Тож, держава працює: збирає інформацію про об'єкти та постраждалих, шукає джерела фінансування і впроваджує механізм для виплати компенсацій, але незважаючи на численні програми фінансування, кредитування, надання тимчасового та соціального житла, компенсаційні ініціативи уряду щодо пошкодженого та зруйнованого житла, вжиті державою заходи та позитивні кроки, на сьогоднішній день всього цього недостатньо для вирішення проблеми, як і виділених коштів, внаслідок великої кількості осіб, які таке житло потребують. Готових рішень щодо усіх проблемних питань іще немає але вже є розуміння, що шлях від фіксації руйнування до отримання компенсації для багатьох постраждалих буде складним і тривалим.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Сума збитків, нанесених інфраструктурі України, сягнула майже \$155 млрд — KSE <https://minfin.com.ua/ua/2024/02/12/121386082>

3. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf>

4. Розпорядження КМ України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках» від 07.04.2023 р. № 312-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10>

5. Заступниця міністра соціальної політики Дарія Марчак: «Мета оптимізації виплат ВПО — не скоротити їх, а не залишити в біді нікого» <https://zn.ua/ukr/POLITICS/zastupnitsja-ministra-sotsialnoji-politiki-darija-marchak-meta-optimizatsiji-viplat-vpo-ne-skorotiti-jikh-a-ne-zalishiti-v-bidi-nikoho.html>

6. Закон України від 20.10.2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

7. Розпорядження КМ України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023—2025 роках» від 07.04.2023 р. № 312-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10>

8. Постанова Верховної Ради України від 21 грудня 2023 року № 3535-IX «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3535-20#Text>

9. Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України розглянула дорожню карту системного аудиту усіх придатних для проживання приміщень, які можуть допомогти у вирішенні проблеми забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб: https://www.rada.gov.ua/news/news_tsk/246669.html#:~:text= Прес-служба Апарату Верховної Ради України Оpubліковано 16 лютого 2024, о 15:38 .

10. Постанова КМУ від 24 березня 2023 р. № 263 «Деякі питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2023-%D0%BF#Text>

Ємець Альона

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІЙНИ

Світ — це не навколишнє середовище, а єдиний наш дім, в якому ми можемо жити. (М.М.Мойсеєв)

У сучасному світі екологія відіграє важливу роль у розвитку правильного природокористування суспільства. У цьому контексті варто виділити дві галузі: середовищезнавство і охорона довкілля. Отже, середовищезнавство й охорона довкілля є прикладними галузями знань, основою для розумного використання ресурсів довкілля, його охорони та забезпечення умов сталого розвитку суспільства. Одним із важливих завдань середовищезнавства є визначення глобальних екологічних проблем біосфери, що створюють загрозу для існування людства. Сучасні принципи організації діяльності людини є згубними для довкілля. Згідно з дослідженнями українських учених найбільшої шкоди завдають довкіллю:

- транспорт як головний забруднювач повітря, водою і ґрунтами;
- промисловість як основне джерело утворення відходів (підприємства гірничодобувного, хіміко-металургійного, машинобудівного, паливно-енергетичного, будівельного, агропромислового комплексів, а також комунальне господарство);
- енергетика (близько 80 % всіх шкідливих викидів у повітря, що є наслідком процесів добування, переробки й використання паливних енергоресурсів);
- сільське господарство; призводить до виснаження родючих чорноземів, забруднення ґрунтів пестицидами й добривами [1].

У 2022 році світ зіткнувся з однією з найбільших екологічних катастроф внаслідок війни, що триває в Україні. Конфлікт, який розпочався у 2014 році, має руйнівний вплив на навколишнє середовище та здоров'я українського народу. Однією з найважливіших екологічних проблем в Україні під час війни стало забруднення повітря, води та ґрунту. Постійні бомбардування та обстріли міст і населених пунктів призвели до викиду великої кількості токсичних хімічних речовин у навколишнє середовище. Ці хімікати забруднили ґрунт, джерела води та повітря, спричинивши низку проблем зі здоров'ям місцевого населення, включаючи респіраторні захворювання, подразнення шкіри та різні види раку. Ще однією серйозною екологічною проблемою в Україні під час війни стало знищення лісів і місць проживання диких тварин. Постійні бомбардування та обстріли лісів завдали значної шкоди екосистемі, і багато видів рослин і тварин були змушені покинути свої домівки. Це мало значною мірою вплинуло на біорізноманіття регіону, а також вплинуло на життєдіяльність місцевих громад, які залежать від лісу як джерела їжі, палива та інших ресурсів. Війна також завдала значної шкоди інфраструктурі України, включаючи заводи, електростанції та нафтопереробні заводи. Це призвело до розливів і витоків небезпечних матеріалів, таких як нафта, хімікати та радіоактивні речовини, у навколишнє середовище. Це призвело до подальшого забруднення повітря, води та ґрунту, що спричинило довгострокові проблеми зі здоров'ям та навколишнім середовищем для населення України. На додаток до шкоди, завданої війною, конфлікт, що триває, також перешкоджає зусиллям, спрямованим на вирішення екологічних проблем у регіонах. Відсутність стабільності та безпеки ускладнила доступ

екологічних організацій до територій, які потребують уваги, а обмежені ресурси, доступні для захисту довкілля, були перенаправлені на інші потреби, такі як охорона здоров'я та продовольча безпека. [2].

Говорити про руйнівний вплив війни на довкілля, окремо розділяючи повітря, воду та землю, досить складно, адже в природі все взаємопов'язано. Так, забруднення повітря — це водночас забруднення вод і ґрунтів. Масовані артилерійські та ракетні обстріли російськими окупантами нафтобаз, нафтопереробних заводів, інших промислових об'єктів призводять до викидів токсичних речовин у повітря. Вода – цінний ресурс для людини й довкілля. Вона дає життя й все поєднує в одну велику систему. Саме через це війна має такий нищівний вплив на водні ресурси. Навмисний підрив російськими військовими греблі Каховської ГЕС у ніч проти 6 червня 2023 року став найбільшою техногенною катастрофою за останнє десятиліття. Це призвело до загибелі людей, затоплення десятків населених пунктів, десятків тисяч гектарів територій, зокрема, заповідних, знищення унікального біорізноманіття, забруднення Дніпра й Чорного моря, втрати системи зрошення, та саме водосховище перетворилося на пустелю. Цей теракт призвів до жахливих наслідків для десятків тисяч людей, інфраструктури та довкілля. Загалом вплив на водні екосистеми є руйнівним з перших днів війни. Воєнні операції на території Чорного та Азовського морів, цілеспрямовані обстріли водогонів, водонасосних станцій, водоочисних споруд та каналів. Саме пошкодження та руйнація цих об'єктів позбавляє людей доступу до питної води. Це ще один фактор порушення прав людини. Генеральна асамблея ООН визнає доступ до води одним із базових прав людини, а порушення таких прав, підрив об'єктів водопостачання, дамб, мінування берегів водосховищ, обстріли водогонів можуть трактуватися як водний тероризм. Негативного впливу через бойові дії зазнає й ґрунтова екосистема. Вирви від ворожих ракет, авіабомб, артснарядів, випалена земля спричиняють довготривалу деградацію довкілля. Тут треба згадати і про засмічення землі відходами зі знищених підприємств, будівель, військової техніки та нафтопродуктів. Все це може призвести до значних екологічних та соціальних проблем: втрати біорізноманіття, нестачі води, продуктів, поширення бідності, масових міграцій населення [3].

Незважаючи на ці виклики, в Україні докладаються певні зусилля для вирішення екологічних проблем. Міжнародні організації, такі як Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), працюють над тим, щоб підтримати країну в очищенні забруднених територій та відновленні пошкоджених екосистем. Український уряд також вживає заходів для покращення захисту довкілля, зокрема, ухвалює нові закони та збільшує фінансування екологічних ініціатив. Отже, війна в Україні має руйнівний вплив на навколишнє середовище та здоров'я українського народу. Незважаючи на виклики, докладаються зусилля для вирішення екологічних проблем, спричинених конфліктом, і важливо, щоб

міжнародна спільнота продовжувала підтримувати ці зусилля задля забезпечення сталого майбутнього для країни та її народу [1].

Отже правильне природокористування та збереження довкілля є одним з важливих завдань для розвитку суспільства. Незважаючи на всі виклики та небезпеку, з якою стикнулося сучасне суспільство, важливо докладати зусиль для вирішення екологічних проблем та формування природо орієнтованого світогляду суспільства, задля подальшого збереження довкілля.

Список літератури

1. Біологія і екологія (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / В.І. Соболев. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2019. – 256 с. : іл.
2. Автоекоприлад. Який вплив війни на екологію
URL<https://eco.aep.kiev.ua/novini/vpliv-vijni-na-ekologiyu/>
3. Довкілля – мовчазна жертва війни.
URLhttps://lb.ua/blog/dmytro_lubinetz/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyni_yak.html
4. Біологія і екологія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Р. В. Шаламов, М. С. Каліберда, Г. А. Носов. — Харків: Соняшник, 2019. — 320 с.: іл.

Казімірова Марина

викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВІЙНА В УКРАЇНІ - БІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Війна стала нашою реальністю з 2014 р., а з 24 лютого 2022 р. охопила більшу частину території України. В нових умовах ми зустрілися не тільки з явними, але і з прихованими ворогами, які завдають шкоди нашому здоров'ю. Найперший – стрес. З цим більшості українців раніше мати справу не доводилося, але сьогодні вимагає від кожного з нас інтенсивних фізичних і психологічних зусиль для стабілізації власного стану.

Стрес – природна захисна реакція організму на зовнішні подразники, зумовлена розумовою та фізичною напруженістю, яка є потенційно небезпечною для здоров'я. Якщо використовувати наукові терміни, відбувається активація взаємопов'язаних нейроендокринних ланцюгів і кожен спостерігає індивідуальні прояви – від безсоння, апатії до панічних атак. [6]

Поняття «стрес» у відомому нині значенні не використовувалося до 1920-х рр. У 1920-1930-х рр. біологи та психологи іноді використовували це поняття як синонім психічної напруги чи шкідливого чинника середовища, здатного викликати хворобу. У 1926 р. американський психофізіолог В. Кеннон використав поняття «стрес» для позначення зовнішніх факторів, які руйнують гомеостаз, втім у науковий обіг дане поняття було введено лише у середині 1940-х рр. Базуючись на ідеях В. Кеннона і К. Бернара (автора поняття

«внутрішнє середовище організму»), відомий дослідник стресу канадський фізіолог Г. Сельє у 1936 р. опублікував свою першу працю про загальний адаптаційний синдром, але тривалий час уникав поняття «стрес» і лише з 1946 р. він почав систематично використовувати його для позначення загальної адаптаційної напруги [4]

Коли ми говоримо про воєнний стан, йде постійний вплив стресу на життя людей. Це може бути небезпечно, тому що наша психіка виснажується. Ми не можемо довго жити в таких умовах, бо перестаємо адекватно справлятися із життєвими викликами. Можна заробити психічні розлади широкого спектру – від депресії до більш серйозних захворювань [2], а враховуючи тривалість повномасштабної війни проти російських загарбників та ситуації невизначеності, більшість українців відчувають дуже високий або високий рівень стресу. Про це свідчать результати дослідження Gradus Research в рамках проєкту "Градус суспільства під час війни".

Так, високий або дуже високий рівень стресу відчувають 88% опитаних, при тому що у попередніх двох хвилях дослідження таких було 84%. Якщо конкретизувати емоції та стани, то найпоширенішою є втома – її відмічає половина опитаних, але водночас 43% мають почуття надії. Серед інших розповсюджених станів – напруга (42%), роздратування (31%), обережність (28%) та гнів (27%). [3]

За даними МОЗ, психологічні наслідки війни, зокрема і посттравматичний стресовий розлад, позначатимуться на нашому психічному стані ще принаймні 7-10 років після закінчення війни [2]. В цій ситуації ми можемо говорити про хронічний стрес, який в довготривалій перспективі викликає резистентність (нечутливість) окремого типу рецепторів. При цьому рівень медіаторів стресу залишається високим, що призводить до множинних ушкоджень органів, тканин.

Стрес впливає на:

- структуру головного мозку (спостерігаються мікроскопічні зміни у визначених областях мозку, що може призводити до депресивних розладів, когнітивних, поведінкових, емоційних дисфункцій);
- імунну систему (може викликати гостру фазу реакції, пов'язану з інфекційними захворюваннями, підвищити рівень різних біомаркерів запалення; наприклад, діабет, рак, серцево-судинні захворювання, аутоімунні синдроми тощо; імунодепресивна дія);
- всі органи та системи людського організму (усім варто бути уважними до сигналів організму: наприклад, тривалий розлад ШКТ, печія або біль в епігастрії (верхній центральній області живота) можуть бути прямим наслідком стресу; ішемічна хвороба серця; мігрені та головні болі, порушення сну, страх та емоційний розлад; ендокринні захворювання, наприклад, діабет);
- психічне здоров'я (неврози, невротична депресія, шизофренічні епізоди) [6].

Боротьба зі стресом насамперед полягає у виключенні впливу стресового фактору на організм. На жаль, ми знаходимось у стані війни і, відповідно, у постійному напруженні.

Зменшити рівень адреналіну та кортизолу, щоб не нашкодити своїм нервам, уникнути перевтоми під час війни, прискорити вихід на плато з дистресу, не допустити розвитку ПТСР чи інших деструктивних порушень психіки можна. Для цього потрібно дотримуватися рекомендацій фахівців.

Список літератури

1. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://www.phc.org.ua/news/scho-take-stres-ta-yak-z-nim-borotisy>
2. Тривалий стрес під час війни: у чому небезпека та які є ознаки психічного розладу. URL: <https://suspilne.media/250158-trivalij-stres-pid-cas-vijni-u-comu-nebezpeka-ta-aki-e-oznaki-psihicnogo-rozladu-poasnue-psiholog/>
3. 88% українців відчувають високий рівень стресу через війну, - дослідження. URL: https://lb.ua/society/2023/05/05/554120_88_ukraintsiv_vidchuvayut_visokiy.html
4. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
5. «Діти з сивим волоссям». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovu-va-viyna-okupatsiya-mariupol-ptsr/32354297.html>
6. Війна та стрес. URL: <https://mdcexpert.com/articles/viina-ta-stres/>

Капиш Карина

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Чумак Тетяна

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна російська військова агресія проти України спричинила значні порушення прав дітей, які є найбільш вразливою категорією населення в умовах воєнного стану. В даний період в Україні існує проблема повної реалізації механізму захисту прав дитини, а сам механізм суттєво послаблений[1]. Забезпечення безпеки, фізичного та психологічного добробуту дітей є пріоритетним завданням у будь-який час. Сімейний кодекс України визначає, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. [2]. Кожна дитина має свої права та свободи, які захищаються законом. Права дитини – це можливості дитини, які зумовлені певними фізичними і психологічними особливостями її розвитку, ґрунтуються на

принципах природного права, гарантуються державою та іншими суб'єктами права й мають особливий механізм реалізації та захисту[3].

На міжнародному й національному рівні права дитини регулюються значною кількістю нормативно-правових актів. Основним актом прав дитини на міжнародному рівні є Конвенція ООН про права дитини. На національному рівні, вони закріплені в: Конституції України, Цивільному кодексі України, Сімейному кодексі України та інших нормативно-правових актах, але основним спеціальним є Закон України «Про охорону дитинства»[1]. Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини[4]. Зосередимо увагу на правах дітей, які найчастіше порушуються в умовах воєнного стану та як вони захищаються, зокрема: право на життя та охорону здоров'я, на проживання в сім'ї, на освіту, право на особисту недоторканність.

Кожна дитина має право на життя та охорону здоров'я. Право дитини на життя виникає з моменту визначення її живонародженою та життєздатною. Це право захищається Законом України «Про охорону дитинства». Держава забезпечує дотримання цього права та визначає його однією з найвищих соціальних цінностей. У період воєнного стану контролювати дотримання та захист права на життя вкрай складно, тому що йдуть бойові дії з країною, яка абсолютно безжально цілиться на цивільну інфраструктуру. Станом на вечір 28 лютого 2024 року, на території України загинуло 528 дітей внаслідок повномасштабної російської агресії проти України[5]. Право на охорону здоров'я дитини також порушується. На тимчасово окупованих територіях росіяни проводять медичні огляди дітей, після чого у здорових малюків з'являються діагнози, і батьків змушують надати згоду на їх вивезення на так зване лікування чи реабілітацію до Росії.

З народження кожна дитина має право на проживання в сім'ї, турботу та піклування. Це право регулюється Сімейним кодексом України, який визначає, що батьки мають переважне право перед іншими особами на те, щоб малолітня дитина проживала з ними, якщо це не суперечить її інтересам[2]. Починаючи тільки з 24 лютого 2022 року по 12 вересня 2023 року, 10 153 дитини залишилися без батьківського піклування. А також, за офіційними даними, з України до Росії депортували 19 546 дітей. Це лише ті випадки, які вдалося зафіксувати офіційно[6]. Уповноважена Президента України з прав дитини та реабілітації Дар'я Герасимчук визначає п'ять сценаріїв за якими відбувається депортація дітей на територію РФ, а саме: спершу вбивають батьків і потім забирають дітей; розлучають дітей з батьками під час фільтраційних заходів; вивозять із закладів інституційного догляду; вилучають із біологічних родин шляхом позбавлення батьків під вигаданими

приводами батьківських прав або змушують батьків підписати документи щодо дозволу вивезти. в «оздоровчі» табори, звідки дітей уже не повертають додому[7]. Отже, Росія напямучу порушує права дітей на проживання в сім'ї діями, які можуть завдати шкоди їх психологічному та фізичному розвитку та благополуччю.

Кожна дитина має право на освіту. На жаль, в умовах воєнного стану реалізація цього права порушується, через обстріли та постійні повітряні тривоги. Існує неможливість проводити навчальний процес на окупованих територіях. А також безліч зруйнованих закладів освіти, де діти могли навчатися. Всі ці чинники впливають на отримання якісної освіти, що в майбутньому викликає складнощі з отриманням професії. Право на освіту гарантується державою та регулюється також Законом України «Про охорону дитинства». Так, після Революції Гідності та початку війни на Донбасі до даного закону статті дев'ятнадцятої була внесена чотирнадцята частина, в якій дітям осіб, визнаних постраждалими учасниками Революції Гідності, учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни тощо, дітям, зареєстрованим як внутрішньо переміщені особи, дітям, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти, гарантується державна цільова підтримка для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти.

Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності[2]. Проблема порушення права на особисту недоторканність мала місце ще до повномасштабного вторгнення. Від 24 лютого 2022 року ця проблема тільки загострилася та порушення цього права стало відбуватися ще частіше. На тимчасово окупованих територіях російські військові викрадають дітей та застосовують насильство над дітьми, як тиск на батьків, щоб примушувати дорослих виконувати роботу на користь армії РФ або окупаційної влади[8]. Такі дії залишають після себе великі травми та відбитки на психологічному та фізичному здоров'ї дитини. З метою надання психологічної та медичної допомоги було відкрито багато центрів, проєктів та кризових кімнат, задля допомоги постраждалим.

Таким чином, в період воєнного стану права дітей потребують особливої уваги щодо їх реалізації та захисту. Держава має забезпечити якнайкращу процедуру захисту цих прав, а особливо, в умовах воєнного стану задля зростання здорової та щасливої нації. Наразі, країна – агресор безжалюдно порушує права найвразливішої категорії населення, дітей. Тим самим, перешкоджаючи отриманню освіти, безтурботному дитинству, але забезпечує постійну небезпеку та страх. Процес захисту цих прав відбувається з ускладненнями, коли РФ не бажає дотримуватись міжнародних конвенцій, механізму захисту та створенню зелених коридорів для евакуації.

Список літератури

1. Юридичний науковий електронний журнал (8), Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні (стаття Джуган В.О., с. 63-67). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/12> (дата звернення: 23.02.2024).

2. Сімейний кодекс України (10.01.2002) № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1500> (дата звернення 22.02.2024).
3. Науковий журнал “Вісник Національного університету “Львівська політехніка” Серія “Юридичні науки” № 4 (36), 2022 (стаття Ярмол Л., Карпюк А., с. 96-105) URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29699/17.pdf> (дата звернення: 22.02.2024).
4. Про охорону дитинства: Закон України (26.04.2001) № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 23.02.2024).
5. Офіс генерального прокурора. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2024).
6. Укрінформ. Від початку війни без батьківського піклування залишилися понад 10 тисяч дітей – Лубінець. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3760572-vid-pocatku-vijni-bez-batkivskogo-pikluvanna-zalisilisa-ponad-10-tisac-ditej-lubinec.html> (дата звертання: 25.02.2024).
7. Укрінформ. Права дітей під час війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3715651-prava-ditej-pid-cas-vijni.html> (дата звертання: 25.02.2024).
8. Гвара медіа. На окупованих територіях зафіксовано сексуальне насильство над дітьми. URL: <https://gwaramedia.com/na-okupovanih-teritoriyah-zafiksovano-seksualne-nasilstvo-do-ditej/> (дата звернення: 26.02.2024).

*Коваль Анастасія,
Маслена Альона*

Здобувачі фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Ємець Альона

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЧОРНОБИЛЬ – ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА

В 50-х роках ХХ століття у світі розпочалося будівництво атомних електростанцій, як напрямок, що задовольняє потреби і сподівання теперішнього покоління та не наражає на небезпеку здатності майбутніх поколінь і задовольняє їх потреби.

За даними Міжнародного Агентства по атомній енергії (МАГАТЕ) в світі побудовано і функціонує понад 400 атомних енергоблоків у 26 країнах світу. В деяких країнах доля електроенергії отриманої за рахунок атомних електростанцій досягає 70%. Україна за отриманням електроенергії за рахунок атомних електростанцій посідає восьме місце у світі і п'яте у Європі. [2,3]

Викид радіоактивних речовин в результаті Чорнобильської катастрофи відбувався протягом достатньо довгого часу з різних частин активної зони, з різним ступенем вигорання палива і, отже, із різним радіонуклідним складом

викиду, що призвело до неоднорідного забруднення радіоактивного значної території як за рівнем, так і за складом радіонуклідів. Близько 5 мільйонів людей постраждало від Чорнобильської катастрофи. Станом на 1 січня 2007 року на забруднених територіях проживало 2,15 млн. осіб, із них дітей у тому числі у зоні посиленого радіоекологічного контролю понад 1,6 млн. осіб, віком до 18 років з них близько 2 млн. осіб мають статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. - 460 тисяч. [2,4]

Через 25 років після аварії основним джерелом надходження в організм людини довгоживучих техногенних радіонуклідів (^{137}Cs , ^{90}Sr), що формують дозу внутрішнього опромінювання, є, переважно, продукти харчування і питна вода. [2,4]

Перший період аварії характеризувався зростанням рівня дози гамма-променів на місцевості і формуванням доз зовнішнього і внутрішнього опромінення населення та тварин і тривав він з 26 квітня по 20 травня 1986 р.

Другий період характеризувався значним зниженням потужності дози гаммапроменів на місцевості за рахунок розпаду короткоживучих радіонуклідів. Відбувалась міграція радіонуклідів в повітря, воду, ґрунт, продукти харчування, що й обумовлювало формування зовнішнього і внутрішнього опромінення населення. [2]

Вплив радіоактивного забруднення на біологічні об'єкти має прояви на всіх рівнях організації від вірусів до екосистем. Особливо яскраво ці ефекти виражені в межах Чорнобильської Зони відчуження, де біологічні об'єкти зазнали критичних рівнів ураження.

З плином часу гострі прояви, такі як відмирання сосни та поява «Рудого лісу», змінюються на повільне відновлення біоти, яке супроводжується появою радіостійких форм, ослабленням природної стійкості до вірусних інфекцій та паразитів, появою мутантних форм, пригнічення росту, зниженням репродуктивної здатності та генетичними змінами за умов низькодозового опромінення в довгостроковій перспективі.

Натомість відсутність або обмеження людського втручання сприяло відновленню природного характеру функціонування екосистем та збільшенню біорізноманіття, в тому числі за рахунок інтродукційних видів. Радіаційні ефекти, виявлені на клітинному, організмовому і популяційному рівнях, не порушують загальної картини представленості флористичних і фауністичних комплексів. [2]

На території 30-км зони відчуження ЧАЕС об'єкти біоти – рослини, гриби, нижчі та вищі тварини, мікроорганізми та віруси зазнають хронічного впливу іонізуючого випромінювання.

Зростання частоти виявлення вірусів спостерігається на забрудненій радіонуклідами території Зони відчуження, і тому числі значно вища частота виявлення вірусів рослин для рослинності 30-км зони. В першу декаду після аварії спостерігались істотні зміни видового складу мікроорганізмів у різних місцезростаннях.

Показано, що у бактерій за умов підвищеного рівня радіоактивних забруднень субстрату зростала швидкість утворення мутантних форм, що вказує на можливість появи більш радіостійких форм. Сформувались штами грибів, збагачених на вміст меланінів. [2]

В структурі порід лісів зони відчуження переважають насадження сосни звичайної. Крайнім виразом радіобіологічної відповіді рослин була загибель сосен та ялин на території, котра отримала назву «Рудого лісу». Початкові дози опромінення тут були дуже високими, про що свідчить наявність загиблих не лише голкових дерев, але й деяких листяних порід, як, наприклад, береза та вільха чорна.

За останнє десятиріччя відмічаються інтенсивні процеси заростання (заліснення) лук та перелогів Чорнобильської зони відчуження деревною рослинністю.

Видова насиченість рослинного покриву Зони відчуження після Чорнобильської катастрофи є досить високою. Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України зафіксовано більше 40 видів, у більшості адвентивних і рудеральних, нових для цієї території. [2]

За 25 років після аварії радіоекологічна ситуація у порівнянні з 1986 та 1991 р. покращилася. У той же час, в межах третьої зони (а сьогодні це територія майже 200 населених пунктів) ще необхідно здійснювати заходи, спрямовані на зменшення доз опромінення, які може отримувати населення за рахунок споживання продуктів харчування місцевого виробництва. У межах зони відчуження ще сотні років залишатимуться непридатними для проживання території (майже 300 км²). [2]

Отже Чорнобильська катастрофа принесла надзвичайні біди на території нашої держави і є загрозою ще на довгі роки. Аварія супроводжувалась забрудненням довкілля радіоактивними речовинами великої території, а також опроміненням населення. В порівнянні з 1986 роком радіаційний фон значно зменшився. Також були вжиті всі запобіжні заходи.

Список літератури

1. Екологічні наслідки чорнобильської катастрофи та їх подолання / А.Ф. Кісельов, В.С. Черно, І.В. Наконечний, А.О. Руденко. – Миколаїв : 21. 07.2014
2. Біотичні наслідки Чорнобильської катастрофи
URL<https://ua.boell.org/uk/2011/02/07/biotichni-naslidki-chornobilskoji-katastrofi?amp>
3. Патон Б. Е. Проблеми і уроки Чорнобиля // Вісник Академії Наук України. — 2011. — № 5. — С. 3.
4. Радіологічний стан територій, віднесених до зон радіоактивного забруднення (у розрізі районів). Під редакцією В.І. Холоші, МНС України, Київ 2008 р.

Козлова Анна

здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Казімірова Марина

Викладач циклової комісії

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року розділило життя українців на «до» і «після», російська федерація здійснила відкритий широкомасштабний напад на Україну – розпочався новий період російської агресії проти України, яка триває з лютого 2014 року.

Внаслідок активних бойових дій постраждали не лише люди, а і природа України. Через російську агресію відбувається забруднення атмосферного повітря та пришвидшується зміна клімату. Викиди парникових газів, що пов'язані із воєнними діями, за перший рік війни, склали 120 млн т. Це рівнозначно загальному обсягу річних викидів парникових газів Бельгії [3]. Це один із наслідків війни, який відчуватиметься не лише в Україні, а й за її межами, зокрема в країнах півдня, особливо найменш розвинутих, які часто є найбільш вразливими до зміни клімату. Також, через влучання снарядів і бомб, в лісах можуть виникати великі пожежі. Вже понад мільйон гектарів українських лісів постраждали від бойових дій. Значна частина з них згоріла, бо гасити лісові пожежі часто неможливо через замінування. Внаслідок цього різко погіршилися умови природного відновлення лісів, що призвело до утворення пустирів і заміни хвойних порід малоцінними листяними.

Особливу небезпеку пожежі становлять для молодих лісів, розташованих на відкритих просторах між луками та полями, оскільки підвищується ризик виникнення пожежі від сухостою.

Через накопичення важких металів у верхніх шарах ґрунту спостерігається збіднення лісів, погіршення рослинно-мікробного видового складу та умов росту і розвитку культурних рослин. Накопичення кадмію в рослинах є особливо небезпечним, оскільки у високій концентрації він осідає на листі, яке можна використовувати. Лісові пожежі зменшують кормову базу, що призводить до масових міграцій і зменшення популяції диких тварин [4].

Також, велику шкоду довкіллю несуть заміновані території. На даний момент близько 174000 км² території України потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами. За словами речника Державної служби України з надзвичайних ситуацій Олександра Хоружного найбільш забрудненими наразі є Херсонщина, Харківщина, частково Миколаївщина, Запоріжжя, Донеччина, Сумщина, Чернігівщина та Київщина. Найбільше шкоди міни завдають ґрунту і тваринам. Якщо у людей ще є шанс не натрапити на міну – звертати увагу на попереджувальні знаки, виїхати з небезпечних територій, то у тварин, які мешкають у лісах, такої можливості

немає. Мешканцям лісу або не залишається, що їсти після вибухів, або немає де сховатися [1].

Міни також завдають шкоди ґрунту. Уламки боєприпасів виділяють у навколишнє середовище важкі метали які в свою чергу досягають ґрунтових вод і можуть потрапити у харчовий ланцюг людини. Однак важкі метали – не єдина проблема, з якою стикаються люди, які живуть поблизу мінних полів. На цих землях неможливо вирощувати сільськогосподарські культури. Фермери були змушені скорочувати площі оброблюваних земель. Це, у свою чергу, створює тиск на ресурси та виснажує землю.

Найбільшу шкоду довкіллю України несуть обстріли критичної інфраструктури. Наприклад підрив Каховської ГЕС. Вночі, о 02:50 6 червня російські війська зсередини підірвали конструкції Каховської ГЕС в Херсонській області. Внаслідок цього близько 80 населених пунктів, у тому числі Херсон, зазнали підтоплення [5].

Підрив Каховської гідроелектростанції напряду вплинув на роботу Запорізької атомної гідроелектростанції, оскільки ЗАЕС не може використовувати ресурси Каховської ГЕС для охолодження. Через це потрібно робити превентивні заходи, щоб мінімізувати ризики. Щоб відновити Каховську ГЕС треба залучити мільярди доларів та євро. Окрім цього, гідроелектростанцію треба буде оснастити, враховуючи усі сучасні технологічні, технічні та наукові досягнення. Водночас частина науковців вважає, що станцію відбудувати недоцільно, бо тепер спостерігаємо природне відновлення Великого Лугу – одного з найбільш важливих природних і історичних ландшафтів України. Цю ділянку було затоплено в 1955–1958 роках водами Каховського водосховища, попри те що тут зберігається багато пам'яток Запорозької Січі та зустрічалася велика кількість рідкісних тварин і рослин. На 70 років Великий Луг був втраченим для природи, науки та української ідентичності [6].

Внаслідок російських ударів по нафтобазах, складах паливно-мастильних матеріалів згоріло понад 680,6 тис. т нафтопродуктів, які забруднили повітря небезпечними речовинами. За підрахунками експертів, під час горіння нафти виділяється приблизно стільки ж атмосферного забруднення, скільки виробляє весь транспорт Києва за місяць. Крім того, у повітря потрапило понад 38000 т викидів від горіння російської техніки та утворилося понад 352000 т відходів, які забруднюють не лише повітря, а й землю [7].

Тож, на цьому можна зробити висновок що необхідно якнайшвидше створити ефективну систему екологічного моніторингу. Державні органи повинні фіксувати реальні обсяги завданої шкоди та залучати міжнародну спільноту до доведення фактів екоциду в Україні. Все це необхідно для того, щоб збитки, завдані довкіллю, були компенсовані за рахунок держави-агресора.

Список літератури

1. Смертельні сюрпризи війни: як мінування території України впливає на екологію URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/550513-smertelni-syurprizi-viyni-yak-minuvannya-teritorii-ukraini-vplivae-na-ekologiyu>
2. У ДСНС розповіли про обсяги забруднення України вибухонебезпечними предметами URL: <https://suspilne.media/445278-u-dsns-rozpovili-pro-obsagi-zabrudnenna-ukraini-vibuhonebezpecnimi-predmetami/>
3. Війна руйнує довкілля і шкодить клімату URL: <https://ecoaction.org.ua/vijna-rujnuie-dovkillia.html>
4. Вплив лісових пожеж на довкілля: забруднення ґрунтового покриву важкими металами URL: <https://sd4ua.org/vplyv-lisovyh-pozhezh-na-dovkilliya-zabrudnennya-gruntovogo-pokryvu-vazhkymy-metalamy/>
5. Підтоплені міста, екологічна катастрофа і тисячі людей на евакуацію: що відомо про підриг Каховської ГЕС росіянами URL: <https://suspilne.media/498142-rosijska-armia-pidirvala-kahovsku-ges/>
6. Каховську ГЕС з водосховищем категорично не можна відновлювати: думка екологів URL: <http://surl.li/redpn>
7. За останніми скромними оцінками, збитки довкіллю України від війни становлять 1,35 трлн гривень <https://day.kyiv.ua/article/suspilstvo/za-ostannimy-skromnymu-otsinkamy-zbytku-dovkillyu-ukrayiny-vid-viyny-stanovlyat>

Казіміров Дмитро

Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

Колешня Катерина

Здобувачка фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МАГДЕБУРСЬКЕ ПРАВО НА ЧЕРНІГІВЩИНІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Магдебурзьке право – одне з видів міського самоврядного права, яке існувало в Європі орієнтовно з X, XI або XII ст. Його назва походить від німецького міста Магдебург, де воно закріпилося у 1188 р. Тоді в німецьких містах діяли власні системи самоврядування, що спиралися на норми традиційного судочинства та німецького звичаєвого права. На подібних засадах діяло самоврядування в містах Франції, Італії, Англії та центральній Європі [3; 5].

Магдебурзьке право стало своєрідним компромісом між державою та міською громадою, яка отримувала право запроваджувати модель управління з власним виборним виконавчим і судовим органом, власними податками. Міщани здобували юридичний захист від втручання монархів та феодалів, можливість спокійно займатися бізнесом (купецтво та ремесло), накопичувати прибутки, які потім вкладали не лише в свої маєтності, а й будівництво та ремонт міських фортець. Їхнє утримання, як і військова повинність були одним із обов'язків

міщан, зокрема перед державою. Також на користь верховної влади міста сплачували чіткий та фіксований відсоток коштів зі своїх прибутків. До України магдебурзьке право потрапило через Польщу і в XIV–XVI ст. його мали більшість правобережних міст [2; 5].

До Чернігівщини воно дійшло аж на початку XVII ст., яка напередодні пережила століття війн між Литвою (потім – Річчю Посполитою з Московською державою) і лише після укладення Деулінського перемир'я у 1618 р. настало довгоочікуване затишшя. Чернігівщина перейшла від Москви до Речі Посполитої. Нова влада прагнула, щоб її спустілі прикордонні міста були укріпленими та заселеними, стимулювала переїзд до них мешканців з Правобережжя та Білорусі, зокрема надаючи право на самоврядування [5].

27 березня 1623 р. згідно з привілеєм короля Сигізмунда III Вази магдебурзьке право отримав Чернігів. Він надав місту герб та призначив Яна Куновського вйтом (капітаном) чернігівського магістрату. На гербі та печатці міста зображено святого Владислава «зі зброєю», який тримав у руці хоругву [2]. Пізніше магдебурзьке право для Чернігова своїм універсалом підтвердив гетьман Богдан Хмельницький [6]. Окрім Чернігова привілеї на самоврядування отримали Ніжин (1625), Батурин (1654), можливо – Борзна (1634), Козелець (1655), Остер (1662), Прилуки (1582 або 1783) [1; 3; 8]. У 1620 р. магдебурзьке право надане Стародубу та, ймовірно, Новгороду-Сіверському – хоча відповідного документу не знайдено. У XVII ст., на думку науковців, політичний кордон Європи проходив по околиці найсхіднішого міста, яке мало таке право. Власне Чернігівщина та Полтавщина стали цим кордоном [2; 3; 5].

Магдебурзьке право реалізовувалось через магістрат – орган станового міщанського самоврядування та суду. Магістрат очолював вйт, який мав кількох заступників – бурмистрів. Вйт та бурмистри очолювали міську раду, наглядали за міським господарством, відали всіма адміністративними та фінансовими справами міста. У складі магістрату діяли рада та лава (міський суд). Рада Чернігівського магістрату у XVIII ст. нараховувала в середньому 20 виборних представників – райців. Вони ухвалювали бюджет міста та документи, що регулювали життя міської громади. Райці завідували різними сферами міського життя – організацією оборони міста, збиранням торгових мит; відповідали за благоустрій, санітарний стан міст та протипожежну безпеку, зв'язки з державною адміністрацією [2; 4; 5].

Майже півтора століття Чернігів та інші міста Чернігівщини жили за законами магдебурзького права. У місті функціонував орган станового міщанського самоврядування та суду – магістрат, до компетенції якого належали адміністрація, господарство, фінанси, суд та поліція [4]. Магдебурзьке право українських міст, в тому числі і Чернігова, є найяскравішим прикладом присутності європейських традицій у формуванні та розвитку традицій власного самоврядування. Запровадження магдебурзького права в містах України дало змогу захистити міське населення від сваволі королівських намісників, землевласників, створило сприятливі умови для розвитку економіки, міської інфраструктури та ввести міське життя в чіткі правові норми. Поширення

магдебурзького права на території України сприяло формуванню нових рис ментальності місцевого населення, привнесенню засад демократичного громадянського суспільства [7].

Отже магдебурзьке право було вигідним, сприяло розвитку ремесел, торгівлі та появі громадян, які навчилися керувати своїм містом, зміцнювати його господарство та безпеку, обирати та контролювати владу, встановлювати правила відносин з державними органами. Українські міста створювали сприятливі умови для проживання людей і розвитку громади, поступово входячи в єдиний європейський культурно-правовий простір.

Список літератури

1. Арістов В. Коли місто Козелець отримало магдебурзьке право? *Український історичний журнал*. 2021. № 1. С. 183–189.
2. Бойко В., Казіміров Д., Леп'явко С. Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія. Видання друге: виправлене та доповнене / Сіверський центр післядипломної освіти, Сіверський інститут регіональних досліджень, Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2023. 264 с.
3. Доманова Г. Європейські традиції міського самоврядування на Лівобережній Україні в період раннього модерну. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 174.
4. Доманова Г. Урядовці Чернігівського магістрату (друга половина XVII–XVIII ст.). *Сіверянський літопис*. 2003. № 1. С. 29–39.
5. Європейські традиції міського самоврядування в Україні / Упорядн.: В.М. Бойко. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011. 84 с.
6. Магдебурзьке право. 400 років місцевому самоврядуванню в Чернігові. Режим доступу: <https://www.0462.ua/news/3569662/magdeburzke-pravo-400-rokiv-miscevomu-samovraduvannu-v-cernigovi>
7. Сацький П. Приянчук І. Магдебурзьке право на територіях лівобережної України: уроки історії. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/magdeburzke-pravo-na-teritoriyah-livoberezhnoyi-ukrayini-uroki-istoriyi-.html>
8. Хто й коли надав магдебурзьке право Козельцю і Остру (універсали Я. Казимира підготував до друку та прокоментував о. Ю. Мицик). *Сіверянський літопис*. С. 64–69.

Лисенко Максим

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Ющенко Ірина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ

Цифровий підпис – це форма (вид) електронного підписання документів, яка заснована на криптографічних алгоритмах, які забезпечують

ідентифікацію підписувала (автора) та цілісність даних. Електронний цифровий підпис (ЕЦП) за правовим статусом прирівнюється до печатки або до звичайного власноручного підпису, і мають таку ж юридичну силу, як і звичайні. [1]

Алгоритм на якому заснований ЕЦП має електронний ключ. Електронний ключ – це складений із двох частин математичний об'єкт (публічний ключ та приватний ключ). Різниця між цими ключами полягає в тому, що публічний ключ використовується для перевірки підпису, тоді як приватний ключ створює підпис та зберігається в таємниці.

Як правило, ЕЦП являє собою текстовий або графічний елемент, який можна додати до документа в електронному форматі. Вигляд ЕЦП може змінюватись в залежності від програмного забезпечення, яке використовується для створення підпису. [3]

Існують такі електронні підписи: 1) текстовий підпис - це власноруч написана або надрукована частина тексту чи документа, що вказує на його автентичність та затвердження (такий підпис може включати ім'я, прізвище або інші елементи та зазвичай служить як форма особистого підтвердження або згоди); 2) графічний підпис - це власноруч створений графічний елемент, який використовується для підпису чи затвердження документа, малюнок чи іншого матеріалу (зазвичай це є унікальна графічна форма, яка може містити ім'я, прізвище або інші елементи, які ідентифікують особу; графічний підпис може використовуватися в паперових документах, електронних медіа або в інших контекстах для надання особистого підтвердження або авторства).

ЕЦП застосовується у багатьох сферах та галузях з різними цілями: 1) сфера юриспруденції (юридичні документи, такі як угоди, договори та інші юридичні акти, можуть бути ефективно та безпечно підписані за допомогою ЕЦП, забезпечуючи їх юридичну дійсність); 2) бізнес сфера (в бізнесі велика кількість документів створена в електронному форматі і їх підписання за допомогою ЕЦП може дуже економити час, це важливо для всіх сфер, особливо у сфері бізнесу); 3) електронна пошта (ЕЦП використовують для підписання документів в електронних листах, що гарантує автентичність); 4) онлайн-банкінг (ЕЦП гарантує захищені взаємодії в Інтернет-банкінгу та гарантує ідентичність користувачів).

Питання ЕЦП в Україні регулюється ЗУ "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги". [4] Цей закон встановлює правову основу для використання ЕЦП як засобу підтвердження автентичності електронних документів та ідентифікації осіб у цифровому середовищі. Він також визначає умови та процедури, які регулюють використання ЕЦП, забезпечуючи відповідність їх міжнародним стандартам та вимогам безпеки. Цей закон сприяє розвитку електронних довірчих послуг в Україні та створює необхідну правову базу для ділового та адміністративного обміну електронними документами, забезпечуючи їхню легальність та надійність.

Варто звернути увагу на дії, які допоможуть зберегти свій приватний ключ: 1) використання паролів (обрати пароль, який складається з різних

символів і чисел, та регулярно змінювати його); 2) шифрування ключа (використовувати програми для шифрування ключа, щоб навіть при його втраті зловмисники не могли його використовувати без пароля); 3) безпека комп'ютера (захищати комп'ютер від вірусів та шкідливих програм, оновлювати антивіруси та забезпечувати регулярне відстеження активності); 4) безпека мережі (захищати мережеві підключення, використовуючи шифрування та заходи безпеки для запобігання несанкціонованому доступу); 5) використання двоетапного рівня безпеки (використовувати двоетапну автентифікацію для додаткового рівня безпеки, наприклад, коди, які надсилаються на мобільний телефон).

Переваги ЕЦП: 1) віддалений доступ (можливість підписувати документи, знаходячись в іншому місті); 2) зручність і ефективність (використання ЕЦП полегшує процес підпису документів та обмін інформації); 3) забезпечення автентичності (ЕЦП забезпечує, що документ не був змінений після підпису).

Недоліки ЕЦП: 1) вартість (деякі послуги можуть бути платними, наприклад отримання сертифікованого ЕЦП); 2) спрощеність підробки (якщо ключі будуть недостатньо захищеними, то є шанс того, що ЕЦП може бути підроблений); 3) проблеми з безпекою (якщо обліковий запис був зламаний, або ключі потрапили до рук зловмисників, то вони можуть підписати будь-які документи від імені власника ключа, тобто зробити несанкціонований підпис). [2]

Отже, використання ЕЦП суттєво спрощує та забезпечує безпеку процесу підпису документів та обміну інформацією. ЕЦП не лише гарантує невидозмінність даних після підпису та ідентифікацію власника, але й дозволяє здійснювати ці процеси з будь-якої віддаленої локації. Це важливий інструмент, який має як переваги так і недоліки, але при використанні ЕЦП можна підвищити ефективність та безпеку електронних транзакцій.

Список літератури

1. Що таке електронний цифровий підпис (ЕЦП)? // Урядовий портал. URL: <https://goo.su/Xi5eo> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Що таке електронний підпис? Види підпису // EDIN. URL: <https://goo.su/NJFP0N> (дата звернення: 16.02.2024).
3. Електронний цифровий підпис // Вікіпедія. URL: <https://goo.su/wxB7> (дата звернення: 16.02.2024).
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 01.12.2022 р. № 2155-VII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://bit.ly/3OLpRLw> (дата звернення: 16.02.2024).

Любим Ярослав

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Ющенко Ірина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГЕНЕРАЦІЇ ТА ЗЧИТУВАННЯ QR-КОДІВ У ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

QR-коди в ХХІ столітті стали невід’ємною частиною існування людства, через їх зручність і практичність, особливо помітно вони стали використовуватися в юридичній сфері. В Україні законодавчо закріплені особливості з QR-кодом в таких документах: 1) ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» [1]; 2) Постанова Кабінету Міністрів України №1406 «Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» [2]. У вище зазначеній постанові надано таке визначення: «Електронний ідентифікатор (далі QR-код) – графічне зображення коду, який містить унікальний номер, що присвоюється нотаріальному/прирівняному до нотаріально посвідченого документу, завантаженому до Системи е-нотаріату крім документа, викладеного на спеціальному бланку нотаріального документа». [2]

У нотаріальних послугах QR-код використовують на всіх документах для перевірки даних того чи іншого документа при підписанні угод чи інших документів. Відповідно до правил Система е-нотаріату забезпечує автоматичне накладення QR-коду на кожній сторінці (у верхньому лівому куті) електронного проекту нотаріального документа. [3] Наприклад, це можна спостерігати в додатку «Дія», де присутня ця технологія.

Правоохоронні органи також використовують цю систему для ведення документації, ідентифікація особи (поліцейські можуть сканувати коди на документах для доступу до відповідної інформації), слідкування за матеріалами досудового розслідування (для маркування і ідентифікації доказів, що зібрані під час розслідування) або ж контактна інформація чи інструкції. Наприклад, МВС і Мінцифри України створили для поліцейських програму для перевірки QR-кодів на сертифікатах про вакцинацію. [4]

Якщо візьмемо державні органи, то вони застосовують QR-коди для: фінансових операцій, електронної ідентифікації осіб при отриманні документів, маркування документів і т.д. Все це допомагає цим структурам

ефективно і доступно надавати послуги населенню, а також позитивно впливає на розвиток електронного документообігу в Україні.

«Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством». [1]

Враховуючи настільки широкий простір їх застосування, стає питання захисту споживача. Наприклад, забороняється нанесення на QR-код нотаріального документа тексту, зображень, будь-яких інших знаків. Формування нотаріального документа з QR-кодом може здійснювати нотаріус, який відповідно до законодавства отримав доступ до Системи е-нотаріату. Зокрема на рівні комп'ютерних технологій застосовують шифрування інформації, автентифікація користувача, оновлення системи безпеки і обмежений доступ до певних документів. Це все забезпечує безпеку персональних даних користувачів. Загалом в юридично-практичній діяльності QR-коди мають великий потенціал, так як полегшують процес ознайомлення з документами, що вносить важливий внесок в швидкість розгляду певних справ або отримання певної необхідної інформації.

Отже, QR-коди дуже популярна і потрібна технологія, яка зустрічається в юридично-практичній діяльності і полегшує робочий процес, а також процес отримання послуг. Держава впроваджує сучасні технології і це дозволяє робити технічний прорив в Україні.

Список літератури

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 14.02.2024).
2. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1406. Дата оновлення: 30.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-п#Text> (дата звернення: 14.02.2024).
3. Особливості накладення QR-кодів на нотаріальні документи: роз'яснення Мін'юсту // Я і закон. URL: <https://bit.ly/4bH2bli> (дата звернення: 14.02.2024).
4. А. Шеремет. Поліцейським встановили на планшети програму для зчитування QR-кодів з кovid-сертифікатів // Бабель. URL: <https://bit.ly/49xgTJw> (дата звернення: 14.02.2024).

Ніколаєнко Карина

Здбувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Готельно-ресторанна справа

Левицька Марина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВНУ КУЛЬТУРУ

Мова – це живий організм, який ніколи не зупиняється на місці, постійно еволюціонує та адаптується до змін в суспільстві та технологічному прогресі. Її розвиток – це відображення культурних, соціальних та технологічних зрушень, що сталися у світі. Мова відіграє величезне значення в суспільстві, і її еволюція є необхідною для вираження нових ідей та відповіді на зміни. Цей етап можна назвати глобалізацією - явище, що безперервно трансформує всі сфери життя, включаючи мову та культуру. Це впливає на українську мовну культуру, яка адаптується та зазнає змін.

Однією з ключових рис глобалізації є поширення англійської мови як засобу міжнародного спілкування. Українці все частіше стикаються з нею, від робочого оточення до використання англійських слів у повсякденному житті, що є своєрідним виявом глобалізації.

Активне запозичення іншомовної лексики призводить до таких проявів:

- активізації іншомовних морфологічних елементів (*мас-медіа, відеопортал*);
- поява нових термінів, які відображають суттєві аспекти соціуму, характеристики явищ, реалій та особистостей (*інфляційний, мерчендайзер*);
- широкого застосування словотвірних елементів, які виражають перебільшене або (*суперлятивне*) значення;
- використання моделей з префіксами, що вказують на зміну або повернення (*ре-, де-*), а також префіксами *пост-, екс-*, що є важливим індикатором динаміки соціальних процесів, змін у політико-економічній та інших сферах життя, мінливості пріоритетів та авторитетів (*деструктуризація, постмодернізм*).

З роками зростає продуктивність формування складноскорочених слів. Характерною особливістю рекламних текстів і мови ЗМІ 90-х років є велика кількість аббревіатур, які включають як власне українські, так і іншомовні елементи (*МТС, UMS*).

Глобалізація є невід'ємною частиною українського прогресу, вона віддзеркалює сучасні реалії та виклики. При цьому важливо зауважити, що українська мова успішно адаптує та включає іншомовні слова, зберігаючи при цьому свою структуру та внутрішню логіку. Наприклад, серед похідних від англіцизму *бартер* засвідчено такі неологізми: прикметники *бартерний*, *антибартерний*, дієслова *бартеризувати*, *бартеризуватися*, *збартерувати* та один іменник *бартеризація*.

Другою рисою глобалізації є збільшення потоку інформації та розвиток трансляційних каналів, що сприяє встановленню єдиного комунікативного простору. Ми можемо спостерігати це на платформах соціальних мереж, таких як YouTube, TikTok, Instagram і Twitter. На цих платформах спостерігаються різноманітні вияви впливу глобалізації. YouTube та інші платформи надають доступ до відео контенту з усього світу. Короткі відео на TikTok швидко розповсюджуються, об'єднуючи культурні тренди. Instagram і Twitter служать платформами для обміну трендами та стилями. Хештеги, переклади та інші мовні функції сприяють обміну інформацією між користувачами різних мов та культур. Коментарі та взаємодія допомагають встановлювати крос-культурні зв'язки. Інфлюенсери та знаменитості різних країн можуть мати глобальний вплив на свою аудиторію. Соціальні мережі розповсюджують події та ідеї швидко та ефективно.

Третьою рисою необхідно також враховувати вплив глобалізації на медіа та розваги. З поширенням міжнародних медіаконгломератів та платформ для стрімінгу музики та відео українці отримують можливість звертатися до різноманітних культурних продуктів з усього світу. Це призводить до розширення варіативності в музичних та кінематографічних творах, а також впливає на лексичний склад мови та формування мовних стереотипів.

Таким чином, можна відзначити такі позитивні аспекти впливу глобалізації на українську мовну культуру:

Більше доступу до інформації. Завдяки глобалізації українці мають більше можливостей доступу до міжнародних джерел інформації та знань. Це сприяє розширенню лінгвістичного арсеналу та підвищенню рівня володіння іноземними мовами, що, в свою чергу, збагачує культурний діалог та розвиток мовної.

Міжнародний обмін знань. Глобалізація сприяє зростанню міжнародного обміну та співпраці в різних сферах, включаючи культуру. Це сприяє поширенню української мови та культури за межі країни, сприяє зближенню різних культурних традицій.

Залучення української мови до міжнародного спілкування: Глобалізація сприяє популяризації української мови як мови комунікації на міжнародному рівні. Це відкриває перед українцями нові перспективи в галузі освіти, науки, бізнесу та міжнародних відносин.

Водночас існує ряд однозначно негативних аспектів глобалізації для української мовної культури.

Втрата мовних талантів: Глобалізація може вплинути на втрату мовних талантів та експертів, оскільки більше уваги приділяється вивченню мов світових лідерів.

Втрата мовних традицій: Пристрассть до мовних стандартів інших країн може призвести до знецінення та забуття українських мовних традицій та унікальних мовних форм.

Зменшення популярності української мови: Глобалізація може спричинити зменшення інтересу до вивчення та використання української мови, зокрема серед молоді та в міжнародному спілкуванні.

Чи можна уникнути цих негативних наслідків? Шляхи подолання недоліків від глобалізації для української мовної культури можуть включати такі заходи:

Збереження та підтримка української мови: Необхідно вживати заходів для збереження та підтримки української мови як національного надбання. Це включає в себе розробку та впровадження мовних політик, стимулювання вивчення української мови в освітніх закладах та підтримку мовних медіа та культурних інституцій.

Підтримка мовних ініціатив: Необхідно підтримувати та сприяти мовним ініціативам, таким як літературні конкурси, фестивалі, лекції та виставки, які сприяють розвитку української мовної культури. Заохочення до мовних програм та проєктів, та поширення української мови та української спільноти, компаній, брендів через соціальні мережі.

Створення мовних просторів: Важливо створювати мовні простори та платформи для спілкування українською мовою, включаючи мовні соціальні мережі, форуми та медіа.

Отже, глобалізація має як позитивні, так і негативні аспекти для української мовної культури. Важливо розуміти ці аспекти та шукати збалансований підхід до вирішення проблем, що виникають у зв'язку з цим процесом.

Список літератури

1. Бойко, Н. Глобалізація та українська мовна культура: виклики та можливості // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Журналістика. 2016. Випуск 1185. С. 45-49.

2. Глобалізація та мовна культура в умовах сучасного суспільства / за заг. ред. О. Кузнецова. Київ, 2017.

Попова Галина

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

Коньков Євген

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій»

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого технологічного розвитку економічні реформи в країнах стають необхідним кроком для забезпечення стабільності та сталим ростом. Вибір України як об'єкта дослідження дозволяє ретельно проаналізувати вплив економічних реформ на економічну стабільність та загальний розвиток.

Протягом останніх десятиліть Україна впроваджувала різноманітні реформи у різних сферах, включаючи фіскальну політику, регуляторну сферу, податкову систему та банківський сектор. Лібералізація ринків, спрощення бізнес-середовища та заходи з покращення інвестиційного клімату стали ключовими напрямками економічних змін.[1]

Позитивні наслідки включають збільшення інвестицій, стимулювання підприємництва та розвиток нових галузей економіки. Однак реалізація реформ також супроводжується викликами, такими як нестабільність на фінансовому ринку та соціальні труднощі.

Необхідно врахувати, що ефективність економічних реформ не обов'язково вимірюється лише економічним зростанням, але й враховує соціальні та екологічні аспекти. Рекомендації для подальших кроків можуть включати оптимізацію регуляторної політики, посилення заходів для соціальної захищеності та удосконалення механізмів моніторингу ефективності реформ.[3]

Аналіз ефективності економічних реформ в контексті України виокремлюється через важливість визначення рівня впровадження та впливу різних заходів на економічну динаміку та соціальний прогрес. Україна, як країна з переходною економікою, стикається з викликами та можливостями під час реформування своєї економічної системи.

Реформи, спрямовані на лібералізацію ринків, стимулювання інвестицій та поліпшення бізнес-середовища, можуть сприяти росту ВВП та створенню нових робочих місць. Однак важливо також розглядати, як ці реформи впливають на рівень життя населення, зменшення бідності та забезпечення соціальної справедливості.[2]

У контексті України можна дослідити впровадження антикорупційних заходів, реформування податкової системи, а також зусилля щодо забезпечення фінансової стабільності та прозорості у державному управлінні. Аналізуючи ці аспекти, можна визначити, наскільки ефективні були ці заходи у досягненні поставлених економічних та соціальних цілей.

Ключовим елементом буде врахування динаміки реальних показників, таких як зростання ВВП, рівень безробіття, індекси споживчої довіри, а також міжнародні рейтинги конкурентоспроможності. Окрім того, важливо

розглядати відгуки та реакції бізнес-спільноти, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.[4]

Підсумовуючи, дослідження ефективності економічних реформ в Україні дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між прийнятими рішеннями та реальним впливом на економічний розвиток та соціальну сферу. Це також відкриває можливості для формулювання рекомендацій щодо оптимізації реформ та підвищення їхньої ефективності для забезпечення сталого та інклюзивного розвитку країни.

У підсумку, дослідження ефективності економічних реформ в Україні відкриває можливість не лише визначити досягнення, а й виявити аспекти, які потребують додаткової уваги та коригувань для забезпечення стабільного та усталеного економічного розвитку країни."[3]

Список літератури

1. Електронний ресурс: <https://rpr.org.ua/news/eksperty-nazvaly-top-3-ekonomichni-reformy-dlia-ukrainy/>
2. Електронний ресурс: <https://icps.com.ua/reforma-derehulyatsiyi--potrebu-rehulyatornoyi-hilyotyну/>
3. Електронний ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3772477-dorozna-karta-reform-dla-ukraini-vidnovlenna-ekonomiki.html>
4. Електронний ресурс: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>

Попова Галина

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

Щербак Вікторія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, мала глибокий вплив на міграційні процеси в Україні. Масштабні військові дії та масштабні руйнування призвели до масового переміщення людей, мільйони українців покинули свої домівки в пошуках безпеки всередині країни або за її межами.[1]

У цей період значно зросла кількість біженців і шукачів притулку, причому українці шукають захисту в сусідніх країнах, зокрема в Польщі, Угорщині, Словаччині, Румунії та Молдові, а також в інших державах-членах Європейського Союзу.[6]

Війна також вплинула на внутрішню міграцію, оскільки багато українців були змушені покинути свої домівки через бойові дії, часто переїжджаючи до безпечніших районів у західній і центральній частинах країни. Український уряд і різні міжнародні організації працюють над наданням гуманітарної допомоги та підтримки переміщеному населенню, включаючи надання притулку, продуктів харчування та медичної допомоги.[4]

Отже, нинішній військовий період кардинально змінив міграційні моделі в Україні, оскільки війна спричинила масове переміщення населення та значне зростання кількості біженців і шукачів притулку. Ця ситуація створила величезний тиск як на український уряд, так і на міжнародне співтовариство з метою подолання гуманітарної кризи та надання підтримки тим, хто постраждав від бойових дій, що тривають.[5]

Українські громадяни протягом 2022 р. шукали безпеки передовсім у країнах Європи. За даними УВКБ ООН, станом на 29 листопада 2022 р. 7 891 977 українських громадян були змушені залишити Україну, майже 4,8 млн з них отримали тимчасовий захист¹². Найбільше мігрантів прийняли Польща (близько 1,5 млн осіб) та Німеччина (близько 1 млн осіб). У десятку європейських країн, котрі прийняли найбільше українців, які рятуються від війни, входять також Чехія (171,5 тис. осіб), Іспанія (150,4 тис. осіб), Туреччина (145 тис. осіб), Велика Британія (141,5 тис. осіб), Франція (118,9 тис. осіб), Словаччина (99,3 тис. осіб) та Молдова (95,4 тис. осіб).[3]

Те, що широкомасштабна російсько-українська війна все ще триває, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного повоєнного відновлення країни є чинниками, які підвищують ризики неповернення значної частки цих категорій населення до України. Одночасно зменшення кількості молоді посилює загрозу погіршення якості демографічного потенціалу України в середньо- та довгостроковій перспективі. Динаміка міграційних процесів до європейських країн демонструє зміну пріоритетів у виборі країн тимчасового проживання. Зокрема, за даними Європейського статистичного бюро (Eurostat), у вересні 2022 р. Польща прийняла на 13 735 осіб менше порівняно із серпнем того ж року. Також суттєво зменшилася кількість громадян України, які шукали тимчасового захисту у Франції та Німеччині. Водночас в Ірландії, Данії та на Кіпрі українців помітно побільшало.[6]

Динаміка повернення громадян до України з-за кордону залежить від безпекової ситуації. За даними соціологічних досліджень, наприкінці серпня 2022 р. майже 71% опитаних планували повернутися в Україну після закінчення війни та в разі покращення безпекової ситуації. Протягом літа – осені 2022 р., за даними ООН та ЄС, з країн Євросоюзу повернулося майже 5 млн шукачів притулку з України³³. Міграція та пошук притулку мають маятниковий характер. Українські громадяни повертаються додому на кілька місяців, але з огляду на безпекову ситуацію можуть виїхати за межі України знову.

Вочевидь, кількість українців, що втратили роботу, впливає як на економіку країни загалом, так і на ділову активність зокрема. В умовах війни громадяни, як і бізнес, перебувають в шоковому стані.

Відтік населення з постійних місць проживання і втрата постійної роботи суттєво впливає на споживання в середині країни і відповідно на обсяги виробництва товарів та послуг.[2]

За даними Світового Банку скорочення приватного споживання до кінця поточного року прогнозується на рівні -50% від показників минулого року. Це явище, а також обмеження можливостей експорту продукції з України, негативно впливають на інвестиційний клімат. Рівень прямих іноземних інвестицій в Україну сьогодні складає 0%.

Скорочуються податкові надходження до державного бюджету і одночасно збільшуються видатки щодо додаткових соціальних витрат. Наприклад, розмір виплат щодо тимчасово переміщених осіб сягає більше ніж 14 млрд грн. щомісяця.

"Вимушена міграція негативно позначається на економічній активності, у першу чергу, через канал сукупного попиту. Якщо вимушені мігранти працюють віддалено на українські компанії, то вони витрачають свої заощадження та поточні заробітки за кордоном, а не в Україні", – пояснює Тараненко.[1]

Список літератури:

1. Електронний ресурс: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
2. Електронний ресурс: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-11/2023-7-02-11>
3. Електронний ресурс: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf
4. Електронний ресурс: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2307/2229>
5. Електронний ресурс: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
6. Електронний ресурс: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf

Романенко Марія

Здобувач фаховотї передвищої освіти
Освітньо-професійна програма
Готельно-ресторанна справа

Левицька Марина

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НЕЙМІНГУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Неймінг – це комплекс робіт, пов'язаних із створенням звучних, точних назв для підприємств, проєктів та Інтернет-сайтів, що легко запам'ятовуються. У сучасній мові слово «неймінг» є синонімом терміна «професійна розробка назви».

Нові підходи до формування назв закладів готельно-ресторанного господарства та їх особливості в контексті неймінгу у ресторанному бізнесі займають центральне місце у сучасній стратегії брендування. Неймінг, як процес створення звучних назв для підприємств, є важливим елементом формування ідентичності та сприйняття бренду споживачами. Підходяща назва стає сильним інструментом, що підсилює конкурентоспроможність та ринкову позицію ресторану.

Неймінг, по суті, є трудомістким процесом, що передбачає ретельний аналіз різних аспектів, від психолінгвістичного до стратегічного. Оригінальність, лаконічність, технологічність та інші аспекти визначають успішність обраної назви.

В контексті готельно-ресторанного бізнесу процес неймінгу включає в себе ряд важливих етапів та критеріїв. Перш за все, назва ресторану має бути зрозумілою для цільової аудиторії. Вона повинна відображати специфіку кухні, концепцію закладу та його унікальність. Правильно підібрана назва допомагає виділити ресторан серед конкурентів, привертає увагу клієнтів та споживачів, спрощує комунікації бренду та сприяє його розвитку.

Етапи процесу неймінгу включають ретельний аналіз продуктів та конкурентів, а також вивчення потреб та вподобань споживачів. Важливо також враховувати концепцію позиціонування продукту або компанії та створювати назву, яка відповідає цінностям бренду. Технологія створення неймінгу включає в себе використання спеціальних технік словотворення, генерацію великих списків імен, а також лінгвістичну роботу з урахуванням міжнародного та культурного контексту. Додатково проводиться аналіз асоціацій та емоційної реакції споживача на запропоновані назви.

Відбір правильної назви вимагає не лише креативності, але й стратегічного підходу до відображення цінностей та ідеології бренду. У світлі аналізу найменувань ресторанів виділяються деякі часті недоліки, такі як незрозумілий сенс слова, неприємне звучання, складність вимови тощо. Це свідчить про важливість ретельного підходу до процесу неймінгу та врахування всіх можливих аспектів і асоціацій, що виникають при сприйнятті назви.

Назви ресторанів можуть бути розділені на кілька основних категорій:

1) кулінарний неймінг – вказівка в імені специфіки кухні дає клієнтові чітке розуміння, що він знайде в меню (наприклад: «Live. Love. Avocado», «Каша маслом»);

2) географічний неймінг – цей клас назв має географічне та історичне посилення. Таким чином вдається позначити місце розташування закладу, надати вагомість його статусу і, як правило, вказати на кухню. За назвою можна зрозуміти, де розташований ресторан і яка там кухня (наприклад: «Аргентина гриль», «Paris»);

3) неймінг-легенда – ім'я ресторану пов'язано з якою-небудь подією, об'єктом або особистістю. Ресторан за допомогою інтер'єру, меню або культурно-розважальної програми розповідає гостям історію своєї назви (наприклад: ресторан «Шевченко» в м. Київ, «Чехов»);

4) концептуальний неймінг – назва як трансляція головної ідеї закладу, а вона, швидше за все, зовсім не про їжу, а про атмосферу ресторану. Не про те, як поїсти, але як провести час (наприклад: «Криївка», «Мазох»);

5) неймінг – «фішка» – назва відображає особливість даного закладу. Унікальність може стосуватися сервісного обслуговування, цінової політики, вказувати на певну аудиторію (наприклад: «Молодість», «True price»).

Кожна з цих категорій відображає певний аспект індивідуальності та характеру закладу. Назва ресторану, так само як і будь-якого іншого товару чи послуги, є першим, що помічає споживач. Вона відіграє важливу роль у формуванні ставлення до бренду та привертає увагу споживача. Оскільки назва товару чи послуги залишається на все життя, бізнесменам варто приділяти особливу увагу вибору правильної назви, яка відповідає цілям та цінностям їхнього бренду.

Таким чином, неймінг в готельно-ресторанному бізнесі - це творчий та стратегічний процес, який вимагає уважності до деталей та розуміння цільової аудиторії. Добре обрана назва може стати ключем до успіху вашого бізнесу, допомогти йому вирізнитися на ринку, зробити ваш бізнес більш впізнаваним, привабливим та конкурентоспроможним.

Список літератури

1. Неймінг і його вплив на імідж зрг. URL:<https://studfile.net/preview/5647529/page:9/>
2. Що таке неймінг? URL:<https://aboutmarketing.info/internet-marketynh/neyminh-pryntsy-py-sposoby-sayty-heneratory-ta-knyhy/>
3. Неймінг: принципи, способи. URL:<https://vlada-rykova.com/ua/nejming/>

Савінова Валентина
Викладач циклової комісії
правових дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЩО МАЮТЬ ПРАВО НА
ОДНОРАЗОВУ ГРОШОВУ ДОПОМОГУ У РАЗІ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ)
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ**

Реалії воєнного часу призводять до загибелі або смерті осіб, які безпосередньо пов'язані із захистом Батьківщини. Навіть у таких трагічно складних умовах рідні та близькі полеглих захисників мають розраховувати на підтримку держави і суспільства. Питання, пов'язані з військовослужбовцями, є найактуальнішими і потребують термінового вирішення.

Відповідно до ст. 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Відповідно до ст.ст. 40,41 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2] гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до законів України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» та іншими законами.

Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та резервістів під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві здійснюється в порядку і на умовах, встановлених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-ХІІ (далі - Закон № 2011-ХІІ) [3].

Відповідно до ч.1 ст. 16 Закону № 2011-ХІІ одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві (далі - ОГД), - гарантована державою виплата, що здійснюється особам, які згідно з цим Законом мають право на її отримання.

Пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 № 168 [4] встановлено, що сім'ям загиблих осіб, зазначених у п. 1 цієї постанови, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15000000 гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів, передбачених у ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Особи, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої цією постановою, можуть реалізувати це право з дня його виникнення. Днем виникнення такого права є дата загибелі особи, зазначеної

у п. 1 цієї постанови, в період дії воєнного стану, що зазначена у свідоцтві про смерть.

Згідно ст. 16-1 Закону № 2011-ХІІ у випадках, зазначених у п.п. 1-3 п. 2 ст. 16 цього Закону, право на призначення та отримання ОГД мають члени сім'ї, батьки та утриманці загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста. Члени сім'ї та батьки загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста визначаються відповідно до Сімейного кодексу України [5], а утриманці - відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [6].

За ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Отже, право на отримання ОГД мають батько, мати, дружина, неповнолітні діти, також діти, які мають свої сім'ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття та інші особи, що перебували на утриманні загиблого військовослужбовця.

Вважаємо коло осіб, які мають право на призначення та отримання ОГД потребує розширення (уточнення) з огляду на відсутність у переліку рідних дітей загиблих або померлих захисників, які народилися після трагічної події і не були визнані батьками, та повнолітніх дітей. Зазначене має бути реалізоване з огляду на відповідність загальним засадам цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України [7]), а саме дотримання принципу справедливості та поваги до захисників.

Повертаючи документи на доопрацювання та/або уточнення Міноборони України надає час законотворцям вирішити вищевказане питання з урахуванням інтересів спадкоємців першої черги.

Список літератури

1. Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232- XII. Відомості Верховної Ради України. 07.07.1992. № 27. Ст. 385.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 року № 2011- XII. Відомості Верховної Ради України. 14.04.1992. № 15. Ст. 190.
4. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. Урядовий кур'єр. 28.02.2022. № 43.
5. Сімейного кодексу України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Урядовий кур'єр. 06.03.2002. № 44.
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 21.07.1992. № 29. Ст. 399.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 03.10.2003. № 40. Ст. 356.

Савінова Валентина
Викладач циклової комісії

Скрима Єлизавета

Здобувач фахової перед вищої освіти
освітньо-професійної програми Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ОТРИМУВАЧІ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕНІ/ЗНИЩЕНІ ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА

В умовах воєнної агресії Російської Федерації проти України відновлення житлової інфраструктури на територіях територіальних громад є актуальним питанням, що потребує вирішення.

З метою визначення правових та організаційних засад надання державою компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації з дня набрання чинності Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] було розроблено та прийнято Закон України від 23.02.2023 року № 2923- IX «[Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України](#)» [2].

Відповідно до ст. 2 Закону України від 23.02.2023 року № 2923- IX отримувачами компенсації за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна (далі - отримувачі компенсації) є:

- 1) фізичні особи - громадяни України, які є:
  - а) власниками пошкоджених/знищених об'єктів нерухомого майна;
  - б) замовниками будівництва - у разі отримання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «б»](#) п. 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону, або за знищені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «б»](#) п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону;
  - в) власниками спеціального майнового права на неподільні житлові об'єкти незавершеного будівництва, майбутні об'єкти житлової нерухомості або особами, які сплатили часткову ціну такого об'єкта та на користь яких зареєстровано обтяження речових прав на такий об'єкт відповідно до [Закону України](#) «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», - у разі отримання компенсації за

пошкоджені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «В»](#) п. 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону, або за знищені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «В»](#) п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону;

г) особами, які здійснили інвестування/фінансування будівництва об'єктів будівництва, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт до набрання чинності [Законом України](#) «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», - у разі отримання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «В»](#) п. 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону, або за знищені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «В»](#) п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону;

г) членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення в будівлі, будинок садибного типу, садовий або дачний будинок кооперативу, але не оформили право власності на нього, - у разі отримання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна, визначені [п.п. «а»-«в»](#) п. 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону, або за знищені об'єкти нерухомого майна, визначені [п. 4](#) ч. 1 ст. 1 цього Закону;

д) спадкоємцями осіб, визначених підпунктами «а»-«г» цього пункту;

2) об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі багатоквартирних будинків, житлово-будівельні (житлові) кооперативи, які здійснюють утримання відповідних будинків, особи, уповноважені співвласниками багатоквартирних будинків відповідно до [Закону України](#) «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (у разі якщо співвласники самостійно здійснюють утримання багатоквартирного будинку та в цьому будинку не створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, не призначено управителя, відсутній житлово-будівельний (житловий) кооператив, який здійснює його утримання), - у разі отримання компенсації за пошкоджене спільне майно багатоквартирного будинку.

Маємо звернути увагу, що отримувачами компенсації згідно з п.1ч.1 ст. 2 Закону України від 23.02.2023 року № 2923- IX визначено виключно фізичних осіб - громадян України.

Відповідно до ст. 26 Конституції України [3] іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.02.2023 року № 2923- IX передбачено, що Кабінетом Міністрів України в Порядку надання компенсації за пошкоджене/знищене майно можуть визначатися додаткові категорії осіб, яким може надаватися компенсація за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна. Порядком надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 року № 600 [4], коло отримувачів компенсації уточнено, але не змінено.

Вважаємо доцільним розширити коло отримувачів компенсації з метою забезпечення справедливої компенсації постраждалим особам та відбудови пошкоджених і зруйнованих об'єктів.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. Урядовий кур'єр. 11.03.2022. № 54.
2. [Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України](#): Закон України від 23.02.2023 року № 2923- IX. Урядовий кур'єр. 30.03.2023. № 63.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
4. Порядок надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 року № 600. Урядовий кур'єр. 15.06.2023. № 119.

Страх Вікторія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Чумак Тетяна

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Світове співтовариство вкладає значні зусилля для захисту прав дітей як найбільш вразливої соціальної групи. Міжнародні стандарти та угоди грають важливу роль у гарантуванні прав та добробуту дітей по всьому світу. Розглянемо ключові аспекти прав захисту дітей у міжнародних стандартах та угодах.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини прийнята 20 листопада 1989 року та є однією з найважливіших міжнародних угод, спрямованих на захист та гарантування прав дітей у всьому світі. Цей документ визначає основні права дитини та встановлює стандарти для захисту їх гідності та благополуччя. За статтею 1, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. [1]

Змістом та основними принципами Конвенції ООН про права дитини є:

1. Право на життя, виживання та розвиток: ООН гарантує кожній дитині право на життя, на опіку, на медичну допомогу та освіту для її повноцінного фізичного, ментального, емоційного та суспільного розвитку. (стаття 6, 24, 28)

2. Недискримінація та рівність: Конвенція закликає до ефективного усунення будь-якої форми дискримінації на будь-якому ґрунті. Всі діти, незалежно від їхньої раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, соціального походження – рівні у своїх правах. Держава не може порушувати жодне з прав. Держава має активно пропагувати права дитини. (стаття 2)

3. Захист від насильства: Конвенція стверджує право кожної дитини на захист від будь-якої форми насильства, включаючи фізичне, психологічне та сексуальне насильство. (статті 37,39)

4. Всі діти мають право вільно висловлювати свою думку. Кожна дитина може вільно висловлювати власну думку та погляди, причому цим поглядам повинна приділятися увага при вирішенні будь-яких питань, що стосуються цієї дитини. (статті 12-13)

За даними Дитячого Фонду ООН за останнє десятиліття, в ході збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою повною мірою. [2]

Отже, важливою є реалізація принципів та норм цієї конвенції на практиці для забезпечення гідного та щасливого дитинства для всіх дітей у світі.

Щодо міжнародних стандартів про працю дітей: Міжнародна організація праці (МОП), у своїх конвенціях, визначає стандарти для захисту дітей від експлуатації на робочих місцях та забезпечення їхньої освіти та здоров'я.

Праця дітей є однією з найбільш актуальних проблем у багатьох країнах світу.

На сьогодні членами МОП є 187 держав. Міжнародні стандарти і конвенції допомагають встановити норми та принципи для захисту прав дітей від експлуатації на роботі та забезпечення їхнього права на освіту. На законодавчому рівні МОП ухвалила Конвенцію від 17.06.1999 № 182 “Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці”, яка була ратифікованою Законом України від 05.10.2000 2022-III і таким чином стала частиною національного законодавства України. Починаючи від 1970их років, країни-члени МОП дедалі чіткіше усвідомлюють: дитинство – це той період життя, коли людина має навчатися і розвиватися, а не працювати; дитяча праця через свою природу або умови, за яких вона відбувається, нерідко ставить під загрозу майбутнє дітей, їхні можливості стати повноправними членами суспільства і працівниками; існування дитячої праці може зашкодити репутації країни на сучасному етапі та продуктивності її робочої сили в довготривалій перспективі через недоступність освіти в дитинстві.

Зрештою 1973 р. було прийнято принципово нову Конвенцію з дитячої праці: Конвенцію № 138 про мінімальний вік працевлаштування. Праця осіб менше ніж 14 років категорично не допускається ні за яких умов та обставин. [3]

Отже, Міжнародні стандарти щодо праці дітей відіграють важливу роль у гарантуванні прав та добробуту дітей у всьому світі. Використання цих стандартів є ключовим кроком у боротьбі з дитячою працею та створенні сприятливих умов для здорового та повноцінного розвитку майбутніх поколінь. Забезпечення захисту та добробуту дітей є важливим завданням для всіх країн та усієї міжнародної спільноти. Реалізація прав дітей відображає загальний прогрес у досягненні справедливості та гідності для всіх людей, незалежно від їхнього віку та походження.

У 1974 р. була прийнята Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, що містить рекомендації державам надавати особливий захист жінкам і дітям, що відносяться до цивільного населення. Захист дітей в умовах збройних конфліктів являє собою комплекс нормативно-правових актів, основними з яких є додатковий Протокол II до Женевських конвенцій 1977. [4]

За останні десятиліття Рада Безпеки ООН прийняла ряд резолюцій про захист дітей, які потрапили в ситуацію збройного конфлікту. По сфері дії всі сучасні ефективні міжнародно-правові механізми можна розділити на дві групи:

1. До воєнного конфлікту. На цій стадії сторони конфлікту зобов'язані застосовувати превентивні дії для віддалення осіб, які не досягли вісімнадцяти років від участі у збройних конфліктах. До таких мір відносяться: обмеження призовного віку; евакуація дітей; неприпустимість вербування дітей.

2. Після воєнного конфлікту. Під час цього етапу здійснюється захист та підтримка дітей, що постраждали у період збройного конфлікту. Цей етап є надзвичайно важливим, оскільки ті душевні та фізичні травми, які отримують діти в умовах збройного конфлікту дуже складно вилікувати.

На тлі воєнної агресії Російської Федерації щодо України Європейський Союз прийняв рішення про посилення захисту дітей в умовах збройних конфліктів. Зокрема, мова йде про запобігання торгівлі дітьми, їх вербуванню військовими силами та віддалення від сім'ї. Дане твердження було зроблено з урахуванням систематичних та грубих порушень прав дитини з боку російських військових сил в Україні. Під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну велика кількість дітей змушена була покинути свої домівки в пошуках безпечного місця перебування. Тому не менш важливим є застосування міжнародного гуманітарного права по відношенню до дітей-біженців. Відповідно до принципів і норм міжнародного гуманітарного права переміщена особа користується захистом як цивільна особа, права якої порушені воєнними діями (міжнародного чи неміжнародного характеру) незалежно від причин зміни місця проживання. Якщо внаслідок воєнного конфлікту дитина розлучається з одним або обома батьками, то

держава-учасниця поважає право дитини підтримувати стосунки з обома батьками та надавати інформацію щодо місцезнаходження відсутнього члена/членів сім'ї. Несупроводжувані та розлучені діти-біженці, будучи позбавленими сімейного оточення, відповідно до Конвенції можуть претендувати на особливий захист та допомогу, надані державою. [5]

Таким чином, Конвенція ООН про права дитини гарантує дітям право на життя, розвиток, безпеку, освіту та захист від будь-якої форми насильства. Міжнародна організація праці в свою чергу встановлює стандарти для захисту дітей від експлуатації на робочих місцях та надає підтримку для забезпечення їхнього права на освіту та здоров'я. У ситуаціях збройного конфлікту діти виявляються у найбільш вразливому становищі. Міжнародні стандарти та угоди, які гарантують їхні права, допомагають забезпечити їхню безпеку. Забезпечення захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів потребує спільних зусиль усіх сторін — міжнародних організацій, урядів та громадськості.

Список літератури

1. Конвенція ООН про права дитини, стаття 1. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Статистика Дитячого Фонду ООН про проблему захисту дітей. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_33359
3. МОП щодо праці дітей. Режим доступу: <https://rozdilnianskahrada.gov.ua/news/53405-vseshitnii-den-borotbi-z-ditiacoiu-praceiu>
4. Протокол щодо захисту дітей в умовах збройних конфліктів. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
5. Допомога дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій. (стаття Мануїлової К.В. сторінка 11) Режим доступу: <file:///D:/287-Chapter%20Manuscript-16465-1-10-20230125.pdf>

Страх Вікторія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Чирок Ярослав

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ГЕНДЕРНА ТА РІВНОПРАВНА ПРОБЛЕМАТИКА

У сучасному світі розгляд гендерних та рівноправних питань став невід'ємною частиною суспільного дискурсу. Гендерна проблематика та рівноправ'я виявляються як складні, міжнародні виклики, що вимагають комплексного підходу та рішучих дій для досягнення справедливості та рівності у суспільстві.

Зміщення старих стереотипів, боротьба з дискримінацією та створення рівних умов для розвитку людей різних гендерів стають важливими завданнями для сьогодення. Історично укорінені перешкоди, які заважають досягненню повноцінної гендерної рівності, потребують уваги та системних змін у всіх сферах життя.

У ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. [1]

Гендерні стереотипи — це стійкі, стереотипні уявлення суспільства щодо того, якими мають, або, навпаки, не мають бути представники того або іншого гендеру — жінки та чоловіки. Гендерні стереотипи засвоюються у процесі так званої гендерної соціалізації або виховання.

Розрізняють первинну та вторинну соціалізацію: первинна соціалізація – це та перша соціалізація в житті індивіда, яку він проходить в дитинстві і в результаті якої стає членом суспільства; вторинна соціалізація – це кожен наступний процес, що дозволяє вже соціалізованому індивідові входити в нові сфери суспільного життя. [2]

Тому головна функція вторинної соціалізації полягає у вивченні та засвоєнні індивідом багатьох соціальних ролей (гендерних, сімейних, професійних, політичних тощо).

Гендерні стереотипи визначаються як усталені уявлення, які визначають, які характеристики і які ролі вважаються відповідними для чоловіків і жінок у суспільстві. Це може включати очікування стосовно поведінки, вигляду, інтересів та можливостей осіб різної статі.

Гендерні стереотипи можуть мати серйозний вплив на індивідів і суспільство в цілому. Вони можуть обмежувати вибір кар'єри, сприяти дискримінації на роботі, ускладнювати міжособистісні відносини та знижувати самооцінку осіб. Жінки в цьому плані страждають більш ніж чоловіки, розглянемо елементарний приклад: жертви домашнього насильства.

Найбільшим кричущим порушенням прав жінок залишається домашнє насильство. Щороку від рук кривдників гине близько 600 українок, такими є дані МВС. 68% українок не вважають проявом насильства приниження. Лише для 49% жінок насильство – це побої, а для 56% – зґвалтування. [3]

90% громадян, які потерпають від насильства, це жінки. Причини – стереотипи, що жінка – «берегиня дому», її функція – приготування їжі та догляд за дітьми. І щойно вона починає заявляти про свої права, то одразу ж піддається насильству – чи економічному, чи психологічному, чи фізичному, чи сексуальному. Попри масштаби домашнього насильства в Україні, проблема перебуває переважно «в тіні». Ба більше, поширений принцип – «сама винна», відтак жертви намагаються замовчувати страждання.

Також, жінки отримують меншу зарплатню. Однією з причин цього є те, що окрім оплачуваної роботи на плечі жінки лягає домашня праця, яка

вважається «жіночою» – прибирання, готування, догляд за дітьми. Тому вона обирає менш оплачувану роботу, але з більш гнучкими умовами. Бо є купа домашніх обов'язків.

Важливим кроком на шляху до гендерної рівності стало скасування розподілу професій на «жіночі» і «чоловічі». Крім того, в Україні досі не дератифікована Конвенція Міжнародної організації праці 1935 року, яка забороняє роботу жінок під землею і в шахтах. Для подолання гендерних стереотипів важливо проводити освітню роботу, сприяти усвідомленню та критичному аналізу уявлень про гендерні ролі.

Гендерні стереотипи залишаються актуальною проблемою у сучасному суспільстві, проте зусилля у напрямку освіти, свідомості та підтримки рівних можливостей можуть сприяти подоланню цих уявлень і створенню більш рівного та справедливого середовища для всіх. Коригувати негативні прояви гендерних настанов і стереотипів можна за формулою здорової гендерної реалізації: статі доповнюють одна одну, кожна людина має свої переваги, незалежно від статі, і не прагне підмінити особу іншої статі або стати нею, щоб здобути схвалення оточуючих.

Сучасне суспільство постійно стикається з проблемою гендерної та рівноправної нерівності, зокрема у сфері праці. Рівність можливостей у сфері праці передбачає недискримінаційний доступ до робочих місць, однакові можливості для розвитку кар'єри, однакову оплату праці за однаковою працею та захист від будь-якої форми дискримінації на ґрунті статі чи інших атрибутів. [4]

Дискримінація на робочому місці може проявлятися у вигляді недоступності певних посад для певних груп, нерівності в заробітній платі, обмежень у можливостях кар'єрного росту тощо. Для подолання цього важливо впровадження рівних можливостей, проведення освітніх кампаній для підвищення свідомості, моніторинг заробітних плат, розвиток програм розвитку та підтримки жіночих лідерів у різних галузях.

Список літератури

1. Закон про рівні права і можливості жінок і чоловіків. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
2. Гендерні стереотипи. Режим доступу: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/136>
3. Порухення прав жінок. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html>
4. Рівність можливостей у сфері праці. Режим доступу: <https://buklib.net/books/31409/>

Ковтун Аліна

Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

Матусевич Анна

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Соціальна робота

ВСП «Фаховий коледж економіки та технологій

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЛЕНІВ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

На жаль, сталося так, що Україна в котрий раз повинна боротися за своє існування. А наші добродішні, сильні духом люди в котрий раз повинні віддавати своє життя заради існування та процвітання нашої нації. Навіть в новітній час, 21 століття, багато крові ні в чому невинних людей проливається на нашій землі, що стає каталізатором страждань багатьох українців.

Такі часи настали, що зараз, як ніколи, в період активних бойових дій, в Україні багатьом громадянам життєво необхідна психологічна та соціальна підтримка. Особливої соціальної допомоги потребує така категорія клієнтів як родини військовослужбовців. Родини, що змушені нести в собі дуже багато болю, проблем, та психологічного напруження, через що трапляється дуже багато лиха, що викликає безліч негативних варіантів розвитку подій, які родини не в змозі вирішити власноруч.

Особливості впливу сім'ї на морально-психологічний стан військовослужбовця під час несення служби та після завершення службово-бойового завдання досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці. Вітчизняні дослідження із соціально-психологічного забезпечення функціонування військових підрозділів показують, що для морально-психологічного стану військовослужбовців, як на стадії виконання бойового завдання (В. В. Стасюк) так і після його завершення (В. О. Лесков) важливі стосунки з найближчим оточенням, а саме членами родин, також гармонійні стосунки в родині виступають антиризиком посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Українські фахівці зазначають у своїх працях про те, що найбільш значущою для бійців, що повернулися із зони військового конфлікту, є підтримка матері, дружини та командира та наголошують на важливості інформаційної соціально-психологічної роботи з членами родини військовослужбовців перед та після його повернення додому.

Проблеми з якими стикаються родини військовослужбовців можна поділити на три етапи: перед відправленням військовослужбовця на війну, безпосередньо, перебування його в зоні бойових дій, повернення військовослужбовця додому.

Протягом перших кількох днів вся увага військовослужбовця максимально спрямована на прийняття службових обов'язків від колег, які їдуть на ротацію. Паралельно, саме в ці перші 7-10 днів, родина переживає адаптацію та найбільший стрес за відсутності військовослужбовця вдома. У цей час в комунікації між подружжям може спостерігатися напруженість через взаємні невинуваті очікування щодо емоційної підтримки одне одного, що впливає на психоемоційний стан військовослужбовця. Також ще до

відрядження можуть спостерігатись напружені стосунки, виникає недовіра, страх зради, відбуватися алкоголізація чоловіка.

Другий етап досить тяжкий та підходящий для того, щоб відчувати певну моральну втому від всього того, що відбувається як з боку тої людини що вдома, так і з боку тої, що на завданні. Тому важливо проводити серед військовослужбовців, у тому числі безпосередньо в зоні виконання ними службово-бойового завдання, своєчасну просвітницьку і психосоціальну роботу щодо сімейних проблем. Так само під час перебування військового в зоні бойових дій важливо проводити інформаційну роботу з членами його родини за місцем їхнього проживання: інформувати про особливості психоемоційних станів військовослужбовця, акцентувати увагу на особливостях спілкування з військовим телефоном і за допомогою соціальних мереж, надавати психосоціальну та психологічну підтримку дружинам, якщо в них виникають складні емоційні стани або якісь проблеми з дітьми.

На третьому етапі можуть виникати набагато серйозніші наслідки перебування коханої людини на війні, оскільки часто після неї люди повертаються самі не свої і не кожне подружжя може це пережити. Оскільки у людини можуть з'являтися нові залежності або девіантна поведінка.

Структуруючи дані щодо сімейних проблем на етапі після повернення з зони бойових дій, можна виокремити такі найпоширеніші з них: напружені стосунки через замкненість і відчуженість чоловіка та страх дружини через незвичні вияви поведінки чоловіка; холодність у стосунках між батьком і дитиною; порушення інтимних стосунків, брак часу на дозвілля з родиною між службово-бойовими завданнями. З досвіду психологів, військовослужбовці, перебуваючи у зоні бойових дій, переживають ті чи інші стресові ситуації. Навіть ті з них, які не перебувають у першій лінії оборони, а відбувають службу на 2 або 3-й лінії, постійно відчувають емоційне напруження, оскільки обставини воєнного конфлікту на сході України наразі непередбачувані. Переживання емоційного напруження, бойового стресу, посттравматичного стресового розладу викликає у військовослужбовця бажання відсторонитися від близьких, аби їм не нашкодити; уникати вияву емоцій у присутності рідних; відійти від побутових питань.

Окремою важливою проблемою, що потребує уваги, є порушення інтимних стосунків. Інтимні стосунки подружжя після повернення чоловіка із зони бойових дій змінюються. Фахівці з огляду на досвід спілкування з дружинами військових відмічають, що протягом першого тижня після повернення чоловіка додому у нього спостерігається або надмірний статевий потяг, або ж цей потяг зникає. Часто також простежується втрата ніжності в стосунках, що в подальшому може призвести до відмови від інтимних стосунків на тривалий час.

Роль сім'ї, як післястресового оточення, фахівці визнають важливою як у виявленні порушень унаслідок травми, у протидії травмі, так і в полегшенні відтворення пережитих подій. Незаперечним фактом є і те, що травмування одного члена сім'ї справляє безпосередній вплив на інших. Порушення

можуть виявлятися на психологічному (поведінковому) рівні у вигляді пригніченого настрою, тривожності, агресивності, депресій, зловживання алкогольними напоями. Суттєво ускладнюють перебіг постстресових змін додаткові психотравматичні події та несприятливі стосунки в родині.

Можемо зробити висновки, що у такий тяжкий час, благополуччя багатьох родин військовослужбовців під загрозою, оскільки по більшій частині, сьогодення дуже сильно морально давить на людей. З наведених прикладів, фактів, ми можемо говорити про велику необхідність соціально - психологічної підтримки сім'ям військовослужбовців. І крім того, є дуже важливим профілактика виникнення подібних проблем шляхом інформування та консультацій військовослужбовців та членів родини.

Список літератури:

1. Мороз Т. Соціальні проблеми військовослужбовців – відповіді на найпоширеніші запитання: Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2018. Вип. 41 (44). Режим доступу: <https://life-after-ato.com.ua/post/264>.
2. Ємельяненко Л.М. Конфліктологія: навч. посіб / та ін. К.: КНЕУ, 2005. 315с.
3. Докучаєва В., Нагаєв В. Конфліктологія: курс лекцій: навч. посіб. М-во освіти України, Харк. нац. аграр. Центр учб. л-ри. К. 2004. 199с
4. Дідик Н. Вплив сімейних проблем на психологічний стан військовослужбовців під час АТО. Режим доступу: <http://surl.li/ahlbj/>.

Ковтун Аліна

Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

ВСП «Фаховий коледж економіки та технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АУТРИЧ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Другий рік поспіль українці адаптуються до нових реалій в умовах жорстокого, повномасштабного вторження Російської Федерації на територію України, що призвело до того, що чимало людей покинули свої домівки та переїхали у безпечніші місця України або в інші держави.

Значна частина ВПО оселилась у районах, близьких до зони конфлікту. Люди мешкають у своїх рідних чи знайомих, знімають житло або перебувають у місцях, спеціально облаштованих для переселенців.

Аналіз літератури та документів засвідчив, що у роботі з ВПО соціальні працівники можуть застосовувати різні стратегії втручання. За тривалістю їх можна умовно поділити на:

– короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи);

– довгострокові, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи, в основі яких перебувають концепція «людина в оточенні» та концепція «економічної спроможності».

Розглядаючи аустріч-роботу, як метод підтримки ВПО, можемо обґрунтувати що цей метод передбачає надання послуги соціальним працівником за межами соціального закладу, у місцях розташування ВПО. Аустріч-працівники надають послуги у місцях компактного проживання ВПО. Орієнтована на завдання модель ґрунтується на тактиці «маленьких кроків», коли поступово виконуються певні завдання із відновлення соціального функціонування людини. Ці завдання визначаються під час зустрічі людини (родини) із соціальним працівником і виконуються поступово між зустрічами.

Аустріч соціальну роботу, можна визначити, як особливу форму соціальної взаємодії, що забезпечує встановлення індивідуального контакту з певними групами населення/цільової аудиторії, які зацікавлені/потребують певних видів допомоги (соціального, інформаційного, продуктового, матеріального і т.д.) у звичному для неї оточенні.

Головною метою аустріч соціальної роботи є зацікавлення аудиторії для подальшої взаємодії з соціальним працівником. Провідні напрями аустріч соціальної роботи зосереджені на: встановленні контакту з відповідними групами; консультуванні в тих умовах, де знаходиться цільова аудиторія, а не у відповідних закладах, державних структурах; супровід для отримання відповідної допомоги; картування; первинний контакт й оцінка клієнта; повторні контакти.

Згідно Закону України, внутрішньо переміщені особи – це особи або групи осіб, які залишили своє місце постійного проживання в результаті або з метою уникнення наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, та які не перетинали міжнародно визнаних кордонів держави. Державна влада повністю відповідальна за створення умов, за яких права внутрішньо переміщених осіб будуть захищені на рівні з правами всіх громадян, але з урахуванням особливих потреб, що виникли в результаті раптового переїзду.

Внутрішня міграція, як соціально-психологічний феномен, – це природний прояв мобільності людини, мотивований її прагненням до покращення умов власного існування до повнішого задоволення своїх потреб, але в контексті війни, задоволення власних потреб це пошук безпечного місця проживання. Тому, ВПО потребують особливого захисту і гуманітарної допомоги, такий обов'язок покладено не лише на публічну владу, але й на громадськість в цілому. Основними потребами даної категорії населення є: тимчасове житло, харчування, доступ до соціальних послуг, працевлаштування, медична допомога тощо. Робота соціального працівника передбачає допомогу ВПО у набутті навичок адекватного поведіння в новому соціальному середовищі, частиною якого є найближче оточення – сім'я, трудовий колектив, сусіди; надання ефективних гуманітарних послуг з метою поліпшення якості життя внутрішньо переміщених осіб.

Тому, основними напрямками аустріч соціальної допомоги визначимо: 1) наявність умов (представництво інтересів, гуманітарна допомога, охорона здоров'я, покращення наявних умов життя); 2) попередній досвід людей (консультування при травмі, реабілітація, підтримка, соціальні та рекреаційні програми); 3) ситуації в групі (самодопомога, розвиток громад, побудова стосунків у громаді); 4) майбутніх потреб (освіта, розвиток навичок та розбудова громад, формування наступних поколінь у таборах).

До додаткових напрямків відносять ті, що стосуються: сім'ї та окремих її членів (наприклад, навчальні та психосоціальні програми для дітей тощо); специфічних потреб (наприклад, права людини, орієнтація в нормативному полі тощо).

Отже, можемо зробити висновок, що перевагами аустріч-роботи з ВПО виступають: мотивуюче значення самого процесу спілкування надавачів послуг із клієнтами; встановлення інформаційного та особистісного контакту одночасно із значною кількістю людей; здійснення реальної (а не офісної) діагностики соціальної ситуації клієнтів та їх справжніх проблем і потреб. З іншого боку, використання аустріч-практик стимулюватиме задоволення потреб і зміцнення зв'язків між громадами, гарантуючи, що ВПО є повноправними учасниками процесу прийняття рішень для сприяння сталому розвитку; розбудову спроможності місцевих громад відстоювати свої інтереси та активно сприяти національному та регіональному розвитку.

Список літератури:

1. Боделан М. В. Вулична соціальна робота: сутність та специфіка Наука і освіта: педагогіка No 1, 2016, С. 28–31.

2. Вайнола Р. Особливості соціальної вуличної роботи в умовах великого міста Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія No 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. No 1 (23). С. 48–54. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3801/Vainola.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 14.05.2023).

3. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є. Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб (Social Support of Internally Displaced Persons) Український соціум. 2015. No2 (53) DOI : <https://doi.org/10.15407/socium2015.02.065>

4. Шашук О. О., Поліщук Л. Аустріч-технології в соціальній роботі (огляд зарубіжного досвіду) Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 13-14 квітня 2023 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2023. 932 с., С. 578–582.

Шумська Ірина

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ У 2024-2027 РОКАХ

На початку повномасштабного вторгнення кількість пропозицій роботи на ринку праці скоротилася у понад 10 разів, натомість конкуренція серед шукачів на одну вакансію зросла у понад 7 разів. Рекрутери отримували десятки відгуків від кандидатів. Уже на початку 2023 року конкуренція наблизилася до звичайних показників та продовжила зменшуватися.

Унаслідок у 2023 році абсолютна більшість роботодавців зіткнулися із дефіцитом кадрів. Він посилюється нерівномірним відновленням ринку праці як у географічному, так і галузевому вимірі.

Найвищу конкуренцію серед шукачів у 2023 році стабільно спостерігали у Київській, Харківській та Вінницькій областях. Цікаво, що з-поміж лідерів лише у Вінницькій області кількість пропозицій роботи наразі більша, ніж до повномасштабного вторгнення. Натомість найнижчу конкуренцію від місяця до місяця спостерігаємо у Закарпатській, Чернівецькій та Херсонській області.

Що стосується оплати праці, то аналітики Work.ua повідомили, що середня зарплата в Україні у 2023 році становила 16 000 гривень.

Пошук роботи залишається надскладною задачею для багатьох українців. У Міністерстві економіки розробили проєкт середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах. Він розкриває, які фахівці будуть затребуваними на ринку праці у 2024-2027 роках.

За даними проєкту, у 2024 році потреба у фахівцях та робітничих кадрах становитиме 481,6 тисяч осіб. У 2025 році потреба у працівниках зросте до майже 542 тисяч осіб, у 2026 році – 606,8 тис. осіб, у 2027 – 669,5 тис.

Найбільше працівників, згідно прогнозу, потребуватимуть в таких сферах, як промисловість і будівництво, трохи менше - оптова та роздрібна торгівля та державне управління і оборона. А найзатребуванішими кадрами у наступні 4 роки будуть:

- робітники з видобутку корисних копалин і на будівництві;
- водії та робітники з обслуговування пересувної техніки та установок;
- професіонали в галузі фізичних, математичних та технічних наук;
- технічні фахівці в галузі прикладних наук та техніки.

За даними сайту з пошуку роботи Work.ua, зараз роботи стало в п'ять разів більше, ніж минулого року. Ринок праці стрімко відновлюється, що створює нові виклики для роботодавців, головний з яких - дефіцит кваліфікованих кадрів.

Попри значне відновлення ринку праці, безробіття в Україні залишається на високому рівні через руйнівну війну. Хоча в лютому 2023 року у Державному центрі зайнятості було зареєстровано лише 156 тисяч безробітних, справжні показники безробіття набагато вище за офіційні.

При цьому в Нацбанку, який також проводить оцінку національного ринку праці, очікують поступового зменшення безробіття. НБУ прогнозує, що в 2024 році рівень безробіття знизиться до 16,5 відсотка, а в 2025 році – до 14,7 відсотка.

За даними Work.ua, у 2023 році найбільше зростання попиту роботодавців відбулось на таких фахівців, як прибиральник (більше вакансій на 33%), охоронець (+32%), бармен/бариста (+30%), офіціант (+26%) та комплектувальник (+25%).

Більше всього нових вакансій з'явилося у сфері обслуговування, в готельно-ресторанному бізнесі і туризмі, в роздрібній торгівлі, будівництві та архітектурі, а також у сфері охорони та безпеки.

Загалом, бізнес відчуває брак кадрів. Так, 55% компаній підтвердили, що вже відчувають брак кадрів, 33% зазначили, що відчувають це частково і ще 12% поки не відчувають недостачі. Вакансії, які найскладніше закрити. Це, зокрема:

- менеджер середньої та вищої ланки (директор, керівник);
- спеціаліст зі знанням англійської мови;
- маркетолог, IT фахівець, HR, секретар, менеджер з продажу;
- юрист, аудитор, адвокат, фінансист, логіст, бізнес аналітик;
- інженер, хімік, фармацевт, агроном, мікробіолог;
- слюсар, механік; виробничий персонал;
- робітники магазину: кухар, пекар, розробник риби; обслуговуючий персонал.

Протягом наступних десяти років в Україні прогнозується кризовий дефіцит економічно активного населення, оцінюваний принаймні у 9,2 мільйона осіб порівняно із передвоєнним 2021 роком. Війна кардинально змінила життя мільйонів українців. Мобілізація, люди, які виїхали, релокація бізнесу, максимальна нестабільність, відсутність довгострокових планів – спричинили нестачу кваліфікаційних кадрів. Багатьом доводиться починати все спочатку та шукати себе. Окрема проблема – зростання людей з інвалідністю внаслідок війни. Відбудова України потребуватиме ефективного працевлаштування цих людей.

Список літератури

1. <https://www.unian.ua/economics/other/rinok-praci-ozhivaye-de-v-ukrajini-mozhna-znayti-robotu-ta-skilki-zhttps://fillin.ua/stati/prognoz-rinku-pratsi-na-2024-rik/>
2. a-neji-platyat-12269913.html
3. <https://ua.sudohodstvo.org/stan-rynku-praczi-ta-jogo-perspektyv-na-2024-rik-lyudy-cze-najczinnishe-shho-ye-v-nashij-krajini/>
4. <https://usp-ltd.org/doslidzhennia-rynku-pratsi-ukrainy-2/>

Упір Дар'я
Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

Левицька Марина
Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м.Чернігів, Україна

ТРАГЕДІЯ ТА СОЛІДАРНІСТЬ У ЧАСИ КРИЗИ: УРОКИ, ЯКІ МОЖНА ВИНЕСТИ З РОМАНУ А.КАМЮ «ЧУМА»

Роман "Чума" є одним із шедеврів світової літератури, який дає нам важливі уроки про те, як справлятися зі злочинними кризовими ситуаціями та як зберігати гідність та людську солідарність в обличчі страждань.

У творі "Чума" Альбера Камю, епідемія може розглядатися як символ різноманітних речей, включаючи, але не обмежуючись, наступним:

Символ воєнного конфлікту: Чума може вважатися символом війни та насильства, які руйнують життя людей та спричиняють страждання. Це символічне зображення фашистської окупації Франції, яка пригнічувала і знищувала людей.

Символ соціальних конфліктів: Чума в творі може також відобразити соціальні розлади та конфлікти, що виникають у суспільстві під час кризових ситуацій.

Символ внутрішнього страждання: Для окремих персонажів, чума може бути символом їх внутрішньої боротьби, пошуку сенсу життя або боротьби з власними демонами.

Символ загрози та невизначеності: Чума також може представляти загрозу та невизначеність, що постійно стежить за життям героїв та змушує їх переосмислювати свої цінності та погляди на світ.

Таким чином, чума – це метафора зла, яке загрожує людству і вимагає боротьби з ним.

З роману «Чума» можна винести багато уроків, які стосуються різних аспектів людського життя. Розглянемо найважливіші з них.

Урок солідарності.

Роман показує, що в умовах кризи і небезпеки люди повинні об'єднуватися і допомагати один одному, а не ізольоватися і егоїстично дбати тільки про себе. Так головні герої роману: лікар Ріс, журналіст Рамбер, священник Панлю, письменник Гран та інші – створюють групу санітарів, які добровільно ризикують своїм життям, щоб доглядати за хворими і

забезпечувати їхні потреби. Вони виявляють гуманізм, милосердя і жертвовність, які протистоять бездушності і байдужості чуми.

Урок бунту.

Роман демонструє, що людина не повинна пасивно підкорятися злу, а повинна активно протидіяти йому, навіть якщо це здається безнадійним і марним. Так лікар Ріє вважає, що чума – це виклик, який вимагає від нього боротися з нею, не шукаючи виправдань і не очікуючи винагороди. Він каже: «Що стосується мене, я вважаю, що треба бути чумним. Це означає, що треба боротися з чумою, а не лежати на ліжку з високою температурою і стогонами, або ж бігати по вулицях з криками і пістолетом в руці». Він визнає, що боротьба з чумою – це справа безкінечна і безвихідна, але він не здається, а продовжує робити свою роботу, бо це єдиний спосіб бути людиною.

Урок любові.

Роман відкриває, що любов – це найвища цінність, яка дає людині сенс і радість життя, а також силу переносити страждання і смерть. Так Рамбер, який спочатку хоче втекти з Орану, щоб повернутися до своєї коханої в Парижі, згодом змінює своє рішення і залишається в місті, щоб долучитися до санітарів. Він розуміє, що любов не може існувати без відповідальності і жертви, і що він не може бути щасливим, коли інші страждають. Він каже: «Я знаю, що я втрачаю те, що для мене є найважливішим на світі, але я також знаю, що я не міг би жити з собою, якби я зробив інакше».

Урок надії.

Роман підказує, що людина не повинна впадати в розпач і відчай, а повинна зберігати надію на краще майбутнє, навіть у найтемніші часи. Так отець Панлю, який спочатку проповідує, що чума – це кара Божа за гріхи людей, згодом переглядає своє бачення і стає більш толерантним і оптимістичним. Він каже: «Я вірю в Бога, який любить людей, а не в Бога, який ненавидить їх. Я вірю, що чума – це випробування, яке дає нам можливість показати нашу людяність і нашу віру».

Урок свободи.

Роман навчає, що людина повинна цінувати і берегти свою свободу, яка є не тільки правом, але й обов'язком. Так Жозеф Гран, який мріє написати великий роман, але не може знайти час і натхнення, усвідомлює, що він не використовує свою свободу, а втрачає її. Він каже: «Я думав, що я вільний, але я був тільки лінивий. Я думав, що я маю все життя попереду, але я вже втратив багато років. Я думав, що я можу робити все, що я хочу, але я не робив нічого». Він вирішує змінити своє життя і почати писати свій роман, не чекаючи на ідеальні умови і можливості.

Урок радості.

Роман показує, що людина повинна вміти радіти життю, незважаючи на всі труднощі і негаразди. Так Жан Тарру, який є символом життєрадісності і гумору, не втрачає свого оптимізму і ентузіазму, навіть коли він дізнається, що він заразився чумою. Він каже: «Я не боюся смерті, я боюся тільки того, що я не зможу жити достатньо. Я люблю життя, я люблю людей, я люблю сміятися

і веселитися. Я не хочу втрачати жодної хвилини, я хочу насолоджуватися кожною миттю». Він створює свій власний античумний клуб, де він збирається зі своїми друзями і розважає їх своїми жартами та історіями.

Урок мудрості.

Роман вчить, що людина повинна розвивати свою мудрість, яка полягає в знанні себе і світу, в розумінні своїх можливостей і обмежень, в прийнятті своєї долі і виборі своєї позиції. Так А. Камю, який є автором роману, не намагається дати однозначну відповідь на питання про сенс життя, а пропонує різні точки зору, які представляють його герої. Він каже: «Я не хочу судити, я хочу зрозуміти. Я не хочу нав'язувати свою правду, я хочу показати свою перспективу. Я не хочу навчати, я хочу свідчити».

Таким чином, роман «Чума» Альбера Камю – це не тільки художній, але і філософський твір, який містить багато уроків для людей, які живуть в складний і непередбачуваний час. Основний урок, який ми можемо винести з роману "Чума", полягає в тому, що навіть у найбільш важкі моменти нашого існування, ми можемо знайти силу і надію, якщо будемо діяти разом і проявляти солідарність один до одного. Це підкреслює важливість гуманізму та етичних цінностей у нашому суспільстві.

Список літератури

1. Река, К. Р. Філософія бунту та насилля в гуманістичних концепціях А. Камю. Гілея: науковий вісник, 2013, 75, 289–292.

2. Сарабун, О. Б. Екзистенція як шлях від усвідомлення абсурду до здійснення свободи у філософії А. Камю. Вісник Львівського університету. Філософські науки, 2012, 15, 146–153.

Федан Олександр

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Кобзар Вікторія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін, к.ю.н

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Держава визначає своїм обов'язком забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України (стаття 16 Конституції України). Конституція України визначає основні принципи екологічної безпеки та права людини на життя в здоровому середовищі[1]. Окрім цього, існують й інші нормативно-правові акти, які конкретизують

обов'язки громадян у відношенні до природи, визначають екологічні права та встановлюють механізми захисту навколишнього середовища. Таким, наприклад, є Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища". Цей та інші законодавчі акти регулюють взаємовідносини між суспільством та природним середовищем.

Екологічна безпека є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [2] (стаття 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Екологічні права людини та громадянина в контексті війни мають велике значення для забезпечення безпеки та здоров'я населення. На жаль, різні аспекти військових дій, такі як вибухи, забруднення, перешкоди у доступі до ресурсів, часто призводять до серйозних екологічних проблем. Під час розгляду впливу російсько-української війни на екологічні права та свободи, необхідно враховувати не тільки прямий фізичний вплив на природні об'єкти, але й складні процеси, такі як забруднення атмосфери, втрата доступу до екологічних ресурсів та зміни в режимі природних територій.

Аналіз цих аспектів дозволить не лише виявити об'єм порушень екологічних прав та обмежень, але й визначити потенційні шляхи вирішення цієї проблеми. Крім того, розгляд таких ситуацій сприятиме розробці механізмів та заходів, спрямованих на попередження подібних ситуацій у майбутньому.

Методи, які Росія застосовує під час війни проти нашої держави, свідчать про те, що агресор прагне не лише знищити нашу державу та народ, а й зробити територію України непридатною для життя. З початку широкомасштабного російського вторгнення за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України зафіксовано більше 250 випадків екоциду: підриви складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів з відповідними наслідками для довкілля, авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у виробництві, пошкодження та руйнування очисних споруд, вилив стоків у водойми, пошкодження ґрунтового покриву, горіння лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду.[3]

Також важливим є право вільного доступу до інформації про стан довкілля. Це право визначається статтею 50 Конституції України та статтею 9 Закону України «Про охорону навколишнього середовища». Агресор багато разів порушував це право. Періодично в окупованому місті Енергодар, поблизу якого знаходиться Запорізька АЕС, дев'ята за розміром у світі, зникав мобільний зв'язок та інтернет. Окупанти робили це навмисно. Росія неодноразово проводила провокації на ЗАЕС, в той час, як жителі міста перебували в повній ізоляції від інформації, що відбувається навколо. В разі радіаційної небезпеки вони б дізналися про це занадто пізно.

Але, на жаль, порушення цього права відбувалося не тільки зі сторони РФ. Станом на сьогодні ми можемо побачити, що державна інформаційна політика, визначена Законом України «Про інформацію», – порушується.[4]

Наприклад, реєстр лісорубних квитків, в якому наведена інформація щодо права здійснювати господарську діяльність, пов'язану із заготівлею деревини, з початком запровадження правового режиму воєнного стану був прихований. Обмеження доступу до такого реєстру унеможливило здійснення громадського контролю за вирубкою лісів, що своєю чергою створює певне підґрунтя для організації корупційних схем у лісовій сфері.

Інший реєстр, до якого був обмежений доступ, це реєстр Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України – єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля. Цей реєстр містить дані оцінки впливу на довкілля, включаючи інформацію про кількість та результати перевірок підприємств й організацій щодо додержання ними норм екологічного законодавства. Відповідно відсутність доступу до такої інформації, звітів та результатів перевірок негативно впливає на забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, сприяючи приховуванню важливої екологічної інформації та створюючи умови для порушень норм закону про охорону довкілля і природних ресурсів.

Оскільки екологічна інформація не створює загрози територіальній цілісності та національній безпеці України обмеження доступу до неї є не доцільним навіть під час воєнного стану, адже це унеможливило здійснення громадського контролю та моніторингу за виконанням законів у сфері охорони довкілля уповноваженими органами та суб'єктами господарювання. Враховуючи соціальну цінність екологічної інформації та з метою не допущення створення корупційних ризиків, захисту довкілля, збереження життя та здоров'я громадян, державні гарантії щодо права кожного на вільний доступ до екологічної інформації насамперед з боку держави мають бути забезпечені. Необхідно вжити певних заходів щоб захистити екологічні права людей зараз і не допускати їх порушень в майбутньому.[5]

Якщо не вживати ніяких заходів, не розробляти та не впроваджувати ефективні механізми захисту екологічних прав громадян, то такі трагедії як на Каховській ГЕС можуть ще неодноразово повторюватися. Реагування на екологічні виклики війни потребує комплексного підходу, який орієнтований на співпрацю між міжнародними організаціями, урядами, громадськістю та науковими установами. Необхідно здійснювати моніторинг та оцінку екологічних наслідків військових дій, розробляти превентивні заходи для запобігання забрудненню довкілля та активно сприяти відновленню екологічної рівноваги в постраждалих регіонах.

Впровадження заходів, спрямованих на охорону природи в умовах війни, не лише забезпечить сталість середовища, а й покаже шлях до збалансованого відновлення життєвих умов для людей після припинення конфлікту. Подальший аналіз цієї проблеми та прийняття відповідальних рішень стануть ключовими чинниками для забезпечення майбутнього

екологічного та соціального розвитку в умовах конфлікту та сприятимуть збереженню екологічної стабільності нашої країни.

Список літератури

1. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/ed20231008#Text>
3. Екоцид: як потерпає природа України від російської орди. Режим доступу: <https://www.nta.ua/ekoczyd-yak-poterpaye-pryroda-ukrayiny-vid-rosijskoyi-ordy/>
4. Закон України «Про інформацію». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
5. ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Режим доступу: <http://surl.li/rdwox>

Чирок Ярослав

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

Проблема тіньової економіки в Україні завжди була актуальною. Особливо гостро вона постала у сьогоднішніх реаліях, коли економіка України знекровлена і зазнала безпрецедентних збитків від російської інтервенції.

Під терміном «тіньова економіка» (Ghost economy, Non-observed economy), зазвичай, розуміють певну фіктивну, нелегальну діяльність з метою отримання прибутку, яка є неврахованою в офіційній статистиці, прихованою від органів офіційної влади.

Країни світу поділяються на дві групи: такі, де вплив тіньової економіки майже непомітний і ті, де цей вплив суттєвий. Нажаль, Україна належить до другої групи. Обсяги тіньової економіки в країні за різними джерелами фіксується на рівні 20-50% ВВП. [1]

Ще є дані МЕРТ, які оцінюють тіньову економіку різними методами та в різні роки на рівні від 35 до 60%. Є оцінки науковців. Але все це не оцінки втрат, а дані про те, яка частина ВВП створюється в тіні.

Є оцінки ініціативи Global Financial Integrity, які стверджують, що впродовж 2006-2015 року Україна втратила майже 25 млрд. доларів через те, що бізнес маніпулював цінами на експорт та імпорт. [2]

Деякий негативний спадок, який виражається у прагненні підприємців працювати «у тіні», залишився нам з часів СРСР. Тодішня економічна система не дозволяла приватну власність на засоби виробництва, до кінця 80-х років забороненим було приватне підприємство. Це спонукало активних і

підприємливих людей працювати підпільно. Так народився клас, так званих, «цеховиків», обкладання яких грошовими поборами і породило у СРСР організовану злочинність.

Основна небезпека тіньової економіки у тому, що держава недоотримує податки. Внаслідок цього зменшується дохідна частина бюджету, залишається менше коштів на видатки, інвестиції, розвиток економіки. Однак це не є єдиним негативним фактором. Не менш шкідливим є спотворення конкуренції. Підприємець, який працює «в чорну», завжди має переваги над тими, хто працює офіційно. Завдяки несплаті податків, він несе менші виробничі витрати і може встановити на власний товар ціну, яка є нижчою за ціну товарів сумлінних виробників, або навіть їх собівартість.

Існує ряд класичних причин зростання тіньової економіки у різних країнах як з ринковою, так і командно-адміністративною економічною системою. Серед них виділяють соціальні і економічні.

Основними такими причинами є: значний рівень регулятивного втручання з боку держави, корумпованість чиновників, ускладнення ситуації на ринку праці, значне фіскальне навантаження на фонд оплати праці, трудова міграція зростання ризикованості вкладання коштів у фінансові та інвестиційні компанії, недовіра до банківського сектору що спричиняє нагромадження тіньових капіталів та їх відтік за кордон, зрощення інтересів представників політичних еліт, мафіозних та кримінальних структур, недостатнє та недосконале нормативне забезпечення економічної реформи. [3, с. 48]

Сучасні реалії боротьби за існування української держави, як такої, вимагають від суспільства максимальної мобілізації усіх сил та ресурсів. Існування сильного фронту за умов слабкого тилу неможливе. Не менш важливою за зброю є економіка країни.

В таких важких умовах органами державної влади здійснюються певні заходи, в тому числі, направлені на боротьбу з тіньовою економікою. Так, наприклад, 7 лютого 2024 р. під час участі в колегії Державної служби України з питань праці заступниця Міністра економіки України Тетяна Бережна заявила, що: «Завдяки заходам, проведеним Держпраці з метою зменшення рівня тіньової зайнятості, у 2023 році понад 210 тисяч осіб, які працювали без оформлення трудових відносин, були офіційно працевлаштовані». [4]

У IV кварталі 2023 року від сплати податку на доходи фізосіб (ПДФО) до держбюджету надійшли рекордні 140 млрд грн. Як свідчать дані openbudget.gov.ua, це удвічі більше, ніж у середньому збирали за квартал у 2021 році. Депутат Данило Гетманцев упевнений, що відбувається "відбілювання зарплат" і бізнес робить це, аби уникнути негативних наслідків. У червні-жовтні 19,6 тис компаній підвищили зарплати, з яких 3 тис – до рівня середніх у регіоні. "Це дало змогу додатково отримати 2,29 мільярда гривень ПДФО", – наголосив депутат. [5]

Однак існує альтернативна думка, що збільшення надходжень пов'язане не з відбілюванням заплат, а зі збільшенням виплат військовим. Заходячись на службу державі, вони отримують усі кошти офіційно.

Зібрані виданням «Економічна правда» дані свідчать, що реальних вакансій з "мінімалкою" удвічі менше (близько 10%) ніж у офіційних даних (19,93%) [6] і майже всі вони – від Держслужби зайнятості. Тоді як у зарплатному діапазоні 6,7-100 тис. грн. ситуація протилежна. Це означає, що близько 10% або 750 тис. мінімальних зарплат насправді є вищим і потрапляють в наступний діапазон. [5]

Таким чином, можна констатувати, що проблема тіньової економіки ще далека від остаточного вирішення. Необхідно докладати максимальних зусиль для боротьби з цим шкідливим явищем. Корисними кроками в цьому напрямі будуть: реформування державної економічної системи, боротьба з корупцією, оптимізація податкового законодавства і діяльності фіскальних органів, підвищення ефективності управління державними фінансами, зниження транзакційних витрат та вдосконалення державної дозвільної системи.

Список літератури

1. Бочі Ангела, Поворозник Василь. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. Режим доступу: https://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf
2. Тищук Т. Що таке тіньова економіка і скільки вона “краде” від ВВП? [Електронний ресурс] / Kyiv School of Economics. Режим доступу: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-tinova-ekonomika-i-skilki-vona-krade-vid-vvp/>
3. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка та напрямки її подолання в Україні: монграфія. Львів: Ліга-Прес. 2013. 198 с.
4. Міністерство економіки України. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2c36edd0-31e3-4b97-b414-cc72f3e01a53&title=Kozhen-KhtoPratsiuLegalno>
5. Економічна правда. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2024/02/28/710488/>
6. Національна стратегія доходів до 2030 року /Міністерство фінансів України. Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

Захаріна Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

В сучасних умовах спостерігається загострення старих та актуалізація нових соціальних проблем, які породжені російсько-українською війною. Збільшення частки населення, яка потребує кваліфікованої соціальної роботи зростає, що породжує появу нових категорій клієнтів соціальної роботи:

внутрішньо переміщені особи, ветерани, члени родин ветеранів, члени родин загиблих ветеранів та інші. Зазначене стає викликом для соціальної роботи і сприяє пошуку нових інноваційних напрямів, підходів, технологій соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах російсько-української війни. Збільшення частки населення з такими проблемами, як відсутність житла (постійного місця проживання), насильство, бідність, дискримінація стає викликом перед соціальними працівниками, що, на наше переконання, ставить під загрозу можливості соціальних працівників надати всебічну допомогу всім, хто цього потребує. Наступним викликом для соціальної роботи, який породжений російсько-українською війною є недостатнє фінансування соціальної сфери зі сторони держави, що ускладнює надання якісної соціальної роботи та обмежує можливості розвитку компетенцій соціальних працівників та підвищення рівня їх кваліфікації. Зазначене породжує появу нового виклику для соціальної роботи - зміна соціальних викликів у сучасному світі, що, в свою чергу, вимагає постійного оновлення методик та підходів у соціальній роботі для ефективного впливу на ситуацію, яка виникла у клієнта.

Виклики, які породжені російсько-українською війною впливають на завдання, які постають перед соціальними працівниками. До основних завдань соціальних працівників в умовах російсько-української війни ми можемо віднести:

- надання гуманітарної допомоги постраждалим від російської агресії;
- надання психосоціальної підтримки, яка полягає у наданні психологічної допомоги на індивідуальному та груповому рівнях;
- сприяння у працевлаштуванні – надання консультативної допомоги щодо діяльності центрів зайнятості, супровід у пошуку роботи;
- захист прав людини – соціальні працівники сприяють в отриманні правової допомоги;
- сприяння у соціальному включенні – соціальні працівники проводять форми роботи, які сприяють інтеграції клієнтів у нові умови життєдіяльності;
- надання невідкладної допомоги у надзвичайних ситуаціях;
- соціальний супровід клієнтів у вирішенні їх проблем.

Отже, ми можемо зазначити, що для вирішення проблем клієнтів, має бути комплексний підхід соціальної роботи.

Зазначені виклики, впливають на розширення можливостей соціальної роботи в умовах російсько-української війни. В сучасних умовах, ми можемо спостерігати значну підтримку недержавного сектору у наданні послуг клієнтам соціальної роботи, зокрема варто відмітити такі благодійні фонди, які надають соціальні послуги постраждалим від російської агресії: БФ «Рокада», БФ «Право на захист», фонд «Україна – це ти», БФ «Щаслива дитина», БФ «СОС дитячі містечка України» та інші.

Отже, ми вбачаємо можливості соціальної роботи у комплексному підході до вирішення проблем клієнтів соціальної роботи. Комплексний підхід має ґрунтуватися на потребах, які існують у клієнтів. Виявлення потреб клієнтів сприятиме їх ефективному задоволенню, через призму розроблення

ефективних форм та технологій соціальної роботи з певною категорією клієнтів.

Список літератури

1. Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (01-03 червня 2023 року) [Текст] / за заг. ред. С. Ю. Чернети. Луцьк, 2023. 223 с.
2. Бачинська М.В. Інституційне забезпечення соціальної сфери України в умовах війни. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Вип 19. Т.2, 2018, С. 263-271.
3. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л.А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3 (61). С. 205-212

Рондар Ірина

Викладач циклової комісії
гуманітарних дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Фемінітиви в українській мові були завжди, а попит на них зріс, бо зросла кількість жінок в різноманітних професіях.

- Навіщо підкреслювати стать, чи справді фемінітиви придумали феміністки – розглянемо найтипівіші коментарі у соцмережах, в яких використовувались фемінітиви.

«Раніше в українській мові такого не було»

По-іншому ця думка звучить так: «Якщо я цього не знаю, то такого не було. Якщо хтось не вживав цих слів, то це не значить, що їх не було в мові.

Що таке фемінітиви? Це іменники жіночого роду, які називають жінок за різними характеристиками: родинними зв'язками, національністю, професією, посадою.

Фемінітиви в українській мові були завжди, багато їх зафіксовано в словниках. Таких слів у словнику Бориса Грінченка (1907-1909 р.р.) аж 935. Словник української мови в 11-х томах (1907-1980 р.р.) містить близько 3500 фемінітивів.

Гендерні мовні особливості були витіснені з української мови у 30-х роках ХХ ст.

Гендерні мовні особливості були витіснені з української мови у 30-х роках ХХ ст. Під впливом російської мови, для якої не є властивими творення та вживання фемінітивів.

Відновлюватися вони почали з 1991 року. Мовознавці стверджують, що 2005 року й до сьогодні вживання фемінітивів збільшилося приблизно в 1-

1 травня. Сьогодні дискусія в суспільстві розгорілася саме щодо фемінітивів – назв професій.

«Навіщо взагалі це треба?»

Чому раніше не вживали фемінітиви? Бо не було потреби. Жінки здебільшого опікувалися сім'єю. Сьогодні жінки керують великими підприємствами, служать в армії, стають професорками.

За допомогою таких слів відбувається соціальна репрезентованість жінки в суспільстві, вони роблять жінок видимими в суспільстві.

«Це не гарно. Це викривлення української мови, а деякі фемінітиви взагалі смішні».

У новому правописі рекомендують вживати слова-фемінітиви, затвердили використання та найпродуктивніші моделі творення фемінітивів, але не зобов'язують вас це робити. Не подобається – не вживайте, але треба поважати право тих, хто такими формами послуговується.

Нам важко звикати до нового слова «ріжуть» вухо, але це зичайний процес звикання.

Потрібен «адаптаційний» період.

Колись сміялись зі слів «журі», «парфуми». Хтось зараз може сказати, що ці слова «смішно звучать»? Ні, це норма.

Не всі слова-фемінітиви можуть залишитися в мові, якісь приживуться, інші зникнуть. І це теж нормальний процес.

«Суд відмінив новий правопис, так що перестаньте писати ці фемінітиви».

У нас суд може багато чого скасувати, але є закони, які не підлягають суду. Ми вже переконалися, скільки не забороняй українську мову, переконуй що такої мови нема (а що ви тоді забороняєте?). але не можна рішенням суду припинити історичний розвиток мови.

Мова – жива система.

Мовні норми - категорія історична й змінна. Тому якщо є певне явище, реалія, яка потребує називання, то для цього треба використовувати саме ті слова, які найточніше передають її зміст.

«Це потрібно тільки феміністкам».

Це смішна теза. Так здебільшого говорять люди. Котрі взагалі не знають значення терміна «феміністка» або й не хочуть цього знати.

Хтось десь-колись їм сказав. Що це погано, от і все.

Одним із основних завдань фемінітивів є відновлення гендерної рівності.

Якщо в наших ЗМІ будуть вживатися такі форми, то люди звикнуть бо «так написано в газеті, так говорять по радіо, на телебаченні». Медіа мають формувати такі знання.

Список літератури

1. Собецька Н. В. Вживання фемінітивів як прояв гендерної культури / Н. В. Собецька // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1 (40). – С. 375–378.

2. Малахова О. А. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі [Електронний ресурс] / О. А. Малахова. – Режим доступу: <http://womo.ua/olena-malahova/>.

3. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. / З. Мацюк, Н. Станкевич. – 3-є вид. – К.: Каравела, 2010. – 352 с.

4. Марчук Л. М. Лінгвокультурологічний аспект оцінної характеристики фемінітивів у мові ЗМІ / Л. М. Марчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2019. – № 38, т. 3. – С. 118–121.

5. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і кожного / О. Д. Пономарів. – К.: Либідь, 2013. – 360 с.

6. Зубков М. Г. Українська мова: універсальний довідник / М. Г. Зубков. – 6-ге вид., доп. – Х.: ВД «ШКОЛА». 2009. – 512 с

Кобзар Вікторія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін, к.ю.н

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Сьогодні сфера агропромислового комплексу становить собою цілісний динамічний сектор вітчизняної економіки, яка охоплює державно-регулятивні процеси, пов'язані з використанням, охороною й захистом сільськогосподарського ресурсу. Поряд з іншими сферами (економічною, політичною, правовою, гуманітарною та ін.) і взаємодіючі з ними, вона збагачує кожну з них і сприяє її ефективному функціонуванню й подальшому розвитку.

У загальному розумінні, агропромисловий комплекс розглядається як сукупність ланок народного господарства (галузей, підгалузей, виробничих підприємств, організацій), діяльність яких тісно пов'язана з виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою та збутом продукції.

У правовому полі агропромисловий комплекс визначається як складна біоекономічна система, яка є формою інтеграції сільського господарства і споріднених з ним галузей, які займаються матеріально-технічним постачанням, заготівлями сільськогосподарської продукції, її переробкою, зберіганням та доведенням до споживача. Він має складну структуру, що включає в себе такі галузі як: 1) галузі з виробництва засобів для сільськогосподарського виробництва та інших галузей; виробництва та інших галузей; 2) сільськогосподарське виробництво; 3) галузі, що здійснюють переробку, збереження, транспортування продукції із сільськогосподарської сировини, доведення її безпосередньо до споживача; 4) виробничу та соціальну інфраструктуру цієї сфери [1, с. 20]; та займає друге місце в

структурі всього господарства держави, після індустріального виробництва, має високі показники інвестиційної привабливості, оцінюється як перспективний, викликає не аби яку зацікавленість іноземних та українських інвесторів. Крім того, сільськогосподарська продукція є однією з найбільших складових сучасного українського експорту. Також завдяки своєму географічному розташуванню і тому, що Україна знаходиться в сприятливих кліматичних та природних умовах для розвитку аграрної галузі, вона на сьогоднішній день входить в перелік найсильніших виробників аграрної продукції, та займає провідні позиції серед сучасних світових експортерів. [2]

Однак внаслідок російсько-української війни промисловість і аграрний сектор України понесли багато значних втрат і руйнувань. Зупинила свою діяльність ціла низка підприємств у зонах бойових дій та окупації; зруйновано або пошкоджено виробничі потужності, завдяки роботі яких забезпечувався економічний достаток країни; став більш складним доступ підприємств до ресурсів і сировини, ринків збуту. Унеможливується проведення сільськогосподарських робіт на значній частині земельної території; зупинився експорт сільськогосподарської продукції традиційними торгівельними шляхами по причині блокування морських портів; прифронтові території страждають від дефіциту продовольства. Так, наприклад, загальна кількість суб'єктів господарювання, які зазнали втрат унаслідок збройної агресії, становить 2653 од. (площа ріллі – 1,9 млн га, багаторічні насадження – 9 тис. га). Окрім того, територія близько 1 млн га потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів. [3] Припинили роботу понад третина промислових підприємств. [4] За оцінками Київської школи економіки, на початок вересня 2022 р. з початку війни пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, з урахуванням великих та середніх об'єктів у східних та південних областях України. [5] На врожаях позначилися труднощі з проведенням посівної та збиральної кампанії в прифронтових регіонах. За даними Мінагрополітики України, близько 30 % озимих посівів опинилися на території активних бойових дій або під окупацією. [6]

Та попри всі негативні чинники впливу воєнного стану на функціонування АПК, аграрний сектор продовжує виявляти високу стійкість та адаптивність до ризиків воєнного часу – продовольчі потреби населення країни продовжують забезпечуватися; вживаються заходи для подолання й недопущення різких сплесків цін на харчові продукти, розбудовуються ланцюги постачання й збуту агропромислової продукції; Україна продовжує підтверджувати свій статус гаранта продовольчої безпеки на світових ринках. Наразі, збір за всіма групами сільськогосподарських культур у 1,5–3 рази перевищує потреби внутрішнього споживання [7]; потреби внутрішнього ринку м'яса й м'ясопродуктів цілком забезпечені, також є можливості спрямовувати продукцію на експорт [8]; молочна галузь задовольняє потреби споживачів, попри значні втрати галузі та зважаючи на скорочення внутрішнього ринку споживання молочної продукції [9]; відсутній дефіцит овочевих культур та попит громадян на плодово-ягідні культури цілком

забезпечено, хоча внаслідок війни втрачено 25 % площ ягідників, 20 % площ садів. Україна й далі є нетто-імпортером плодів та ягід [10], інших сільськогосподарських культур укладаючи спотові, форвардні та ф'ючерсні контракти на біржах.

Існують позитивні моменти і у поточному стані правового регулювання діяльності і розвитку АПК. Так, на сьогодні є певні зміни, які торкнулися покращення стану деяких суб'єктів аграрного сектору економіки, а саме фермерських господарств у відношенні додаткової підтримки бізнесу під час воєнного стану. *По-перше*, відповідно до основ законопроектів № 8298 [11] і № 8299 [12], прийнятих ВРУ у січні 2013 року, які вносили зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткової підтримки вітчизняної підтримки та бізнесу під час воєнного стану, наразі відбулося тимчасове призупинення обов'язку фермерів сплачувати єдиний податок 4 групи. Зокрема передбачається звільнення від оподаткування на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний, надзвичайний стан - платників ЄП 4 групи за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або які є тимчасово окупованими, а також визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. *По-друге*, запропоновано відтермінування запровадження мінімального податкового навантаження на 1 гектар. Механізм мінімального податкового навантаження (МПЗ) повноцінно запрацював у 2023 році, реалізація цього механізму дала можливість вивести з тіні 11 млн га землі сільськогосподарського призначення, які багато років оброблялись "в чорну", без сплати будь-яких податків. Сума мінімального навантаження в межах 1500 грн за гектар на рік вбачається оптимальною. Фермери, які і раніше сплачували податки, у зв'язку з цією новацією, звільняються від додаткових сплат. Фермери, які не сплачували податки, у 2023 році сплатять МПЗ за 2022 рік. *По-третє*, позитивні зміни торкнулися створення організацій водокористувачів для розвитку зрошення. У травні 2022 року набрав чинності Закон України від 17 лютого 2022 року № 2079-IX «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» [13], який є важливим для розвитку зрошення в Україні та передбачає ряд важливих змін, зокрема, й до земельного законодавства. Головними завданнями, на вирішення яких спрямований цей Закон є, зокрема: створення правової бази для формування та діяльності організацій як окремої організаційно-правової форми об'єднання аграріїв, що використовують воду для меліорації; передача організаціям функцій управління частиною об'єктів меліоративної інфраструктури та створення правових механізмів для внесення інвестицій в існуючу меліоративну інфраструктуру. Відповідно до цього закону - в Україні вже почали створюватись організації водокористувачів, зокрема дві вже створено на Одещині. [14, с. 6]

Отже, у підсумку до всього, маємо можливість констатувати, що не зважаючи на ті складні обставини, з якими сьогодні змушена боротися наша держава, на ті виклики, яким вона має протистояти, її агропромисловий комплекс не призупинений і не законсервований. Він і досі залишається тим великим механізмом, який пов'язаний господарсько-виробничими процесами, чіткими термінами, потужними технологіями і схемами забезпечення населення продукцією і продовольством. І тому держава і надалі має запроваджувати спрощені правові процедури регулювання і розвитку його діяльності та залучати максимально ефективні засоби фінансової підтримки для подальшого забезпечення національної промисловості та продовольчої безпеки.

Список літератури

1. Іванова Г. Правове регулювання діяльності агропромислового комплексу в умовах воєнного стану. Круглий стіл «Правові виклики сучасності» (20 грудня 2022 року)
2. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші і реалії сьогодення. URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompliksi-ukrayini-oghliad-nishi-ta-rieliyi-soghodiennia/>
3. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск, 10 листопада, 2022 р. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreportissue2ua-2.pdf>
4. Третина промислового потенціалу в Україні не задіяна через високі ризики. URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/tretyna-promyslovoho-potentsialu-v-ukraini-ne-zadiiana-cherezvysoki-ryzky>
5. Загальна сума прямих збитків інфраструктури. URL: <https://kse.ua/ua/about-theshool/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/>
6. Падіння сільського господарства зумовить скорочення ВВП України у п. р. на 3 % – НБУ. Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/padinna-silskogo-gospodarstva-zumovit-skorocenna-vvp-ukraini-u-pr-na-3-nbu>
7. Україна цього року вперше виробить гречки в 1,5 рази більше ніж внутрішнє споживання, – Тарас Висоцький. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ukrayina-cogo-roku-vpershe-virobit-grechki-v-15-razi-bilshe-nizhvnutrishnye-spozhivannya-taras-visockij>
8. Мінагро: Україні вистачить м'яса, та ще і на експорт можна постачати. URL: <https://www.zernoua.com/news/minagro-ukra%D1%97ni-vistachit-myasa-ta-shhe-i-na-eksport-mozhna-postachati/>
9. 199 кг молочної продукції для кожного українця – прогноз молочної галузі на поточний рік. URL: <https://minagro.gov.ua/news/199-kg-molochnoyi-produkciyi-dlya-kozhnogo-ukrayincy-a-prognozmolochnoyi-galuzi-na-potochnij-rik>
10. Нова аграрна політика. URL: <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/Dep-APK-2022/Prezentatsia.pdf>
11. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткової підтримки вітчизняної промисловості та бізнесу під час воєнного стану від 22. 12. 2022 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75367
12. Проект Закону про внесення змін до кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткової підтримки вітчизняної промисловості та бізнесу під час воєнного стану від 22. 12. 2022 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75367
13. Закон України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» від 17 лютого 2022 року № 2079-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2079-20#Text>

Сергеева Світлана

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ОБРАЗ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ВІРШОВАНОМУ РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Історичний роман у віршах «Маруся Чурай» Ліна Костенко написала в 1979 році - і його шлях до читачів був нелегким, оскільки на адресу авторки посипалися численні звинувачення у возвеличенні історичних осіб, які боролися за українську державність. Проте роман таки вийшов друком цього ж року, а згодом за цей твір поетеси в 1987 році було відзначено Шевченківською премією.

Нагадаємо, що поштовхом до написання віршованого роману стала не лише напівлегендарна постать Марусі Чурай, а й сюжет однієї із її пісень — «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», які Ліною Костенко органічно «вплітаються» в загальну тематичну площину від національно-визвольних змагань під проводом Богдана Хмельницького (зокрема мова йде про битву під Білою Церквою у вересні 1651 року) і до придушення повстання Іваном Виговським в Полтаві, яке очолив амбітний Мартин Пушкар з Яковом Барабашем за підтримки московського уряду, та спаленням Полтави на початку літа 1658 року.

Така фольклорно-історична основа роману зумовила й специфіку теми, ідеї, сюжетно-композиційну та образну системи. Центральною стає тема України, боротьби за українську державність у середині 17 століття, яка підпорядковує собі дві сюжетні лінії – 1. кохання, зради та помсти (Маруся Чурай – Грицько Бобренко – Галя Пушкар), 2. національно-визвольна боротьба під проводом Богдана Хмельницького (Богдан Хмельницький, Мартин Пушкар, Іван Іскра – Микола Потоцький, Януш Радзивіл). Ці дві лінії постійно переплітаються між собою (вір складається із дев'яти розділів, які чергуються подіями – особисте життя Марусі Чурай – національна боротьба – особисте життя Марсі Чурай – національна боротьба і т.д.).

Цікаво, що унікальність роману проявляється у тому, що ці сюжетні лінії через образ Марусі Чурай воєдино розкривають образ України середини 17 століття як правової держави.

Роман «Маруся Чурай» починається:

1. авторською вказівкою на той факт, що «влітку 1658 року Полтава згоріла дощенту», а разом з нею й «записи поточних судових справ» [2]. Мета – представити читачеві історію Марусі Чурай, зокрема її «злочину», який немає запису-підтвердження. Читач сам вирішує, що в цій історії правда, а що – авторський вимисел.

2. Увесь перший розділ «Якби знайшлась неопалима книга» в деталях описує судовий процес над Марусею Чурай у кримінальній справі, адже її обвинувачують у навмисному отруєнні коханого Грицька за зраду. Такий детальний опис цього судового процесу не випадковий, адже мета Ліни Костенко – вчергове нагадати нам, українцям, що процес творення нашої держави повсякчас відбувався в цивілізаційному (проєвропейському!), зокрема правовому, полі.

Прикметно, що Полтава (звідси родом головна героїня твору; місто, де відбувається за сюжетом твору судовий процес) саме у 17 столітті отримала Магдебурзьке право (проф.Однороженко [3] пов'язує це з отриманням містом герба у 1646 році). У художньому тексті, де опис стосується суду над Марусею Чурай, авторка дотримується чіткої історично-правової концепції [1]:

➤ чітко тримається протоколу судового засідання у кримінальній справі, де головує полковник Мартин Пушкар; писар, він же вїйт, що веде запис слухання, Семен Горбань та суддя, райці, виступають сторони, свідки, дають слово підсудній, у залі присутні слухачі тощо;

➤ наявні сторони – позивач (Бобренчиха, вдова, матір Грицька) і «Чурай Маруся – на підсудній лаві»;

➤ наявні інші учасники, а саме: громада на суді, індивідуалізовані/конкретизовані свідки як зі сторони позивачки, так і з боку підсудної;

➤ свідки у справі, як і сторони, перед свідченням виголошують клятву («...і теж вона [Галя Вишняківна] признала під сумлінням...», «прийняв присягу...»);

➤ писар Семен нагадує свідкам, про правдивість свідчень («з'ясуо стисло свідкам звинувачення,/ щоб не збивали суд на манівці»);

➤ розглядають «справу криміналітер» (тобто кримінальну справу), а тому суддя постійно апелює, заслуховуючи сторони, до представлення доказів;

➤ засідання й розгляд відбувається в ратуші (тип громадської споруди, де раніше розміщувалися органи місцевого самоврядування, зокрема суди і в'язниці);

➤ виголошення вироку судового засідання у кримінальній справі.

Отже, судовий процес над Марусею Чурай у романі Ліни Костенко відтворено не лише з усіма історичними тонкощами, а й певним філософським осмисленням, адже суддя піл час розгляду «непростої» справи хоче знайти мудре рішення (тут «треба Соломона»), бо: 1. «Що ж це виходить? Зрадити в житті/державу – злочин, а людину – можна?!»; 2. За сюжетом твору Маруся не мала злого умислу труїти коханого, а приготувала отруту для себе. Грицько

випадково її випиває... Судовий процес, який в таких тонкощах описує письменниця, - ознака правової держави, яка в середині 17 століття орієнтувалася на європейські цивілізаційні процеси (Магдебурзьке право).

Список літератури

1. Бандура Сергій. Судочинство та правовий захист у Гетьманщині. Режим доступу: <https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/37-Bandurka.pdf>
2. Костенко Ліна. «Маруся Чурай». Режим доступу: <https://virshi.com.ua/lina-kostenko-marusya-churaj/>
3. МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО: як Полтава стала містом? Подкаст. Режим доступу: <https://poltava.to/news/74934/>
4. Юрченко Маргарита. Козацька доба. Хто захищав Полтаву?. Режим доступу: <https://zmist.pl.ua/publications/kozaczka-doba-hto-zahyshhav-poltavu>

Казіміров Дмитро

Кандидат історичних наук
Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ДО ТИСЯЧОЛІТТЯ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО

У 2024 р. відзначаємо тисячоліття Чернігівського князівства, яке з моменту своєї появи стало одним з найбільших державних утворень у Давній Русі. Засноване у 1024 р. внаслідок поділу Русі між братами Ярославом Мудрим та Мстиславом Хоробрим воно започаткувало традицію державотворення, владних інституцій на землях Чернігово-Сіверщини, а Чернігів зусиллями його князів став потужним адміністративним, культурним та релігійним центром, що змагався з Києвом. Все це визначило долю та значення Чернігова на наступні століття.

Виникнення Чернігівського князівства та початок місцевих князівських династій пов'язаний з іменем сина Володимира Великого, Мстислава, який княжив у Тмутаракані. Після того, як Ярослав внаслідок князівської міжусобиці став князем у Києві, Мстислав заявив претензії на Чернігів. У битві під Малим Лиственном у 1024 р. Мстислав наголову розбив військо Ярослава, що складалося з професійних воїнів – варягів, але не став захоплювати київський престол. Він запропонував Ярославу угоду, згідно з якою став правити лівобережними землями Русі, здобув авторитет та прищепив чернігівцям почуття гордості і впевненості у власних силах [1; 6].

Чернігів став одним із найбільших міст Європи та столицею величезного князівства. Його кордони простягалися від Дніпра на заході до Дону на сході і від Азовського моря та Тмутаракані (сучасний Таманський півострів) на півдні до сучасного Підмосков'я на півночі. Місто Муром і Муромське князівство, які там потім знаходилися, теж були частиною Чернігово-Сіверщини. До її складу

входили такі міста як Любеч, Новгород-Сіверський, Глухів, Стародуб, Гомель, Брянськ, Путивль, Курськ та багато інших [1; 4].

Правління Мстислава Володимировича започаткувало «золоту добу» для самостійного Чернігівського князівства: розвивалися мистецтва й ремесла, велися літописи, будівництво церков і мурованих храмів призвело до виникнення власного чернігівського архітектурного стилю. Чернігівські князі стали творцями міста. Вони створили політичні передумови для його піднесення і піклувались про нього як про свою столицю. Мстислав почав будувати в Чернігові величний храм – Спаський собор, який прикрашає місто з XI ст. Він свідчив не лише про релігійність князя, а уособлював політичне суперництво двох князів-братів і двох міст – Києва і Чернігова. Після смерті Мстислава у 1036 р. Ярослав був одноосібним правителем Русі, а Чернігів близько 20 років не мав свого князя [6].

У 1054 р. за заповітом Ярослава Чернігів відійшов до його сина – Святослава, який правив у Чернігові до 1076 р., а останні три роки був одночасно князем київським. Він продовжив політику свого двоюрідного діда з розширення кордонів князівства та розбудови Чернігова як адміністративного та культурного центру. Саме завдяки князівським старанням ця традиція збереглася в наступні віки. Добудовується Спаський собор, засновується Єлецький монастир та Антонієві печери. Святослав Ярославич був відомий як добрий політик та воїн. В той час біля кордонів Русі з'явилися кочівники – половці, які в 1068 р. розгромили об'єднане військо руських князів на р. Альта. Чернігів опинився під загрозою. Святослав, маючи лише 3 тис. воїнів, вийшов на зустріч половцям та розбив їхнє 12-тисячне військо поблизу Сновська (сучасний Седнів) [7].

Святослав став родоначальником двох чернігівських князівських династій за іменами його синів – Давида та Олега. Однак Давидовичі досить швидко відійшли і провідну роль на Чернігово-Сіверщині посіли нащадки Олега Святославича. У XII–XIII ст., її територія продовжувала включати простори на межі сучасних України, Білорусі та Росії, від Підмосков'я на півночі до гирла Десни та верхів'їв Сіверського Донця на півдні, від Клечеська та Случеська на заході до Курська на сході. До середини XIII ст. тут налічувалося 70 літописних міст (з них майже кожне п'яте з відомих на той час на Русі). Загальна кількість городищ давньоруського часу за даними археологічних досліджень сягає майже 400, до чого слід додати також близько 500 селищ X–XIII ст. [5].

Чернігів, за визначенням М. Грушевського, був «гегемоном всього українського Лівобережжя». На початку XIII ст. його загальна перевищувала 450 га, що дозволяє вважати його одним з найбільших міст у тогочасній Європі. За межами міста розташовувалися заміські монастирі, численні князівські та боярські села. До сьогодні в місті знаходиться третина східноєвропейських пам'яток архітектури домонгольського періоду: Спасо-Преображенський собор (XI ст.), Борисоглібський собор (XII ст.), Успенський собор Єлецького монастиря (XII ст.); Іллінська церква (XII ст.), П'ятницька церква (XII ст. – XIII ст.), Антонієві печери. Населення міста доходило до 20 тис. жителів, що перевищувало тогочасний Париж [3;4;6].

Ольговичі були однією з двох найпотужніших династій давньоруських князів, відігравали важливу роль у політичному житті Русі. Між собою вони підтримували напрочуд мирні стосунки, на відміну від інших князівських родів. За своєю чисельністю, внутрішньою організованістю, військовою потугою та земельними володіннями вони поступалися хіба що Мономаховичам (нащадкам князя Володимира Мономаха). У 1130–1230-х рр. Ольговичі доволі успішно змагалися з Мономаховичами за загальноруську спадщину, вісім разів обіймали князівський престол у Києві, владарювали у Галичі, Новгороді, Рязані, Полоцьку та інших містах [2; 5; 7].

Події останніх років показують, що історія відіграє велику роль у політичному дискурсі та політичній пропаганді, яку веде росія, постійно претендуючи на чужу історичну спадщину. Але факти – річ вперта: коли Москва була невеликим городищем серед боліт на землях угро-фінського племені мокша, Чернігово-Сіверщина вже давно існувала як окрема держава з потужними владними традиціями, розвиненим економічним життям та багатою культурою.

Список літератури

1. Аж до мокшанських боліт: яким було велике Чернігівське князівство. URL: <https://www.0462.ua>
2. Бойко В., Казіміров Д., Леп'явко С. Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія. Видання друге: виправлене та доповнене / Сіверський центр післядипломної освіти, Сіверський інститут регіональних досліджень, Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти. Видання друге: виправлене та доповнене. 2023. 224 с.
3. Грушевський М. М. Чернігів і Сіверщина в українській історії. Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали / під ред. М. Грушевського. К., 1928. С. 101–117.
4. Коваленко В. Етапи формування Чернігово-Сіверської землі (IX–XIV ст.). *Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини*. Матеріали науково-практичної конференції (Чернігів, 4 жовтня 2007 р.). С. 9–17.
5. Коваленко В.П. Чернігів і Галич у XII-XIII ст. *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького* / Ред. кол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.), М. Литвин, Л. Мацкевий, І. Патер, Ю. Сливка, В. Петегрич (відп. секр.). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2001. С. 154–165.
6. Лепявко С. Друга столиця Київської Русі. Літописному Чернігову 1100 + 1 рік. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/druha-stolytsya-kyuivskoyi-rusi>
7. Лепявко С. Чернігів: історія міста. Видання друге, виправлене і перероблене. К.: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2020. 544 с.

Сокол Юлія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Ключові слова: *корупція, корупційні ризики, неправомірна вигода, антикорупційні органи*

Реалізація Україною пріоритетного напрямку європейської інтеграції вимагає вирішення низки важливих завдань, зокрема у сфері запобігання та протидії корупції. Паралельно з цим, успішне реформування антикорупційної політики створить передумови для зростання економічного потенціалу, підвищення довіри громадян до влади та поліпшення їхнього добробуту. Особливого значення боротьба з корупцією набуває у зв'язку з процесом відбудови України по завершенню російсько-української війни та значної фінансової та матеріальної підтримки цього процесу від міжнародних партнерів та донорів. Водночас термін «корупція», крім виключно правового характеру як визначення кримінального правопорушення, з 2010-х років здобуло ще й соціально-економічне значення як явище.

Перші згадки про корупцію були зафіксовані на глиняних табличках майже 3 тисячі років до нашої ери. На той час «корупцією» визначали широкий спектр суспільних негараздів, зокрема і побутового характеру. У політичному контексті вперше термін «корупція» запропонував давньогрецький філософ та мислитель Арістотель, який у своїх вченнях описував тиранію як неправильну, зіпсовану (корумповану) форму монархії [1].

Етимологічний словник української мови зазначає, що поняття «корупція» походить від латинського *corruptio* «підкуп; занепад; корупція; розклад», пов'язаного з дієсловом *corrupto* «псуую, пошкоджую, розладную; зваблюю, розбещую», утвореним з префікса *cor-* «з» і дієслова *rupto* «розбиваю, ламаю, руйную» [2, с. 45]. Отже, етимологічне походження поняття «корупція» вказує на її негативний та руйнівний характер.

В «Українській радянській енциклопедії» термін «корупція» визначали таким чином: «у буржуазних державах підкупність і продажність держ., політ., громад. діячів, урядовців і службовців, використання ними свого становища в корисливих цілях. До К. вдаються, зокрема, під час виборчих кампаній. Часто К., особливо в США, пов'язана з лобізмом» [3 с.429].

Вперше в Україні визначення «корупція» на законодавчому рівні було закріплене у 2014 році з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції». Тут «корупцію» визначено як використання особою, зазначеною у ч.1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч.1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4].

Як економіко-правове явище корупція несе наступні ризики:

- перешкоджає підвищенню ефективності економіки через недобір коштів у бюджет у вигляді податкових надходжень та надмірні бюджетні витрати тощо;

- загрожує національній безпеці України, так як нерідко відмова союзників надавати військову та економічну допомогу виправдовується корупційними чинниками;

- формує недовіру до державних інституцій, представники яких ставлять особисті, корпоративні інтереси вище загальнонаціональних, що перешкоджає розвитку партнерських відносин між громадянським суспільством та державою;

- сприяє іміджевим втратам України на міжнародній арені, заважаючи євроінтеграційним процесам.

З 2014 року в Україні було створено низку антикорупційних органів у відповідь на суспільний запит про необхідність боротьби з корупцією. Десять років потому антикорупційна інфраструктура в Україні визначається рядом органів, такими як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) як орган досудового розслідування [5], Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) як орган, який забезпечує процесуальне керівництво та нагляд у справах, які розслідує НАБУ [6], а також Вищий антикорупційний суд (ВАКС) як орган судової системи, який безпосередньо здійснює розгляд таких справ [7].

Відповідно до звіту НАБУ та САП у 2023 р. було викрито корупційні дії Голови Верховного Суду, суддів Апеляційного суду, забезпечено притягнення до кримінальної відповідальності 11 народних депутатів, 3 заступників міністрів. Сумарно викрито 21 особу з числа вищих посадових осіб держави, 39 керівників державних підприємств, 16 суддів, а сума, передана на потреби обороноздатності України (на ЗСУ), більше мільярда за 2023 рік [8].

До системи антикорупційних органів також відносять Національне агентство із запобігання корупції (НАЗК), яке відповідальне за державну антикорупційну політику та превентивні заходи в частині запобігання корупції [4] та Національне агентство з розшуку і менеджменту активів (АРМА) до основних обов'язків якого входить проактивне виявлення, розшук та управління активами, одержаними від злочинів [9].

Таким чином у суспільстві може сформуватись хибне враження про те, що кількість державних органів, які відповідальні за боротьбу з корупцією, обмежена вищеперахованими інституціями.

Однак, проаналізувавши ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає підслідність, доходимо до висновку, що за розслідування кримінальних корупційних правопорушень так само відповідальні й інші органи досудового розслідування [10]. В залежності від статті Кримінального кодексу України, а також критеріїв, за основу яких взяті предмет кримінального правопорушення, його розмір та суб'єкт, який вчинив відповідне правопорушення, розподіл кримінальних проваджень між органами, які мають право розслідувати кримінальні правопорушення,

здійснюється серед Національної поліції, слідчих органів безпеки (СБУ), детективів Бюро економічної безпеки (БЕБ) та детективів Державного бюро розслідувань (ДБР).

Незважаючи на те, що вже більше десяти років Україна здійснює активні заходи у боротьбі з корупцією, серед головних побоювань українців щодо майбутньої відбудови корупція посідає перше місце з-поміж інших можливих ризиків. Такі дані соціологічного дослідження наводить громадська організація Transparency International Ukraine. Станом на червень 2023 року 77% українців та 81% представників бізнесу основною проблемою, після війни (98% як для населення, так і для бізнесу) визначають саме корупцію [11].

Водночас, ця ж громадська організація зазначає, що з 2013 року Україна зробила значний поступ у сфері запобігання корупції. Згідно з індексом сприйняття корупції (CPI) – показником, який розраховується міжнародною організацією Transparency International на основі 13 різних авторитетних джерел від опитувань бізнесменів до аналітики експертів – за 10 років Україна змогла додати до загального показника 11 балів і, станом на зараз, має 36 балів зі 100 [12]. Таким чином, Україна разом з іншими 16-ма країнами показала свій найкращий історичний результат. Варто зауважити, що, як зазначає сама організація, CPI вимірює саме сприйняття, а не фактичний рівень корупції.

У порівнянні, результати інших країн-кандидаток до ЄС такі: Грузія втратила 3 бали (загалом 53 бали), Молдова додала 3 бали (42 бали). Найменше з усіх країн-кандидаток цього року набрала Туреччина – в її доробку стало менше на 2 бали (34 бали) [12].

Корупція як економіко-правове явище вимагає послідовної та злагодженої роботи як органів досудового розслідування, так і судової системи. Їх діяльність має робити всі корупційні прояви небезпечними та невідворотними, а відповідальність за них – невідвратною та неминучою.

Список літератури

1. Корупція: термін і поняття. Н. Яценко. Культура слова, 2017, 2(87): 200–208. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/kulturaslova/87/19-ks_87.pdf (дата звернення: 26.02.2024).
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 3: Кора–М / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, Г. П. Півторак, А. Д. Пономарів, Н. С. Родзевич, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1989. – 553 с. URL: http://history.org.ua/LiberUA/EtSIUkrM_1989/EtSIUkrM_1989.pdf (дата звернення: 26.02.2024).
3. Українська радянська енциклопедія (УРЕ) : в 12 томах [Електронний ресурс]. – 1974-1985. URL: https://archive.org/details/urents/t_5/page/429/mode/2up?view=theater (дата звернення: 26.02.2024).
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 8 грудня 2023 року № № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

7. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

8. Звіт: друге півріччя 2023 року. URL: <https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47192/zvit2023p.pdf>.

9. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

11. 86% населення та 81% підприємців вважають, що Україні треба мати стратегію відбудови завчасно — соціологічне опитування. URL: <https://ti-ukraine.org/news/86-naselennya-ta-81-pidpryemtsiv-vvazhayut-shho-ukrayini-treba-maty-strategiyu-vidbudovy-zavchasno-sotsiologichne-opytuvannya/>.

12. Індекс сприйняття корупції – 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryinyattya-koruptsiyi-2023/>.

Сокол Юлія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

Любим Ярослав

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах сучасних викликів економічне зростання України залежить від багатьох неекономічних чинників: безпекових, географічних, психологічних, технологічних та політичних.

Політичними складовими економічного зростання є стабільність політичного режиму, його демократичність та стан політичних прав і свобод громадян[1].

Політичні права громадян – це права, що гарантують участь в суспільно-політичному житті, формуванні органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Політичними правами є: право на громадянство, на свободу

думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації, право мирно збиратися без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

В умовах дії воєнного стану ці права суттєво обмежуються. Всі права та обмеження зазначені в: ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [2]; Конституції України [3]. За 2 роки повномасштабного вторгнення РФ в Україну вітчизняне законодавство значно адаптувалося під умови великої війни. Політичні ж права зазнали значних обмежень через що Україна в 2022 році зайняла 86 місце в рейтингу світових демократій проти 79 в 2021[4].

Право на громадянство є одним з базових та основоположним політичних прав, так як весь комплекс політичних прав та свобод гарантовано саме громадянам України. В березні 2023 р. в правовому регулюванні права на громадянство відбулись зміни внесені до ЗУ «Про громадянство України» [5]. Вони стосуються такої підстави набуття громадянства України як внаслідок прийняття до громадянства. Зміни передбачають серед інших умов необхідність скласти іспити з основ Конституції України, історії України та української мови. Така норма сприяє формуванню українсько громадянської ідентичності і має практичне застосування у багатьох країнах (США, Велика Британія, Латвія)

Особливого обговорення набула законодавча ініціатива президента України Володимира Зеленського №10425 «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» [6]. В цьому проекті основна тема – множинне громадянство, можливість мати громадянство іншої країни, окрім громадянства РФ. Ідею введення множинного громадянства згідно опитувань не підтримують 48% громадян [6].

В умовах воєнного стану право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на інформацію збережене, але певною формою цензури в Україні є телемарафон «Єдині новини». Телемарафон «Єдині новини» почав роботу з першого дня повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Він об'єднав державні канали «Рада», Суспільне мовлення та великі комерційні канали – ICTV/СТБ, 1+1, Інтер та «Україна 24» (згодом його замінив канал «Ми – Україна»). На початку російського вторгнення марафон задовольнив життєво важливі інформаційні потреби суспільства та самих медійників. Але з часом він трансформувався на інформаційний майданчик влади і використовується нею як інструмент забезпечення контролю наймасовішого традиційного виду медіа — телебачення. Одноманітність телефіру, відсутність обговорення гострих та незручних для влади питань підштовхує глядачів частіше звертатися до інтернету і соцмереж, точність та достовірність інформації в яких є дуже сумнівною. Через часте замовчування на марафоні проблем сьогодення падає довіра до його інформаційного контенту, а у медіа країни-агресора з'являються зайві приводи говорити про нього як владний канал української пропаганди. Політичним правом на

свободу слова і думки московський режим спекулює, вкидаючи наративи про мовний, релігійний вибір українців та інше, що розколє суспільство.

Російсько-українська війна обмежує, а часом унеможлиблює реалізацію права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському референдумі, вільно обирати і бути обраним до органів державної і місцевої влади. В травні 2024 р. мав закінчитися п'ятирічний термін перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України. Відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» в Україні під час дії воєнного стану заборонені вибори і референдуми [2]. Всі фракції парламенту уклали угоду про неможливість проведення виборів на термін півроку після завершення війни, що згодом матиме позитивний ефект. В свою чергу на окупованих територіях України російський режим активно проводить «референдуми» 23-27 вересня 2022 та «вибори» президента РФ 15-17 березня 2024, що є грубим порушенням Конституції України [3].

Право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації є важливим фактором політичної конкуренції та свободи політичного вибору. Згідно реєстру політичних партій Міністерства юстиції України останні відомості про реєстрацію політичної партії в Україні датовані 28.12.2020 р., до реєстру включено 365 політичних партій [8]. Спад активності в реалізації вище згаданого права співпав з періодами пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Значних обмежень зазнало право на мирне зібрання без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, заборона яких чітко зазначена в ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Проте варто відзначити, що останнім часом таке право реалізується за довоєнними законами. Для проведення мирних зібрань варто завчасно попередити МВА і ці зібрання відбудуться з дозволу під наглядом правоохоронних органів [9]. Успішним прикладом були мітинги за демобілізацію строковиків, звільнення військовополонених тощо.

До категорії політичних прав також відноситься право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Значний суспільний інтерес складає інформація про доходи посадовців. У 2016 році в Україні запроваджена система е-декларування, завдяки якій громадяни можуть контролювати та відстежувати динаміку зміни майнового стану посадовців. З початку повномасштабного вторгнення ці дані були приховані і населення втратило можливість спостерігати за активами посадовців. Але через чисельні скарги партнерів і громадськості у вересні 2023 р. Президент Володимир Зеленський підписав законопроект, який передбачає повернення електронного декларування для чиновників та відкриття доступу до декларацій.

Отже, зараз наша країна стоїть перед сильним ворогом, який має перевагу в економічних, військових та людських ресурсах. Саме на території України йде боротьба демократичного світу проти тоталітарних і терористичних систем. Абсолютна більшість демократичних держав світу одночасно є державами з потужними розвиненими економіками. Тому

забезпечення реалізації політичних прав і свобод громадян України є важливою передумовою розвитку демократичної та економічно успішної держави Україна.

Список літератури

1. Магдич А.С. Демократизація і економічне зростання: теоретичний аспект *Академічний огляд*. 2016. №2. С.5-13
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Верховна Рада України. Дата оновлення: 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
4. Розбір «Індексу демократії 2022» // Forbes. URL: <https://forbes.ua/svit/indeks-demokrarii-2022-02022023-11488> (дата звернення: 29.02.2024)
5. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 №2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення 29.02.2024).
6. Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України: проект Закону України від 22.01.2024 // Верховна Рада України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43564>
7. Як українці ставляться до ідеї множинного громадянства: виклики і можливості для Володимира Зеленського // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва: <https://dif.org.ua/article/yak-ukraintsi-stavlyatsya-do-idei-mnozhinno-go-gromadyanstva-vikliki-i-mozhливosti-dlya-volodimira-zelenskogo> (дата звернення 29.02.2024)
8. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2021 року // Міністерство юстиції України URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561> (дата звернення 29.02.2024)
9. Проведення мирних зібрань під час війни // Юрій Іщенко та Руслана Титова // 10.08.2022 URL: <https://law-in-war.org/provedennya-myrynyh-zibran-pid-chas-vijny/> (дата звернення 29.02.2024)

Жостка Алла

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Пецкова Анастасія,

Савенко Софія

Здобувачі фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: Міграція, міграційна криза, ВПО, біженці.

Задовго до повномасштабної війни з Росією 2022 року, українці мігрували з різних причин. Війна значно посилила ці міграційні процеси, що призвело до найгострішої гуманітарної кризи в Європі за часів Другої світової війни.

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабну жорстку та неспровоковану війну проти України, зруйнувавши міста та села та призвівши до втрати тисяч життів. Ця катастрофа змусила багатьох людей залишити свої домівки та країну, щоб врятувати життя собі та своїм рідним. [1]

Кількість внутрішньо переміщених осіб за регіонами: Вінницька обл. - 182 738; Волинська обл. - 60 160; Луганська обл. – 27 700; Дніпропетровська обл. - 442 323; Львівська обл. - 257 066; Донецька обл. - 521 362; Полтавська обл. - 222 452; Житомирська обл. - 111 220; Закарпатська обл. - 156 478; Запорізька обл. - 201337; Івано-франківська обл. - 145 678; Київська обл. - 341 406; Кіровоградська обл. - 97110; Миколаївська обл. - 111 896; Одеська обл. - 211 234; Рівненська обл. - 62 081; Сумська обл. - 79 001; Тернопільська обл. - 86 587; Харківська обл. - 444 322; Херсонська обл. - 32 084; Хмельницька обл. - 150 946; Черкаська обл. - 162 033; Чернігівська обл. - 78 690; Чернівецька обл. - 92 877; Київ - 364 232; Севастополь - 42; Автономна Республіка Крим - 24; Всього – 4 893 079.[2]

За даними агентства ООН у справах біженців, понад 13 млн. людей, майже третина довоєнного населення України, стали біженцями після вторгнення. З них понад 5 млн. є внутрішньо переміщеними особами та понад 8 мільйонів є біженцями, які проживають у сусідніх країнах [3]. Найпопулярнішими країнами для пошуку захисту від російської агресії стали Польща, куди прибуло 3,1 млн. наших громадян, Румунія — 857 тис. осіб, Угорщина 557 тис., Німеччина - 400,8 тис., Молдова - 470 тис., Словаччина 300 тис. чоловік, Болгарія 391 тис., Чехія - понад 102 тис. Чимало наших співвітчизників прихистили країни Балтії і Скандинавії.[4]

Станом на січень 2024 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, у світі зафіксовано понад 6,3 млн. біженців з України [1].

Надання притулку біженцям створює фінансові та соціальні проблеми для приймаючих країн, що може призвести до соціальної напруги та політичного розколу. Забезпечення безпеки та доступу до відповідного догляду для всіх біженців є пріоритетом, включаючи оцінку потенційних загроз і підтримку вразливих груп. Постійна підтримка біженців і приймаючих громад має важливе значення, щоб запобігти перевантаженню громадських служб. [3]

Міграційна криза внаслідок російсько-української війни суттєво впливає на економіку України, наприклад, дефіциту кадрів у різних галузях економіки, що негативно позначається на продуктивності та конкурентоспроможності

підприємств. Мільйони вимушених біженців створюють нові виклики, загострюючи проблеми, які вже існують через військовий конфлікт.

Для мінімізації негативних наслідків міграційної кризи потрібно вжити комплекс заходів. Стабілізація ситуації в країні після закінчення війни та відновлення інфраструктури є першочерговим завданням для створення умов повернення біженців. Забезпечення доступу ВПО та біженців до освіти та працевлаштування сприяє їхній інтеграції. Підтримка малих та середніх підприємств через фінансові стимули та відновлювальні програми допомагає підтримати економіку. Інвестування в розвиток інфраструктури визначається як ключовий елемент для створення сприятливих умов для розвитку та життя населення. Ці заходи спрямовані на полегшення навантаження від міграції та сприяння економічному та соціальному відновленню після війни.

Висновок: Міграційна криза, спричинена російсько-українською війною, стала однією з найгостріших гуманітарних проблем у світі. Вже понад 8 мільйонів українців стали біженцями, рятуючись від жорстокої агресії. Це призвело до значних переміщень людей, вплинуло на економіку та соціальні системи країн, що приймають біженців, а також спричинило психологічні травми у людей, які пережили жахливі події. Подолання кризи потребує згуртованості світового співтовариства, підтримки України та зупинення російської агресії. Лише спільними зусиллями можна допомогти Україні та біженцям, а також запобігти подібним трагедіям у майбутньому.

Список літератури:

1. Тимчасовий захист, житло та виплати у 2024 році: якими будуть умови для українських біженців у країнах Європи та світу. URL: <http://surl.li/qwjzm>
2. Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. URL: <http://surl.li/qsbyw>
3. Ukraine Situation Flash Update #47 (19 May 2023). OCHA, 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-flash-update-47-19-may-2023>
4. Громадянська мережа ОПОРА. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Укрінформ, 2023. URL: <http://surl.li/qwkbc>

Жостка Алла

Викладач циклової комісії
загальноосвітніх дисциплін

Коровкевич Вікторія

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Право

Сечевиця Поліна

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Економіка

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах волонтерство в Україні визнається, як важливе соціокультурне явище, що втілює цивілізаційні цінності та служить брендом країни. Воно є ключовим елементом у формуванні національної ідентичності, визначаючою складовою зовнішньої та внутрішньої політики, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Волонтерство, за своєю природою, перетинає кордони і не обмежується матеріальним статусом його учасників. Тим не менше, розвиток волонтерської діяльності зазвичай активізується під час кризових ситуацій у суспільстві. Волонтерство в Україні все більше сприймається як ключовий інструмент для розвитку народу, отримання та освоєння нових знань, навичок і вмінь. Воно також вважається одним з методів побудови міцної правової держави – України, яка захищає права людини, поважає індивідуальність, підтримує європейські цінності та сприяє формуванню громадянського суспільства [1, с. 4].

Волонтерство — одна з форм масового демократичного руху в світі, заснована на добровільній благодійній діяльності громадян у галузі охорони здоров'я, освіти і культури [2]. В 2011 році Верховна Рада України ухвалила закон «Про волонтерську діяльність», який регулює відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні.

Волонтерська діяльність в Україні до 2013-2014 років була не така активна. Зростання добровільної допомоги охопило всю нашу країну наприкінці 2013 року і набуло особливої сили в 2014, а саме під час Революції Гідності та через військовий конфлікт на Донбасі. Волонтерська допомога була спрямована на вирішення нагальних проблем, таких як, рятування життя людей з окупованих територій і допомога переселенцям з зони конфлікту та підтримка військових української армії. Громадянське суспільство в Україні мобілізувало свої ресурси через волонтерство у зв'язку із загрозою втрати територіальної цілісності держави.

Волонтерський рух став ще потужнішим у 2022 році. Під час повномасштабного російського вторгнення почалася нова потужна хвиля волонтерства. Долати виклики війни взялися всі верстви населення, незалежно від професії і своїх можливостей. Волонтерський рух сьогодні займається такою діяльністю: організацією безкоштовного проживання для внутрішньо переміщених осіб, які через війну втратили свої домівки; забезпеченням доставки гуманітарної допомоги в регіони, що стикаються з дефіцитом їжі, води, ліків, одягу та інших необхідних ресурсів; допомогою пансіонатам і самотнім людям похилого віку. Крім того рятують безпритульних та покинутих тварин і організують їх стерилізацію на прифронтових територіях. Волонтери забезпечують наші Сили оборони амуніцією, транспортом, оптикою, медициною, евакуюють поранених військових з місць бойових дій та надають доступ до фізичної, психологічної й медичної реабілітації; організують виготовлення маскування та адаптивного одягу.

Займаються розробкою та купівлею військового спорядження (дрони, антидронні засоби тощо). Протягом двох останніх років війни волонтери стали незамінною підтримкою для захисників України [3].

В Україні зараз існує багато офіційних (що мають державну реєстрацію) і неофіційних волонтерських організацій. Це благодійні фонди допомоги ветеранам та військовим «Повернись живим», фонд Сергія Притули, «Гуркіт», «12 вартових», «Рій», «Побач перемогу», «Razom for Ukraine», волонтерський штаб «Згряя», медичний батальйон «Госпітальєри», тактична медицина «Північ» і «Захід», громадські організації «Землячки», «Мотохелп», некомерційні організації «Життєлюб», «Let's Help» та інші [3].

Волонтерський рух Чернігівщини має такі напрямки діяльності: забезпечення військових (їжа, ліки, засоби гігієни, військова амуніція, технічні засоби тощо); підтримка цивільного населення в умовах блокади міста та відсутності життєво необхідного (евакуація людей, організація доставки гуманітарних грузів у місто, облаштування бомбосховищ, підзарядка телефонів тощо); допомога комунальним службам, ДСНС, лікарням; порятунок тварин (забезпечення кормами, перетримка, лікування) [4]. На Чернігівщині такими організаціями є: благодій фонд «Єдиний волонтерський центр. Чернігів»; громадська організація «Чернігівський Волонтерський Рух»; некомерційна організація «Балсанка»; благодійна організація «Волонтери Північ»; волонтерський центр «Воля» та інші. Всі ці організації надають потужну допомогу ЗСУ, ДПСУ, ТРО та цивільному населенню.

Діяльність волонтерських організацій в Україні є вагомим внеском у забезпечення сталого розвитку суспільства. Вона спрямована на вирішення складних проблем громадян. Волонтерство підсилює громадянську активність, сприяє соціальній інклюзії та поглиблює солідарність.

Список літератури

1. Горінов П.В., Драпушко Р.Г. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
2. Волонтерство. SlovoTVIR. URL: <https://slovoTVIR.org.ua/words/volonterstvo>
3. Колесник О. Волонтерські організації, які зараз працюють в Україні. finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/saving/volonterskie-organizacii-v-ukraine>
4. Світловська Л. Волонтери діють першими. choim.org. URL: <https://choim.org/волонтери-діють-першими/>

Сокол Юлія

Викладач циклової комісії
правових дисциплін

Унір Дар'я

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ключові слова – демографічні процеси, міграційні процеси, населення, народжуваність, смертність.

Питання демографічних процесів історично для України було актуальним, враховуючи потужні демографічні удари завдані «червоним терором», голодоморами, сталінськими репресіями, людськими втратами в II Світової війни, наслідками Чорнобильської катастрофи. Низький рівень відтворення населення та втрати людських ресурсів зберігалися протягом трьох десятиліть незалежності України через високу смертність, низьку народжуваність, погіршення здоров'я населення, поширення хронічних та інфекційних захворювань, наслідки пандемії COVID-19, російсько-українську війну.

Найбільш негативною демографічною тенденцією в Україні в період суспільно-економічних трансформацій стала відсутність економічного забезпечення відтворення населення в цілому та в сільській місцевості зокрема [1]. До того ж потенціал демографічного росту в Україні вичерпаний через те, що серед нашого населення багато осіб похилого віку і мало молоді [2]. Україна входить в число однією із «найстаріших» країн світу».

З кожним роком в Україні все більше спостерігався демографічний спад та збільшення популярності міграційних настроїв. Якщо до повномасштабного вторгнення переважав більше економічний чинник (низький рівень оплати праці, високий рівень безробіття, бажання знайти кращі можливості для роботи та доходів), то з початком повномасштабного вторгнення ще і додався безпековий чинник. Між демографічним спадом та міграцією існує прямий зв'язок, коли від однієї величини залежать зміни іншої.

Так званий електронний перепис населення України проведений у 2019 р. виявив, що з 2001 р. населення України скоротилося майже на чверть (з 48,5 млн до 37 млн), що зумовлено міграцією, смертністю, що перевищує народжуваність, а також тим, що було неможливо порахувати жителів тимчасово окупованих територій Криму та окремих регіонів Донецької і Луганської областей [3].

Політична нестабільність, що супроводжувала Революцію Гідності в 2014 році в Україні та подальшу гібридну війну з Росією, послужила посиленню існуючих економічних диспропорцій між Україною та її сусідами з ЄС. Українці отримують найнижчі середні зарплати в Європі, тому скромні доходи в Центральній Європі здаються досить високими. Географічна близькість з іншими країнами робить міграцію більш доступною. До того ж повномасштабне вторгнення в Україну створило для українців певне «вікно» міграційних можливостей: спрощена процедура перетину кордону,

безкоштовне житло, соціальні виплати, швидкий доступ до робочих місць полегшують процес адаптації. Українці переважно сформували за кордоном образ «бажаного мігранта» своєю позитивною репутацією висококваліфікованих працівників із доброю робочою етикою. Працевлаштовуючись за кордоном, багато хто з громадян України отримує досвід культурної та мовної адаптації за межами країни, що, у свою чергу, сприяє міграції.

До економічного чинника нерідко додається освітній, адже спостерігається тенденція збільшення кількості українських здобувачів освіти, які навчаються в іноземних університетах на денній формі навчання [6]. Потоки трудової міграції спрямовані до країн, де зростає кількість українських студентів, а саме Польщі, Чехії, Німеччини. Тобто в Україні зберігається тенденція збільшення кількості молодих людей, які вдаються до міграції, особливо юнаків допризивного віку. Разом з тим зростає довгострокова міграція жінок дітородного і працездатного віку, які вивозять своїх дітей з України через безпекові міркування.

Крім зовнішньої відбувається і внутрішня міграція, яка створила нову категорію громадян України зі статусом «внутрішньо переміщена особа». Масово до міграції вдаються вихідці з північної, центральної та східної України, що суттєво впливає на щільність населення в різних регіонах України. [4]. Негативна тенденція внутрішньої міграції в Україні зумовлена переважно питаннями безпеки (адже досвід війни різний залежно від місця проживання) та низькими доходами або взагалі відсутністю робочих місць, що зумовлює необхідність пошуку більш стабільного та гідного доходу. Втрати населення через міграцію спостерігалися не лише в охоплених війною регіонах, а й у інших областях. Переважна більшість переміщень в Україні є внутрішніми, причому внутрішніх переміщень приблизно в 10 разів більше, ніж зареєстрованих випадків зовнішньої міграції [4].

Сучасна прірва у безпеці та рівні життя між Україною та навіть найбіднішими країнами ЄС робить подальші зрушення населення неминучими, а Україна стає основним джерелом постачання робочої сили для країн Центральної та Східної Європи, які намагаються подолати прогалини у власній виснаженій робочій силі. Якщо Україна не вирішить це питання терміново, демографічна криза країни лише погіршиться.

Об'єктивною причиною втрати з боку України молодого покоління українців є примусова депортація Росією українських дітей з окупованих територій, як акт геноциду. З 2015 р. керівництво РФ викрадає українських дітей, маскуючи це під благодійність, гуманітарну ініціативу та порятунок знедолених. Точна цифра викрадених дітей невідома.

Перемога у війні, підтримка та розвиток економіки України в екстремальних умовах, покращення рівня життя українців є основними передумовами повернення громадян України з вимушеної еміграції. А також налагодження співпраці з іншими країнами, де знаходяться наші громадяни на заробітках, піклуючих про них [5].

Проблеми оптимального демографічного потенціалу повинні бути пріоритетними інтересами держави для забезпечення країни власними трудовими ресурсами та її подальшого сталого розвитку [6]. Адже повоєнне відновлення України буде вимагати не лише значних матеріальних, фінансових ресурсів, а і людських.

Список літератури

1. Воропаєв В.Г. Демографічні процеси в Україні як предмет політичного менеджменту // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_3_11 (дата звернення: 19.03.2024).
2. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України в першій декаді XXI століття // Парадигма соціальної політики України на зламі тисячоліть: Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 30 жовтня 2007 р. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8701/01-Libanova.pdf?sequence=3> (дата звернення: 09.03.2024).
3. Статистичні дані. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Тиха криза депопуляції в Україні. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/03/ukraine-eastern-europe-depopulation-immigration-crisis/608464> (дата звернення: 11.03.2024).
5. Народний рух. Головні цифри про еміграцію українців за останні 20 років. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/emigraciya-ukrajinciv-cikavi-fakti-i-cifri-statistika-oon-novini-ukrajini-50067302.html> (дата звернення: 17.03.2024).
6. Мирошниченко Ю.В., Тимофєєва Т.О. Причини демографічної кризи в Україні та її вплив на кількісні зміни трудових ресурсів // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Випуск 4 (15) 2018. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/57.pdf (дата звернення: 14.03.2024).

Пустовойт Анна

Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

Шепель Марія,

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Соціальна робота

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВЛАСНІ ПЕРЕШКОДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ УСПІХУ

Більшість людей хоче бути успішними, адже це дозволяє отримати соціальний статус, багатство і щасливе життя. Проте, чому більшість не реалізовує свої амбіції? Відповідь проста і не з приємних : люди часто самі себе обмежують, створюючи внутрішні бар'єри, відчуваючи упередження та бояться змін. Відповідальність за життя лежить на самій людині, і зняття цих обмежень може привести до успіху.

Існують три основні причини, які заважають в досягненні успіху і не дають людині стати по-справжньому щасливою:

- Внутрішнє протистояння
- Відсутність віри в себе і в свої сили
- Відсутність цілеспрямованості і сили волі

Внутрішнє протистояння – це боротьба бажань з внутрішніми обмежувачими переконаннями.

Цей невидимий поєдинок проходить в підсвідомості, яка багато в чому і впливає на все те хороше і погане, що відбувається у вашому житті. Але сама по собі, підсвідомість не вступає у внутрішнє протистояння. Ви самі створюєте такий конфлікт інтересів.

Так наприклад, якщо ви хочете побудувати бізнес, читаєте мотиваційні книги, буквально живете своїми ідеями та мрієте розбагатіти, але при цьому ви впевнені в тому, що:

- у вас немає потрібних грошей для успішного старту
- великі гроші дано заробити не кожному
- бізнес – це неминучі проблеми з податками та законом
- наразі ще не час і не та ситуація
- доведеться пожертвувати всім заради того, щоб заробити багато
- конкуренти сильніше і краще вас

Ваша підсвідомість знайде десятки і навіть сотні рятівних виправдань вашій невпевненості, і обов'язково видасть вам їх у вигляді логічних висновків. Повіривши в них, ви рано чи пізно відмовитесь від своєї мрії, нарікаючи на обставини і ситуації, що склалися, при цьому ніколи не візьмете відповідальність за свої невдачі на себе самого.

Внутрішнє протистояння переконань і бажань, відбувається не тільки в тому випадку, якщо ви хочете домогтися фінансового успіху. Воно поширюється абсолютно на всі сфери життєдіяльності людини, починаючи від вибору професії і пошуку своєї другої половинки, та закінчуючи купівлею будинку або автомобіля.

І тому, перш ніж почати свій шлях до успіху, дуже важливо зняти всі обмежувачі бар'єри, і не тільки повірити в свою ідею та піти до своєї мрії, але й перестати сумніватися в правильності свого вибору.

Поставивши перед собою мету і почавши рухатися до неї, перш за все подумайте про те, як ви можете собі перешкодити. Які ваші внутрішні обмежувачі переконання, можуть стати не переборним бар'єром на вашому шляху.

Постарайтеся розчистити від бар'єрів і переконань свою дорогу до успіху і тоді ваш шлях по ній буде більш простим і швидким.

Відсутність цілеспрямованості і сили волі

Очікування успіху не приводить до успіху, а самообман призводить тільки до розчарувань.

Можно скільки завгодно відвідувати тренінги та проходити коуч-сесії, дивитися мотиваційні фільми і читати книги, вірити в себе і в свою мрію, але так і не досягти успіху, лише тільки по тому, що ви його чекаєте.

Чекати успіх марно, він не прийде до вас вранці задзвонивши в двері. До нього потрібно прагнути, щодня, роблячи крок за кроком, не дивлячись на перешкоди і труднощі. Тільки в цьому випадку ви зможете дійти до поставленої мети. І тому, тільки цілеспрямована людина може досягти успіху.

Дуже багато людей, вирішивши змінити своє життя, так заглиблюються в теорію і аналіз себе, що часом забувають про свої цілі і мрії, що вже не пам'ятають, навіщо і заради чого вони вирішили змінити себе і своє життя.

Інші, знаходять в процесі навчання і саморозвитку рятувальний круг, який не дає потонути, але насправді, заважає й плисти. І в цьому випадку наша підступна підсвідомість, знову знаходить логічні обмеження: ще не все вивчено, ще не все опрацьовано, ще не все вмію, ще не готовий, потрібен ще один курс або тренінг для того, щоб точно почати

Таких рятувальних обмежень може бути багато і якщо піти у них на поводу, то дорога до успіху буде закрита для вас на завжди, а рано чи пізно, ви просто зрозумієте, що ніякого успіху вже не хочете, вам просто подобалося вчитися і самонавчатися. Таке теж буває і тоді людина перетворюється на вічного студента і постійного відвідувача всіх існуючих тренінгів, марафонів і курсів. Одержує величезну кількість знань, які залишаються лише теорією, неперевіреною ним самим на практиці.

Звичайно ж, відмовлятися від навчання, саморозвитку та самовдосконалення ні в якому разі не можна, але отримати від цього процесу потрібний ефект можна тільки в тому випадку, якщо ви будете застосовувати отримані знання на практиці.

Якщо ви будете не тільки мріяти про успіх, а закативши рукава почнете діяти. Через не можу і не хочу. Не відкладаючи на завтра. Не знаходячи відмовок. А прямо зараз, візьмете і зробите перший, нехай і не впевнений крок до своєї мети, потім ще один і ще. Після чого, озирнетесь і побачите, як багато ви вже пройшли і зрозумієте, що немає сенсу зупинитися або повертатися назад, адже попереду стільки всього нового і цікавого. Усвідомивши це, ви впевнено підете, широко крокуючи до своєї мети, і тоді ніщо не зможе вам перешкодити дійти до своєї мрії і домогтися такого бажаного успіху.

Список літератури

1. <http://radka.in.ua/poradi/5-pereshkod-na-shliahy-do-meti-i-aki-v.html>
2. http://psychologis.com.ua/kak_pravilno_formulirovat_cel_v_rabote_nad_soboy.htm
3. <https://jak.koshachek.com/articles/3-pereshkodi-v-dosjagnenni-meti-ta-jak-ih-podolati.html>

Пустовойт Анна
Викладач циклової комісії
з соціальної роботи

Матусевич Анна

ТРАНЗАКЦІЇ В ЖИТТІ ЛЮДЕЙ

- Спілкування людей, маніпуляції -

Людині потрібна людина, оскільки людина - істота соціальна. Ми в нашому житті постійно перебуваємо у соціумі, змушені спілкуватися з іншими людьми, набиратися досвіду. Чи завжди буває приємно від розмови з людьми? Звичайно не завжди, коли мова заходить про різні види маніпуляції з боку ваших знайомих, колег, приятелів, друзів, близьких і навіть ваших коханих. Люди полюбили своєрідні такі ігри, іноді такі маніпуляції навіть складно помітити. Настільки вони стали частиною нашого життя, що подібні прояви нашої соціальності відбуваються підсвідомо, навіть самі маніпулятори не завжди розуміють, що вони маніпулятори. Звичайно з таким стикається багато хто, і багато хто намагався такого уникнути спираючись на свій життєвий досвід. Всім нам хотілося би вміти розпізнавати ці ігри людей, хотілося би вміти дивитися на багато різних речей чи людей з іншого боку, щоб мати можливість захищати себе.

- Що таке транзакційний аналіз? -

Існує багато різних психологічних чи філософських концепцій, які допомагають це робити. Одна з таких концепцій - транзакційний аналіз. Транзакційний аналіз — це аналіз спілкування. Одиниця спілкування називається транзакцією. Теорію транзакційного аналізу розробив американський психолог та психотерапевт Ерік Берн у 60-х роках ХХ століття. Основні положення цієї теорії викладені ним у книзі «Ігри, у які грають люди» і широко використовуються у психотерапії при лікуванні різних психологічних розладів, а також у роботі психологів з корекції поведінки людини. Це унікальна концепція, і не тільки тому що вона дає можливість подивитися на ваших знайомих з іншої сторони. Вона унікальна і тому що допомагає зрозуміти себе. Транзакційний аналіз не є універсальною відповіддю на всі ваші питання, це один з багатьох різноманітних інструментів життя, який допомагає зрозуміти себе. Розібратися в джерелі своїх невдач або в мотивах вчинків інших людей. Ця концепція, як окуляри за допомогою яких ти можеш чіткіше роздивлятися якусь ситуацію.

- Его стан дитини -

В транзакційному аналізі розрізняється три стани его: дитина, дорослий та батько, ці три стани виступають як пояснення трьох видів логіки поведінки, яка проявляється у взаємодії з оточуючим світом. Всі ми були дітьми і цей стан дитини назавжди залишиться поруч, і він може проявлятися і зараз, коли ми дорослі. Умовно его стан дитини можна поділити ще на декілька видів:

1. Адаптивна дитина
2. Бунтуюча дитина
3. Свободна дитина

Кожен цей вид має своє пояснення і свою логіку. Адаптивна дитина це та людина, що повинна була адаптуватися до тих умов, що ставили їй батьки. Вона повинна була виконувати забаганки людей, бути хорошою, в тому числі піддаватися типовим маніпуляціям по типу " ти повинна ", " так не можна ". Якщо ж вона цього не робила її вважали не хорошою, а значить бунтуючою дитиною, яка під тиском думок, небажання слідувати вказівкам дорослим йде против системи, " тому що ніхто не сміє нас контролювати ".

- Его стан батька -

І у кожної дитини є свої батьки, або ті хто їх замінював. І ці люди вчинили на нас дуже великий вплив, допомогли ставати з самого початку тим ким ми є. Таким чином его стан батька це образ наших батьків, який осів у нашій свідомості через призму сприйняття цього світу дитячою свідомістю. Чи виникало у вашій голові слова по типу " Ти нічого не досягнеш, бо провалився вже тут " ? Добре, якщо ні. Якщо так, то це слова контролюючого батька. Знову ж таки, образом цього виду его стану батька може виступати як ті самі родичі, так вчителі або навіть ваш начальник. Але крім поганого існує ще і хороше - підтримка у складні часи. " У тебе все вийде ", " ти обов'язково справишся " - це все, слова підтримуючого батька. Тобто, можемо зробити висновки, що его стан батька відповідає за контроль поведінки.

- Его стан дорослого -

А ще іноді ми можемо мислити раціонально, приймати важливі рішення без зажимів минулого та дитячих уявлень про світ. А все це відповідає дорослому егу стану людини, при активації якого ми маємо можливість жити саме зараз і адекватно реагуємо на життєві труднощі.

- Транзакції (додаткові та перехресні) -

Якщо говорити просто - транзакція це одиниця взаємодії між людьми, тобто, ти щось спросив, а тобі відповіли. Транзакції бувають додаткові та перехресні. Наприклад, розглянемо один випадок з сторони додаткової та пересічної транзакції.

- Додаткова транзакція -

Наприклад, людина яка не дуже знається в техніці звертається з его станом дорослого до консультанта з питанням " Чи підтримує цей телефон важкі ігри ?", якщо у консультанта его стан теж дорослий то він дасть спокійну та чітку відповідь по типу "На жаль, ці смартфони не будуть підтримувати гарну картинку у іграх, тому що на цьому пристрої замало пам'яті. Можу показати спеціальні ігрові телефони." Тут відбувається додаткова транзакція, оскільки его стан людини є такий самий як его стан у іншої. Зазвичай при додатковій транзакції люди відчують саме приємні відчуття, оскільки транзакція проходить спокійно.

- Перехресна транзакція -

Якщо ж у консультанта буде его стан, наприклад, батька, то відповідь може бути приблизно такою " В інструкції чітко сказано, що у цього пристрою мало пам'яті, звісно при такому випадку він не буде підтримувати, як можна йти до магазину техніки і такого не знати?! " Тут вже буде відбуватися перехресна транзакція, що веде за собою неприємні відчуття після спілкування, оскільки ти, будучи в дорослому его стані, подаєш сигнали іншій людині вже її его стану дорослого, тобі не дають взаємності, відповідає его стан батька, який звертається до твого внутрішнього его стану дитини. Це звертання до его стану дитини пробуджує неприємні емоції, оскільки замість того, щоб дати просто відповідь на питання тебе почали повчати.

- Прихована транзакція -

Крім цих двох видів транзакції є ще третя транзакція - скрита, вона у своєму прояві дуже цікава. Беремо той самий приклад, про магазин техніки і телефон. Припустимо, що історія у першому варіанті з додатковою транзакцією продовжилася і консультант відвів клієнта у відділ з ігровими, дорогими телефонами. Тут консультант починає говорити, - " У нас є дуже гарна, модна та підходяща ігрова модель, яка підтримує всі сучасні, популярні ігри. Дуже гарна, але шкода, що ви мабуть не можете її собі дозволити. " І тут клієнт відповідає, - " Мабуть, саме його я і візьму, це саме те що мені потрібно. " З першого погляду здається, що тут відбувається саме додаткова транзакція, оскільки, ніби то, розмовляють дві дорослі его стани - одна ділиться інформацією, інша відповідає. Але тут можна розпізнати дуже хитру дію з боку консультанта, який вдається до маніпуляцій. Консультант звертався не до дорослого его стану клієнта, а до його его стану дитини, щоб спровокувати його на емоції та бажання оволодіти саме цим телефоном.

- Висновок -

Чи часто ви помічали за собою, як ви раділи звичайній веселці на небі або яскравому сонечку? Як діти, для яких цей світ такий не відомий, такий кольоровий та веселий. Помічали ви за собою, як ви ставитеся до своєї власної дитини? Транзакційний аналіз чудово допоможе осмислити дії інших людей, більше того, ваші власні дії. Він допоможе краще зрозуміти себе, згадати своє власне дитинство, батьків, як вони вплинули на формування вашої особистості. Ця концепція допоможе вам менше зустрічатися з неприємними перехресними транзакціями. Уникнути маніпуляцій, конфліктів у спілкуванні з людиною.

Список літератури

1. Електронний ресурс: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Транзакційний_аналіз
2. Електронний ресурс: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r218.htm
3. Електронний ресурс: <https://uabook.com.ua/book/igry-u-yaki-grayut-lyudy/>
4. Електронний ресурс: <https://www.rozмова.me/vydy-psykhoterapiyi/tranzaktnyy-analiz>
5. Електронний ресурс: <https://yuliiia-chub.com.ua/ua/interview/chto-takoe-tranzaktnyj-analiz>

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ В ПОДОЛАННІ ПЕРЕШКОД НА ШЛЯХУ ДО УСПІХУ

Всі перешкоди у нас в голові. Саме через них ми не тримаємо обіцянки і не доводимо задумане до кінця.

Головний мозок — потужне знаряддя. Знаючи, як їм управляти, можна вирішити широкий спектр проблем. Процес управління складається з двох елементів: усвідомлення і залученість.

Усвідомлення — це розуміння, що таке бар'єр, що його викликає, як він перешкоджає досягненню мети і яким чином з ним впоратися.

Залученість — це виконання кроків, які ви вважаєте необхідними для розвитку нових підходів до мислення і дії, а також здатність досягати будь-якої поставленої задачі.

Збої в мисленні утворюють бар'єри, а в результаті ми гальмуємо, починаємо плисти за течією і навіть відступати. Ці бар'єри перетворюють мотивацію в зупинку, результативність — у імітацію діяльності, а мрії — в зелену тугу. Наші дії стають безцільними, неефективними і не ведуть до успіху.

А тепер розглянемо 5 прихованих бар'єрів мозку і стратегії їх подолання.

Бар'єр 1: сумнів у собі

Монстр всередині нас. У нього багато імен: недолік впевненості, почуття незахищеності, сором'язливість, низька самооцінка, брак віри в свої сили і так далі. Коли не ясно, що робити, стає страшно. Переляк блокує дію і вселяє почуття уразливості. Людина починає сумніватися у власних здібностях, кмітливості, сили, успішності. Увага перемикається з того, що треба зробити, на самозахист, і це приводить в глухий кут. Ви уникаєте пробувати нове, спілкуватися, бути в центрі уваги і змінювати життя. Немає нічого більш жалюгідного, ніж життя в постійному страху.

Рішення

Сумнів включається, коли мозок починає реагувати на тривогу, хоча реальної небезпеки немає. Щоб цього уникнути, необхідно тренувати мозок пригнічувати непотрібні побоювання. Після неодноразового зіткнення з незвичайним завданням мозок перестає надмірно реагувати і звикає. Вивчіть, чого ви боїтеся. Знайомий демон краще незнайомого. Часто сумніви в собі пов'язані з нестачею інформації. Факти і дані перемикають мозок з примітивної чотирифазної схеми «замри-біжи-бий-здавайся» на більш складну й менш емоційну, тому переляку важче придумати вас.

У своїй книзі «Генії і аутсайдери. Чому одним все, а іншим нічого?» Малкольм Гладуелл пише, що успіх залежить від тривалої практики і що у кращих фахівців у своїй області за плечима тисячі годин досвіду. Мораль: візьміться за те, чого не вмієте, і робіть це знову і знову.

Бар'єр 2: прокрастинація

Якщо існує злочин, в якому немає-немає та й винна кожна людина, то це прокрастинація — відкладання справ на потім. А адже основний інгредієнт успіху — дія. Без нього не досягти бажаного. Оскільки прокрастинація призводить до затримок, піддаватися їй — те ж саме, що взагалі нічого не робити.

Відкладання до нескінченності призводить до непередбачуваних наслідків. У життєвих цілей — кар'єрного росту, відкриття бізнесу, фінансової незалежності, самореалізації — немає заданої дати. Немає термінів — немає і наслідків їх зриву. Це також означає відкладену дію. А немає дії, немає і результатів. Замкнуте коло. Вистачить відкласти боротьбу з прокрастинацією!

Рішення

Інколи зв'язок між бажаним і тим, що потрібно зробити для цього, неясна. Коли те, що належить зробити, здається не має відношення до вашої мети, завдання отримує низьку ступінь значущості і відкладається. Щоб прояснити картину і почати рухатися до мети, врахуйте декілька моментів: - Які навички вам потрібні? - І чи потрібно вам самому виконувати цю задачу? - Можна передоручити її або взагалі не виконувати? - Якщо робити все-таки треба, які є варіанти вирішення завдання?

Проведіть мозковий штурм. Малюйте в уяві результат якомога жвавіше. Сильне бажання отримати задумане не дасть вам збитися з шляху. Заздалегідь визначте, скільки у вас є ресурсів, а скільки ще знадобиться. Робіть в день хоча б трошки. Трохи — це багато.

Бар'єр 3: багатозадачність

Багато років вважалося, що вміння робити кілька справ відразу — неодмінний атрибут будь-якої поважаючої себе успішної людини. Пізніше виявилися серйозні побічні ефекти: виявилось, що багатозадачність заважає зосередитися, довести почате до кінця, викликає занепокоєння і втому, постійне відчуття поспіху.

Настав час зруйнувати міф про багатозадачності. Це неможливість зосередитися на чомусь одному. Це неуважність, перевантаження і проблеми з визначенням пріоритетів у конкретний момент.

Багатозадачність схожа на життя всередині дужок: треба постійно починати і закінчувати справи, в якийсь момент нитки подій переплітаються і людина заплутується. Це нагадує рішення прикладу:

$$(14 + (4 ? 5 (6 + 1 - 9)) / (6 + 72 / (3 ? 3) + 7 + (9 - 4) / 5 ? (3 + (8 / 4) / 5)))) = x$$

Чим більше захоплюєшся багатозадачністю, тим більше залишається незакритих дужок, і їх кількість безперервно зростає.

Рішення

Більшість дослідників виділяють чотири основних типи управління увагою. Фокусування: включити ліхтарик. Людина бачить обстановку і вибирає, на що звернути увагу. Це як у темній кімнаті включити ліхтарик, освітити їм перед собою і побачити обстановку. Утримання: не дати світлу згаснути. Утримання уваги — це здатність концентруватися на чомусь тривалий час. Вибір та ігнорування: утримати світ в одній точці. Це здатність концентруватися на чомусь одному і не звертати уваги на відволікаючі фактори.

Перемикання, або чергування уваги: переходити від однієї важливої задачі до іншої, зупинитися в процесі виконання, перенаправити увагу на щось ще, а потім повернутися до відкладеної задачі і почати з того місця, де ви перервалися.

У виступі на конференції TED в 2012 році Паоло Кардіні запропонував прекрасну протипотруту від багатозадачності — однозадачність. Це вміння варто розвивати! Згадайте про свою мету. Запитайте себе, чим треба займатися в цей момент, і включайте режим однозадачності!

<https://youtu.be/0YNeyBANrTI>

<https://youtu.be/YNyBANrTI>

Бар'єр 4: негнучкість

Між твердою позицією і непотрібним завзятістю велика різниця. Слідувати плану — це наполегливість. Відмовлятися його виправляти в змінених обставинах — негнучкість. Відстоювати свою правоту — чеснота. Вірити у власну непогрішність — сліпота.

Первинним впливом, пов'язаним з негнучкістю, стає опір. Опір змінам, опір новому, опір прогресу. Людина продовжує діяти і думати як раніше, хоча умови стали іншими і старі методи вже не працюють. Вона перестає реагувати на зміни, її творче мислення і здатність вирішувати проблеми згасають.

Рішення

Протилежність негнучкості — креативність. Ось простий тест на психічну гнучкість. Візьміть аркуш паперу або телефон і за кілька хвилин напишіть всі можливі варіанти застосування шкарпеток. Скільки способів ви придумали? Наскільки ваші приклади схожі між собою? Наскільки продумані відповіді? Складно було впоратися із завданням?

Візьміть якусь нагальну проблему: це може бути прийняті рішення, тривала ситуація, дратівлива подія — все, що вимагає дій. Зафіксуйте. Тепер приступайте до мозкового штурму: випишіть якомога більше можливих варіантів рішення, скільки зможете вигадати. Дотримуйтеся два принципи: асоціації спонтанні, і їх не треба оцінювати.

Усвідомлене внесення коректив в рутину і звички — безперечний спосіб привчати мозок до змін.

Бар'єр 5: перфекціонізм

Перфекціонізм менше всього схожий на проблему. Прагнути до досконалості здається чимось потрібним і піднесеним. Але «ідеал» і «високий рівень» дуже складно формалізувати і виміряти, тому мета перфекціоніста невловима і абстрактна. Для нього неприйнятно все, крім ідеального. Якщо

щось не відповідає критеріям, це потрібно відкинути, змінити або переробити. Однак у такому випадку в роботі не буде кінця. Завжди можна щось виправити, змінити і поліпшити — і все одно цього буде мало, тому що ідеал недосяжний.

Рішення

Перфекціонізм — це нездатність визначати пріоритети. Вторинне стає первинним. Фон виходить на передній план. Надіти правильний одяг важливіше, ніж отримувати задоволення від вечора, а сервіровці приділяється більше уваги, ніж приготування обіду. Перш ніж приступити до роботи над проектом, запитайте себе: «До чого я прагну в цей момент?» Сформулюйте просту і пряму мету, наприклад «приготувати вечерю» або «зробити презентацію для роботи». Встановіть залізні обмеження. Якщо з'являються зацікленість і заклопотаність дрібницями, зупиніться і нагадайте собі про цілі.

Притча «Олівець»

Перш ніж покласти олівець у коробку Майстер відклав його вбік.

«Є п'ять істин, які ти повинен знати до того, як я відправлю тебе у світ, — сказав Він олівцю. — Завжди пам'ятай про них, і тоді ти станеш найкращим олівцем.

По-перше, ти зможеш зробити багато великих справ, але лише в тому разі, якщо дозволиш Іншому тримати тебе в Його руці.

По-друге, ти час від часу будеш переживати болоче обточування, але це потрібно, щоб стати добрим олівцем.

По-третє, ти будеш здатним виправляти свої помилки.

По-четверте, твоя найбільш важлива частина буде завжди всередині тебе.

І по-п'яте, на якій би поверхні тобою не писали, ти завжди залишатимеш свій слід. Незалежно від свого стану, ти повинен писати».

Список літератури

- 1.Електронний ресурс: <https://jak.koshachek.com/articles/3-pereshkodi-v-dosjagnenni-meti-ta-jak-ih-odolati.html>
2. Електронний ресурс: <https://ukr-ednist.com.ua/try-kroky/>
3. Електронний ресурс: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/ss-78341609
- 4.Електронний ресурс: <https://www.kspu.edu/PrintVersion.aspx?newsId=11747&lang=uk>

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МАРКЕТИНГУ

Білоока Тетяна

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

Демченко Владислав

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО КОНТЕНТУ У МАРКЕТИНГОВИХ КАМПАНІЯХ.

Відео – не найлегший інструмент контент-маркетингу, проте один із найрезультативніших. YouTube один з головних каналів світового інтернет трафіку, тому в актуальності просування продуктів або послуг за допомогою відеоконтенту давно не доводиться нікого переконувати. Гіганти Amazon та Ali Express більше половини свого трафіку черпають саме звідси! [3]

Співпраця з інфлюенсерами та лідерами думок відкриває перед брендами великі можливості для підвищення впізнаваності та залучення нової аудиторії. Не обов'язково звертатися до відомих знаменитостей з мільйонною аудиторією, адже 56% маркетологів успішно працюють з мікро-інфлюенсерами. [1]

Використання відео контенту у маркетингових кампаніях є дуже ефективним стратегічним інструментом.

Візуальна привабливість: Відео здатне привернути увагу глядача через використання різноманітних візуальних елементів та спец-ефектів.

Емоційний зв'язок: Відео може створювати емоційний зв'язок з глядачем, використання музики, візуальних ефектів, та змістовної історії. Це дозволяє брендам передавати своє повідомлення більш ефективно.

Розповсюдження: Завдяки соціальним мережам та іншим онлайн платформам, відео може легко розповсюджуватися, що дозволяє досягти великої аудиторії.

Пояснення продукту або послуги: Відео може допомогти зрозуміти продукт або послугу краще, ніж текст або зображення. Воно може демонструвати його використання, переваги та особливості.

Взаємодія з аудиторією: Відео сприяє більшій взаємодії з аудиторією через коментарі, лайки, репости.

Адаптивність до різних платформ: Відео може бути оптимізовано для перегляду на різних пристроях та платформах, включаючи мобільні пристрої, планшети та соціальні мережі.

Автоматизація відео передбачає використання вашого відео в різних цілях. Наприклад, у вас є велике відео на Ютуб і ви можете нарізати маленькі шматочки цього відео і додати їх на різні відео платформи, такі як Фейсбук, Інстаграм, Тікток, Твіттер, що допоможе залучити більшу аудиторію.[2]

Проаналізовано топ-10 викликів відео маркетингу.

Ми запитали 1000 маркетологів, які тільки починають працювати з відео, який їхній виклик №1 у відеомаркетингу.

- Виклик відеомаркетингу №1. Не знати з чого почати.
- Причина №2. Пошук потрібного контенту.
- Причина №3. Знаходження часу на створення відео.
- Причина №4. Відповідність відеоматеріалам.
- Причина №5. Сором'язливість перед камерою (або ви так думаєте).
- Причина №6. Не знаємо, як зробити гарне відео.
- Причина №7. Недостатньо залучення до своїх відео.
- Причина №8. Відсутність стратегії відео маркетингу.
- Причина №9. Пошук потрібних інструментів для створення відео.
- Причина №10. Охоплення більшої кількості людей за допомогою

відео.[4]

Для вирішення цих проблем потрібно почати з чіткої стратегії та розробити план дій, щоб крок за кроком приступити до відеомаркетингу. Потрібно дослідити свою аудиторію та використати цю інформацію для створення цільового та привабливого контенту. Вивчайте та аналізуйте успішні відеокампанії вашої галузі, а також використовуйте тренди та інновації для вдосконалення вашого відеоконтенту. Не бійтеся експериментувати та вдосконалювати ваші навички, навіть якщо ви починаєте з нуля або маєте обмежений досвід у відеомаркетингу. Пам'ятайте про важливість взаємодії з вашою аудиторією та відстеження результатів, щоб постійно вдосконалювати ваші відеокампанії.

Список літератури

1. "Тенденції в онлайн-рекламі 2024 року: інфлюенсери, короткі відео, штучний інтелект, QR-коди тощо" [URL: <https://cases.media/en/article/tendenciyi-v-onlain-reklami-2024-roku-inflyuyenseri-kоротki-video-shtuchnij-intelekt-qr-kodi-tošo>]
2. "Тренди відеомаркетингу в 2023 році" [URL: <https://dizz.in.ua/uk/trendy-videomarketinga-v-2023-goda/>]
3. "Роль відео в стратегії контент-маркетингу: як виміряти ефективність" [URL: <https://ua.estet-portal.com/doctor/statyi/rol-video-v-strategii-kontent-marketinga-kak-izmerit-effektivnost?redirected>]
4. "Video Marketing Challenge" [URL: <https://wave.video/ua/blog/video-marketing-challenge/>]

Завидей Софія
здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

Філоненко Олена
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ УСПІШНОГО БІЗНЕСУ

Для виробників товарів однією з головних умов успіху на ринку є розробка, виготовлення і просування на ринку інноваційної продукції. В основу діяльності будь якого підприємства покладено концепцію маркетингу, тому роль маркетингу для підприємств є дуже важливою.

Інноваційний маркетинг – це вид маркетингу, який спрямований на пошук нових сфер і способів використання потенціалу підприємства, розробку на цій основі нових товарів та технологій їх просування на ринку з метою задоволення потреб і запитів споживачів більш ефективним ніж конкуренти способом, отримання за рахунок цього прибутку та забезпечення умов тривалого виживання і розвитку на ринку [1].

Інноваційний маркетинг входить до поняття «інноваційний потенціал» – це комплекс наявних в країні інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів з відповідним їх інфраструктурним забезпеченням, які здатні створювати нові знання, та ефективний механізм комерціалізації. Він показує здатність до змін, покращання прогресу, це джерело розвитку будь якого підприємства. Відповідно, маркетинг присутній у внутрішніх факторах інноваційного потенціалу та включає в себе: сегментацію ринку; цінову політику; рекламну компанію; прогнозування попиту [2].

Виділяють основні види інноваційного маркетингу:

- трейд - маркетинг – це комплекс знань і дій, спрямованих на збільшення попиту на рівні оптової та роздрібної торгівлі (заходи здійснюються безпосередньо в місцях продажу і мережах дистрибуції);

- терористичний маркетинг, завдання якого полягає в тому, щоб створити передумови для того, щоб людина необдуманно купила певний товар;

- партизанський маркетинг – це процес пошуку підприємцем своєї маркетингової ніші, який супроводжується концентрацією зусиль на відокремлених частинах ринку та використанні нетрадиційних, але ефективних способів реклами та просування товарів та послуг;

- сенсорний маркетинг – тип маркетингу, основним завданням якого є вплив на почуття покупців, на їх емоційний стан з метою збільшення продажів;

- крос - маркетинг – відносно нова технологія, що дозволяє залучати споживачів по декількох напрямках одночасно;
- провокаційний маркетинг. Цей метод заснований на абсолютній новизні кожного проекту;
- вірусний маркетинг - методичні принципи, що базуються на заохоченні індивідів до передачі маркетингового повідомлення іншим особам, утворюючи потенціал для експонентного зростання впливу даного повідомлення;
- маркетинг подій - просування товарів (послуг, брендів) на ринок за рахунок створення та проведення спеціальних заходів;
- мобільний маркетинг - це процес поширення маркетингової інформації на мобільні телефони абонентів споживачів через мобільні технології та отримання від них зворотної реакції [2].

Сьогодні найбільш актуальним питанням для України є необхідність активізації інноваційної маркетингової діяльності.

Впровадження інноваційного маркетингу дає можливість підприємствам підвищити конкурентоспроможність і підтримати високі темпи розвитку і в результаті збільшити рівень прибутку підприємства.

Необхідною умовою входження у світову економічну систему є перехід до інноваційного економічного зростання.

Тому необхідно використовувати маркетингові інструменти в процесі інноваційного розвитку підприємств, особливо в конкурентному середовищі, де підприємства намагаються залучити якомога більше споживачів за рахунок підвищення цінності своїх товарів і послуг або зниження їх вартості.

Ведення бізнесу на засадах інноваційного маркетингу дає змогу виявити та реалізувати ринкові можливості для інноваційного розвитку підприємств, підвищити рівень їх конкурентоспроможності, зміцнити ринкові позиції, підвищити ефективність функціонування та забезпечити умови для їх довгострокового виживання і розвитку.

Інноваційний маркетинг є сьогодні основним чинником конкурентоспроможності сучасних підприємств.

Інноваційний маркетинг сприяє формуванню ринкового попиту і повинен створити умови для матеріально-технічного забезпечення поступових перетворень у сфері постачання, виробництва та збуту. Комплексна реалізація інноваційного потенціалу маркетингу в масштабах України забезпечить конкурентоспроможність та соціально-економічне зростання на світовому ринку.

Список літератури:

1. Єпіфанова І. Ю. Інноваційний потенціал підприємства: сутність, складові та фактори впливу [Електронний ресурс] / Єпіфанова І. Ю., Гладка Д. О. // Економіка та суспільство. – 2018. №14. С. 354-360. URL: <http://economyandsociety.in.ua/>
2. Інноваційний маркетинг в діяльності підприємств. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/80.pdf>

Кащенко Людмила
Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій»
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

МАРКЕТИНГОВІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ КРИЗИ З ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Криза для бізнесу - це набір загроз, ризиків, обмеження певних можливостей (та поява нових тем), на які необхідно оперативно реагувати, швидко змінюватись, не більше і не менше [1].

У 2022 році в Україні розпочалася криза, спричинена війною розв'язаною з росією. І вона може запустити руйнівні процеси у всьому світі [2].

Через кризову ситуацію і неможливість утримувати фізичні офіси/підприємства, багато компаній прийняли рішення перейти в дистанційну роботу. Звідси виникла потреба в онлайн доступі і зручному функціоналі [3].

Нині власники бізнесу занепокоєні збитками, тому їхня увага спрямована на маркетинг як інструмент, що може стабілізувати продажі. Маркетинг – це ковток свіжого повітря у важкі часи. Але підхід до роботи зі стратегіями змінився, зараз треба бути максимально гнучкими та мобільними, відчувати нові реалії і підлаштовуватися під них.

Правильна стратегія, адаптована під нові реалії, допоможе досягти ще більших успіхів і випередити конкурентів [2].

2022-й став для багатьох маркетологів роком сміливих, а іноді й об'єктивно невдалих експериментів. Насамперед, це стосується спроб впровадити військові лінійні зв'язки у свої рекламні креативи [4].

Компанії стали більше уваги приділяти своїй позиції в медіа. Команда Matis&Mary помітила, що змінились маркетингові послуги. Прикладом є рекламні кампанії, які акцентують на суспільних проблемах, закликають до волонтерства або проводять благодійні заходи.

Ще один прояв соціальної відповідальності — зміна в подачі продукту. Український бізнес у своїх повідомленнях акцентує на його безпеці, довготривалості, зручності, впливі на споживача. Маркетингові послуги ставлять за ціль задоволеність клієнтів, з'являється менше клікбейтної реклами і більший ухил на правдивість і користь [3].

Український бізнес знає, що немає нічого ціннішого, ніж люди. Це проявляється у внутрішній діяльності, і у клієнтоорієнтованості. За дослідженням Київстар.Бізнес більшість компаній ставлять собі за пріоритет — пошук нових клієнтів.

Ми маємо потужний організм, що пройшов внутрішню адаптацію до кризи, став антикрихким і гнучким. Бачимо тенденції, які позитивно впливають на зв'язок зі споживачем:

- акценти не на кількості контенту, а якості;
- альтернативи в продукті для утримання на ринку (за характеристиками, розмірами, різновидами тощо);
- варіативність оформлення замовлення;
- вдосконалення обслуговування і консультацій.

Маркетингові послуги мають різні направленості та інструменти, один з них активно використовує український бізнес. Ситуативний маркетинг — 100% тренд в соцмережах і в рекламі.

Ситуативки б'ють в болі «тут і зараз», залучають споживачів до комунікації і поширення контенту, підіймають активність, стають трендами [3].

Отже, в умовах кризи маркетинг українських компаній дещо змінився. Бізнес почав використовувати маркетинг, як можливість утриматись на ринку та підтримати своїх клієнтів. Українські компанії, орієнтують свій маркетинг на споживача, стають для нього зручнішим. Бізнес в Україні починає активно провадити свою діяльність в Інтернеті для залучення ЦА. Активно використовують медіа, де компанії акцентують тепер свою увагу на суспільних проблемах, закликають до волонтерства, проводять благодійні заходи тим самим підвищують довіру споживача. Саме завдяки новим маркетинговим стратегіям і підходам, бізнес має можливість не лише утримати свої позиції на ринку, але і перспективи розвитку.

Список літератури

1. Мельник Ю., Литвиненко В. Підходи до визначення поняття антикризовий маркетинг. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 6–8 трав. 2014 р. Суми, 2014. С. 269-271.

2. Бізнес під час кризи: змінюємо підхід до спілкування з клієнтами. Mind.ua. URL: <https://mind.ua/openmind/20258558-biznes-pid-chas-krizi-zminyuemo-pidhid-do-spilkuvannya-z-klientami>

3. detector.media. Український бізнес під час війни: які тенденції поведінки в медіапросторі?. detector.media.

URL: <https://detector.media/withoutsection/article/212757/2023-06-28-ukrainskyy-biznes-pid-chas-viyny-yaki-tendentsii-povedinky-v-mediaprostori/>

4. Smarttender. Маркетинг в умовах війни – інтерв'ю з командою Digital Marketing SmartTender | Блог Smarttender. *SmartTender – відкриті тендери в Україні, державні та комерційні закупівлі Prozorro*. URL: <https://smarttender.biz/blog/view/marketing-v-umovah-viyni-interv-yu-z-komandoyu-digital-marketing-smarttender/>

Малишева Єлизавета
Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій»
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАРКЕТИНГУ

Штучний інтелект (ШІ) – це програма, навчена думати та реагувати як людина, свого роду, імітація роботи людського мозку. Основна мета ШІ – забезпечити найкращий споживчий сервіс за короткий час та з невеликими витратами. Використання ШІ в маркетингу, зробить послуги більш професійними, ефективними та зручними. [1]

Розрізняють кілька типів ШІ – сильний та слабкий:

- Сильний ШІ, також відомий як загальний штучний інтелект, – це машина з повним набором когнітивних здібностей. Цей тип ШІ ми бачимо у фільмах, але насправді його ще не існує.

- Слабкий ШІ, який ще називають спеціалізованим, працює в обмеженому контексті. Його можна застосувати до вирішення певних завдань: керування автомобілем, розшифровка людської мови або моніторинг контенту на веб-сайті. Можна навести такі приклади слабого ШІ: Siri, Alexa та інші розумні помічники; безпілотні автомобілі; пошук Google; розмовні боти; рекомендації YouTube та Netflix тощо.

Технології ШІ можна застосовувати у будь-якій сфері, і маркетинг – не виняток. Використовуючи штучний інтелект у своїй діяльності, ви зможете випередити конкурентів на кілька кроків. Інструменти на основі ШІ допоможуть відобразити tone of voice бренду, висвітлити його переваги та сильні сторони. [2]

ШІ може вплинути на успішність бізнесу, адже завдяки спеціальним інструментам можна вирішити такі завдання:

1. Покращення взаємодії із користувачами. За результатами опитування Zendesk, понад 50% клієнтів перейдуть до конкурента після одного незадовільного клієнтського досвіду.

2. Розуміння потреб аудиторії. Бренд Starbucks застосовує технології ШІ для здійснення геолокаційної аналітики. Це допомагає у визначенні економічної доцільності відкриття нових точок у тому чи іншому регіоні.

3. Автоматизація процесів. Інформувати клієнтів про нові акції можна за допомогою push-сповіщень у Viber, Telegram, Facebook Messenger, WhatsApp тощо.

4. SEO-просування. Наприклад, сервіс Serpstat допоможе із складанням списку ключових та відстежування позицій за цими ключами.

5. Створення унікальної конкурентної переваги. Знову ж таки, широко відомий гарбузовий латте від Starbucks був придуманий завдяки залученню новітніх технологій. Компанія аналізує великі дані, щоб постійно оновлювати свої пропозиції в залежності від уподобань клієнтів.

6. Допомога email-маркетологам. Новітні технології допоможуть визначитися із частотою публікації email-розсилок, а також їх змістом. Спам-фільтри електронної пошти також належать до технологій ШІ. [2]

Проблеми з якими можна зіткнутися в роботі зі ШІ:

1. Необхідність попередньої підготовки та навчання моделей: для ефективного використання ШІ потрібно навчити його на великих обсягах даних, а також регулярно оновлювати цю інформацію.

2. Великі витрати на обробку даних і обчислювальні ресурси: для роботи з деякими генеративними моделями можуть знадобитися значні обчислювальні потужності та спеціалізовані сервери.

3. Відсутність інтуїції та креативності: незважаючи на всі досягнення штучного інтелекту, він все ще не здатний на інтуїтивне розуміння і креативний підхід до завдань, як людина.

4. Етичні питання: використання ШІ для створення контенту може породити обговорення про моральність таких методів, а також викликати побоювання про можливу заміну людської праці машинами.

Використання генеративних моделей у маркетингу також пов'язане з низкою ризиків. Зокрема, це стосується порушення авторських прав, неправильного використання даних і потенційного створення неточного або спотвореного контенту. Одним з основних викликів під час використання генеративних моделей є забезпечення точності та релевантності контенту. ШІ може генерувати тексти, які здаються правдоподібними, але насправді можуть бути неточними або такими, що не відповідають потребам аудиторії.

Щоб максимально використовувати переваги генеративних моделей і мінімізувати ризики, необхідно знайти баланс між автоматизацією і контролем над створенням контенту. Маркетологи повинні стежити за якістю згенерованого контенту і коригувати його за необхідності, щоб забезпечити релевантність та актуальність інформації для клієнтів. [3]

Отже, генеративні моделі та штучний інтелект створюють безліч можливостей для сучасного маркетингу. В сучасному цифровому світі використання штучного інтелекту для реклами та створення контенту стає необхідною частиною успішної маркетингової стратегії. ШІ сприяє автоматизації і персоналізації контенту, покращенню взаємодії з клієнтами та скороченню часу, необхідного для виконання рутинних завдань.

Але важливо пам'ятати, що такі великі перспективи ШІ не означають, що люди більше не потрібні. Звичайно, більшість процесів автоматизовано, а дані обробляються набагато швидше, але люди все ще повинні керувати цими процесами. Тому штучний інтелект не заміняє людей, а допомагає їм.

Список літератури

1. Штучний інтелект (ШІ) в маркетингу. URL: <http://surl.li/qflvc>
2. Штучний інтелект у маркетингу: переваги і приклади використання. URL: <http://surl.li/qfmda>
3. Штучний інтелект у маркетингу: переваги та ризики використання генеративних моделей для створення контенту та поліпшення взаємодії з клієнтами. URL: <http://surl.li/lydja>

Білоока Тетяна

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

Малишева Єлизавета

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми Маркетинг

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

КІБЕРБЕЗПЕКА В МАРКЕТИНГУ

У цифрову епоху, коли технології відіграють ключову роль у сучасному бізнесі, маркетингові відділи знаходяться під значним впливом цифрових загроз і викликів. Споживачі віддають перевагу онлайн-каналам для спілкування та покупок, що робить цифрові платформи важливим інструментом для залучення уваги та збільшення обсягів продажів. Однак, разом із цим збільшується і кількість кіберзагроз, з якими стикаються компанії. Неабияк важливою стає безпека в цифровому маркетингу.

Кібербезпека – це заходи, які вживають для захисту даних або пристроїв, підключених до мережі, від несанкціонованого доступу та використання у злочинних цілях. [1]

Питання, які підкреслюють актуальність кібербезпеки в маркетингу:

1. Доступ до величезної кількості конфіденційної персональної інформації. Персонал, який займається цифровим маркетингом, має справу зі стратегічно важливою інформацією бізнесу. Будь-яке втручання або пошкодження таких даних може спричинити як грошові, так і репутаційні втрати.

2. Збереження довіри клієнтів. Ви зможете безперешкодно продовжувати надавати послуги цифрового маркетингу, доки ви користуєтеся довірою своїх клієнтів.

3. Підтримання своєї репутації на ринку. Сприйняття вашої організації може змінитися в результаті будь-якого критичного порушення безпеки або атаки.

4. Боротьба з конкуренцією. При проведенні кампанії немає місця помилкам або проблемам безпеки. В іншому випадку ваші конкуренти можуть затьмарити вас, і ваш бізнес постраждає.

5. Управління новими ризиками кіберзагроз. Противники в кіберпросторі еволюціонують і застосовують ще більш витончені атаки. Таким чином, якщо ви не надаєте необхідного імпульсу для модернізації своєї системи кібербезпеки, ви будете відставати і станете жертвою новітніх.

6. Забезпечення дотримання нормативно-правової бази. Багато нових законів та вимог з'явилося завдяки зростаючому впливу Інтернету та цифрових технологій. Багато кіберзаконодавчих актів передбачають значні штрафи за їх невиконання. [2]

Основні загрози кібербезпеки у сфері цифрового маркетингу:

1. Незахищені системи управління контентом. Для створення та управління контентом на веб-сайті фахівці з цифрового маркетингу в першу чергу використовують системи управління контентом (CMS). Шанси потрапляння вірусів та помилок на ваші пристрої зростають, якщо ви використовуєте ненадійні CMS-системи або намагаєтесь отримати нелегальні версії такого програмного забезпечення.

2. Поштові експлойти. Оскільки маркетинг електронною поштою продовжує залишатися широко використовуваною послугою, існує висока ймовірність витоку даних через електронну пошту. Спам та програми-вимагачі, що завантажуються через незахищені електронні листи, є досить поширеним явищем.

3. Боти. Багато хакерів можуть використовувати ботів для здійснення незаконної діяльності, наприклад, для пошуку вразливої інформації та використання її проти вас. Фахівці з цифрового маркетингу також використовують ботів для веб-сайтів своїх клієнтів. Але, потрібно бути обережними, оскільки вони можуть стати джерелом кіберзагроз.

4. Шкідливе програмне забезпечення. Існують різні варіанти, наприклад, шпигунські програми та програми-вимагачі. Кожен з цих типів шкідливого програмного забезпечення може викликати небажані порушення маркетингових функцій і неправомірне використання ваших критично важливих даних.

5. Атаки в соціальних мережах. Кіберзлочинці можуть отримувати персональні дані та розміщувати образливий контент через зламані акаунти в соціальних мережах, заплямовуючи імідж та репутацію вашого бренду.

6. Проблеми електронної комерції. Клієнти вводять на сайтах конфіденційну інформацію, таку як реквізити карток, яку зловмисники можуть використовувати для виведення грошей. [2]

Поради щодо кібербезпеки:

- Регулярний перегляд, оновлення та підтримка політики щодо паролів.
- Забезпечте навчання кібербезпеці для всієї команди. Кожний співробітник має знати, як захистити свої системи та що робити у разі атаки.
- Переконайтеся, що команда використовує надійне і безпечне WI-FI з'єднання.
- Встановіть контроль доступу до конфіденційних даних і систем, щоб мінімізувати ризик неавторизованого використання даних.
- Шифруйте конфіденційні дані під час їх зберігання та передавання, щоб захистити їх від несанкціонованого доступу та потенційних атак.
- Розробіть чітко визначений план реагування на інциденти, у якому описано кроки у разі порушення безпеки.
- План має містити чіткі протоколи зв'язку, ролі та обов'язки членів команди, а також інструкції щодо виправлення та відновлення системи. [3]

Отже, ви не можете досягти вершин у сфері маркетингу, не підтримуючи свою позицію з кібербезпеки. Розглянувши поради та рекомендації щодо кібербезпеки, важливо постійно шукати нові інструменти та рішення, які допоможуть вашим зусиллям у цій сфері.

Список літератури

1. Що таке кібербезпека? Заходи забезпечення кібербезпеки. URL: <http://surl.li/mggrx>
2. Чому кібербезпека є головним пріоритетом у цифровому маркетингу? URL: <http://surl.li/mxtng>
3. ТОП-9 трендів кібербезпеки у 2024 році: як захистити свій веб-сайт від зловмисників? URL: <http://surl.li/qkwwy>

Примаченко Тетяна
Викладач циклової комісії
маркетингу та торгівлі

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій»
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В МАРКЕТИНГУ: СПІЛЬНА ГРА ЗА УВАГУ ТА ЛОЯЛЬНІСТЬ

У світі, насиченому рекламою та інформаційним шумом, викликати і утримати увагу споживача стає все важчим завданням. Однак, існує потужний інструмент, який успішно працює на виведення маркетингових стратегій на новий рівень - гейміфікація. Ця концепція взята із світу ігор та втілюється в реальних маркетингових кампаніях, створюючи спільну гру за увагу та лояльність споживачів. На сьогоднішній день гейміфікація, як стратегічний інструмент, вже не новинка в сучасному маркетингу. Вона визнана як один із

способів залучення та утримання уваги споживачів у світі цифрових технологій.

Гейміфікація — це впровадження ігрових механік у неігрові процеси, такі як бізнес і маркетинг зокрема. Вони допомагають залучати та утримувати співробітників і клієнтів, робити взаємодію з компанією цікавою й перетворювати її на приємну звичку.[1]

Гейміфікація дозволяє перетворити щось потенційно нудне на веселе й захопливе заняття. Але як саме цього вдається досягти? Річ у тому, що гейміфікація спирається на людську психологію, апелюючи до природного прагнення людей до досягнень. В її основі лежить принцип винагородження за виконані завдання. Це можуть бути бали, відзнаки, очки, рівні або інші показники прогресу. Не менш важливим є момент конкуренції. Приміром, коли учасники бачать бали один одного й прагнуть перевершити чужі досягнення. Такий підхід мотивує змагальний дух, підтримує цікавість і залученість учасників. [2]

Гейміфікація в маркетингу допомагає стимулювати співробітників, залучати клієнтів, домагатися їхньої лояльності і зрештою більше заробляти:

1) Мотивація працівників. У бізнесі завжди є «маторні» завдання, наприклад, стартове навчання чи підвищення кваліфікації. Немотивованим співробітникам виконувати їх нудно і складно. Тож варто запропонувати стимул, а не змушувати людей вчитися «з-під палиці». Або, скажімо, плани продажів — перетворіть їх на змагання, щоб співробітники мали додаткову мотивацію викладатися на максимум.

2) Залучення клієнтів. Є таке поняття, як синдром втраченої вигоди, — страх пропустити щось цікаве і приємне. Саме він змушує нас тягнутися до мобільного телефону, знов і знов оновлювати стрічку. Ігри, як і соцмережі, захоплюють увагу. Тому публікуйте новий ігровий контент, надсилайте користувачам повідомлення — так вони частіше користуватимуться сервісом і перевірятимуть оновлення.

3) Лояльність. Лояльність складається з двох компонентів — вигода та емоційна прихильність. Гейміфікація в маркетингу дарує клієнтам позитивні емоції: гра розважає, забезпечує соціальне схвалення інших учасників та почуття єдності з ними, а також дарує радість перемоги. Прагніть, щоб кожен контакт із компанією був приємним, тоді клієнти не підуть до конкурентів, навіть якщо ті запропонують нижчі ціни.

4) Приріст аудиторії. По-перше, класна рекламна кампанія із застосуванням ігрових елементів точно приведе нову аудиторію. По-друге, клієнти розповідатимуть друзям про ваші цікавинки. Відгуки, коментарі, огляди — це контент користувача, який є безоплатною рекламою й потужним соціальним доказом.

5) Монетизація. Гейміфікація в маркетингу допомагає збільшити прибуток. З приростом аудиторії компанія здобуває більше клієнтів, яких може зробити лояльними. [1]

Як використовувати елементи гейміфікації у маркетингу ефективно

1. Придумайте винагороду, щоб стимулювати користувача до участі: цінний приз, певний статус, похвала, визнання заслуг в очах інших користувачів. Воно може бути фактичним чи емоційним. Винагорода мотивує, залучає та пояснює кінцевий результат участі у грі.

2. Давайте додаткові винагороди – випадкові чи через певні дії.

3. Змагальний характер допоможуть реалізувати points (бали чи окуляри), badges (бейджі, нагороди/значки) або leaderboards (списки лідерів/рейтинги). Це дуже подобається користувачам.

4. Обмеження часу або дії. Наприклад, у конкурсі беруть участь лише користувачі, які написали відгук чи залишили коментар до посту. Дедлайн може бути як для окремих завдань, так і для гри в цілому.

5. Добровільна участь. Зробіть вхід безплатним та максимально простим хоча б на початку.

6. Можливість поділитись результатом. Дозвольте поділитися інформацією про рівень гри за допомогою соцмереж, щоб розширити охоплення і завірусити ігровий контент. Зазвичай бренди пишуть, що участь у конкурсі продовжиться лише після розшарування.

7. Прості правила забезпечать легкий вхід будь-якому користувачеві. Якщо відразу спантеличити гравця складними умовами, він може здатися та відмовитися від участі. А ось дозована подача нових правил та поступове ускладнення завдань на кожному етапі навряд чи злякає користувачів. Зробіть легкий вхід у гру, дайте легкі завдання, а потім уже складніші.

8. Система штрафів як мотивація. Якщо люди не роблять потрібних дій і не дотримуються правил гри, вони одержують покарання.

9. Можливість досягнення перемоги всім. Користувач повинен мати доступ до загального рейтингу, бачити, як він рухається на всіх рівнях гри. Тоді він повірить, що виграти можна.

10. Організуйте спілкування. Створіть чати або закриті групи у соціальній мережі. Спілкування з іншими гравцями додасть емоційного забарвлення.

Впроваджувати елементи гейміфікації у маркетингу – не означає постійно проводити розіграші та конкурси. Іноді це спосіб позначити ваше ставлення як бренду до лояльних передплатників / постійних відвідувачів / дорогих клієнтів.

11. Повернення користувачів. Напевно, ви бачили систему нагороджень за щоденне відвідування програми або сайту. Також можна налаштувати email-розсилку із закликом повернутися до гри.

12. Аналіз та розшифровка. Використовуйте тестування гіпотез та аналітику для збору/обробки даних, щоб максимізувати ефективність гейміфікації, впроваджувати нові завдання та інші методи мотивації.[3]

Гейміфікація в маркетингу виявляється надзвичайно перспективною та ефективною стратегією, яка не лише привертає увагу споживачів, але й створює унікальні враження та сприяє формуванню лояльності. Розуміння теоретичних та практичних аспектів гейміфікації в маркетингу є ключовим для

успішної імплементації цього підходу. Це не тільки модний тренд, але і потужний інструмент для створення захопливого досвіду для споживачів. Спільна гра за увагу та лояльність відкриває нові можливості для креативних маркетингових стратегій, покликаних залучати та утримувати увагу аудиторії в умовах сучасного інформаційного перенасичення.

Список літератури

1. 12 основних інструментів гейміфікації у маркетингу. URL: <https://adstips.com/marketing/%D0%B3%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%83-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%83/>

2. Гейміфікація в бізнесі: як гра допомагає залучати клієнтів та множити прибуток. URL: <https://sendpulse.ua/blog/gamification-for-business-and-sales>.

3. Гейміфікація у маркетингу: як залучати аудиторію за допомогою ігор. URL: <https://blog.depositphotos.com/ua/gejmifikatsiya-u-marketyngu.html>

СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Музичко Ірина

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

ВСП "Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету "Чернігівська політехніка"
м. Чернігів, Україна

Е-ГРИВНЯ ЯК НОВА ЕВОЛЮЦІЙНА ФОРМА ГРОШЕЙ

Стрімке зростання ролі інновацій у фінансовому секторі, поява на ринку нових платіжних технологій і сервісів, тенденції та прагнення до зменшення частки готівки в обігу багатьох країн створює підґрунтя для виникнення інноваційної форми грошей – цифрової валюти.

Розробка і впровадження е-гривні як цифрової валюти Національного банку є логічним кроком на шляху цифровізації та розвитку економіки України.

Цифрова валюта центрального банку (ЦВЦБ) є цифровою формою існуючих фіатних грошей, яка випущена центральним банком і є законним платіжним засобом. [1]

Надійність такої валюти обумовлюється забезпеченістю суверенітетом та економікою держави. ЦВЦБ не замінює безготівкові розрахунки, а доповнює їх.

Цифрова валюта – це не просто запис на рахунку, а повноцінний еквівалент готівки, що існуватиме у вигляді коду. Ці гроші не залежать від здатності банків чи інших фінансових посередників їх обслуговувати.

Перший експеримент із застосування е-гривні НБУ провів у 2018 році, ставши одним із перших центральних банків у світі, котрі почали тестувати використання цифрових грошей. Розпочати другий пілотний проєкт з використання е-гривні НБУ планує у другій половині 2024 року.

Обіг цифрових грошей здійснюється з використанням не звичайної банківської системи, а окремої цифрової системи, що забезпечує більшу швидкість обробки трансакцій та безпеку завдяки захисту криптографічними протоколами.

Перекази коштів у цифровій системі мають менше проміжних етапів і можуть виключати міжбанківський рівень. Крім того, розрахунки з використанням ЦВЦБ можуть створити конкуренцію традиційним платіжним системам.

Наразі Національним банком України розглядаються такі варіанти використання е-гривні:

1. Інструмент для роздрібних безготівкових платежів фізичних осіб, що може стати альтернативою існуючим засобам та інструментам роздрібних платежів – готівці, платіжним карткам, платіжним дорученням та електронним грошам.

2. Інструмент для цільових соціальних виплат в е-гривні з можливістю функціоналу «розумних» цільових грошей, тобто витрат лише на конкретні цілі.

3. Інструмент для розрахунків за цінними паперами та іншими фінансовими інструментами. Токенізація фінансових інструментів відкриє можливість укладання смарт-контрактів.

4. Інструмент для корпоративних платежів юридичних осіб.

5. Інструмент для транскордонних платежів між юридичними особами та/або фізичними особами.

6. Дохідний фінансовий інструмент. [2]

Цифрова валюта може мати термін придатності грошей, що стимулює населення до витрат і прискорить обіг грошей в економіці. Також на цифрову валюту можна встановлювати відсоткову ставку, що стимулюватиме людей до заощаджень і стримуватиме інфляцію. Таким чином, е-гривня може стати інструментом регулювання грошового обігу і забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Впровадження нової валюти несе певні ризики як для користувачів, так і для банківської системи загалом.

ЦВЦБ притаманні:

- ризик технології: можливі проблеми та збої в роботі технологічної платформи ЦВЦБ;

- ризик кібербезпеки: низька контрольованість технології; відсутність можливості відновлення загублених (викрадених) коштів;

- ризик впливу на реалізацію монетарної політики: переміщення ліквідності з банківської системи до центрального банку;

- ризик порушення фінансової стабільності у разі перетікання коштів з рахунків клієнтів до центральних банків; анонімність клієнта, що може сприяти тінізації економіки та використання ресурсів для нелегальних цілей;

- репутаційні ризики для центрального банку в разі відсутності широкого поширення та використання ЦВЦБ.

Проте, використання цифрових грошей має низку переваг: швидкість, безпечність, захищеність, анонімність, прозорість. Розробка та впровадження е-гривні в Україні сприятиме еволюції платіжної інфраструктури України; цифровізації економіки; подальшому поширенню безготівкових розрахунків, зменшенню їх вартості; зростанню рівня прозорості розрахунків; підвищенню довіри до національної валюти загалом. Використання ЦВЦБ може сприяти боротьбі з відмиванням грошей.

Е-гривня може позитивно вплинути на забезпечення економічної безпеки, посилення монетарного суверенітету держави та спроможності

Національного банку підтримувати цінову та фінансову стабільність як запоруку стійкого економічного зростання.

Список використаної літератури

1. Аналітична записка за результатами пілотного проекту "Е-гривня". НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/pXFPBARsHQjfnAV>
2. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>

Попова Галина

Викладач циклової комісії
фінансово-економічних дисциплін

Шевченко Поліна

Здобувач фахової передвищої освіти
освітньо-професійної програми
Фінанси, банківська справа та страхування

ВСП «Фаховий коледж економіки і технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

За період з 2022 по 2023 рік банківська система України пройшла через ряд важливих змін та викликів. Давайте розглянемо деталі кожного:[1]

1. Аналіз основних змін у банківській системі України:
    - У цьому періоді було впроваджено цифрові технології, що сприяли розвитку банківського сектору.
    - Фінтех-рішення стали популярними, впливаючи на функціонування банків.
    - Зміни в законодавстві також вплинули на банківську сферу.
  2. Регулювання банківської системи в Україні:
    - Національний банк України відігравав ключову роль у регулюванні банківської системи.
  3. Ризики та виклики для банківської системи:
    - Оцінка ризиків включала критичний стан енергетики, зростання витрат, ускладнення логістики для бізнесу та інші фактори.
    - Успішні досягнення включали реформи, цифровізацію та стабільність банківської системи.
  4. Фінансова стійкість та довгостроковий розвиток:
    - Аналіз показників фінансової стійкості банків допоміг визначити стратегії розвитку та модернізації для забезпечення довгострокової стійкості.
- Ці тренди та виклики визначили динаміку банківської системи України та вплинули на її подальший розвиток.[4]

Аналіз показників фінансової стійкості банків у період з 2022 по 2023 рік включає в себе оцінку таких ключових аспектів, як капіталізація, ліквідність, якість активів, прибутковість та управління ризиками. Проаналізуємо ці показники, щоб визначити рівень фінансової стійкості банків та їх готовність до забезпечення довгострокового розвитку.[2]

1. Капіталізація: Один з ключових показників, який визначає фінансову стійкість банку. Важливо аналізувати рівень капіталізації банків у порівнянні з мінімальними нормами, встановленими регуляторами, щоб забезпечити їхню достатню фінансову підготовку до можливих ризиків.

2. Ліквідність: Оцінка доступності готівкових активів та інших легко реалізованих активів для виплати зобов'язань банку. Підвищена ліквідність гарантує здатність банку виконувати свої зобов'язання в строк і уникати проблем з платежами.

3. Якість активів: Включає в себе аналіз кредитного портфеля та рівень неповернених кредитів. Більш висока якість активів свідчить про менше ризику для банку та його здатність до генерації прибутку у майбутньому.

4. Прибутковість: Важливо оцінити прибутковість банку, враховуючи рентабельність активів та капіталу. Банки з стабільною та високою прибутковістю здатні забезпечити довгостроковий розвиток та стійкість.

5. Управління ризиками: Ефективне управління ризиками включає в себе оцінку та стратегії з управління кредитним, ліквіднісним, ринковим та іншими видами ризиків.

Стратегії розвитку та модернізації банківської системи для забезпечення її довгострокової стійкості можуть включати:[3]

- Розвиток інноваційних продуктів та послуг, що відповідають потребам клієнтів у цифрову еру.

- Вдосконалення процесів ризик-менеджменту та управління активами та пасивами для зменшення експозиції до ризиків.

- Підвищення кваліфікації персоналу та розвиток їхніх навичок у контексті сучасних фінансових технологій та вимог ринку.

- Збільшення прозорості та відкритості банківської діяльності для забезпечення довіри клієнтів та інвесторів.

Ці стратегії спрямовані на забезпечення стійкості та довгострокового розвитку банківської системи шляхом адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі та реагування на виклики інновацій та ризиків.

Список літератури

1. Підсумки 2022 року для банківської системи, фінансового ринку та ....
<https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/pidsumky-2022-roku-dlya-bankivskoyi-systemy-finansovoho-rynku-ta-ekonomiky>.

2. топ-менеджери українських банків про ринок банківських послуг у 2023 ....
<https://money.comments.ua/ua/news/economy/scho-ochikuvati-vid-ukrainskih-bankiv-u-2023-rosi-708739.html>.

3. Банківська система України станом на квітень 2023 року. Досягнення ....
<https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/bankivska-systema-ukrayiny-stanom-na-kviten-2023-roku-dosyahnennya-problemy>.

Natalia Levkovets

candidate of economic sciences, associate professor
associate professor of the department of finance, accounting and audit
National Transport University
Kyiv, Ukraine

DEFINITIONS OF THE CONCEPT "BANKING INVESTMENT RISK"

The investment activity of a commercial bank, together with other types of activity, is closely related to risks, which are an integral part of the market form of business.

Investment risk, according to the approach of L. H. Klyoba, "is the possibility of deviation of specific investment decisions or actions of the bank from the planned ones. These deviations can be associated with both additional income and additional costs, since the obtained values are random, that is, unknown at the time of making the investment decision" [3].

Pelekhata M.P., Kochetkov D.I., Polovenko L.P. defines the essence of the researched category: "Investment risks are the probability of receiving losses or not receiving the expected income as a result of the bank investing money in securities" [2, 4, 5]. The definition does not fully reveal the content of investment risks, since banking investment goes beyond investing in securities and additionally includes investing in real investment projects financed by commercial banks. However, some domestic and foreign scientists limit investment operations of banks and investment portfolios exclusively to securities. An investment portfolio is defined as a set of securities of different types, different terms of validity and different liquidity, which is managed as a single unit.

A. V. Mazurenko defines investment risk as follows: "investment risk is the possibility of failure to achieve planned investment goals (such as profit or social effect) and receiving monetary losses" [4]. This definition was the result of a study of the risks of investment activities of commercial banks and associates investment risk with a lack of profit, social effect or monetary losses.

Banking investment risk, according to I.S. Hutsal and O.V. Hryhorash, is the probability that expected or unexpected events may have a negative impact on the bank's capital or income [2].

An alternative definition is proposed by O.V. Brezhneva-Yermolenko, O.V. Zolotaryova, and K.O. Moskalenko: "The risk of the bank's investment activities is the potential for a lack of income or a decrease in the market value of the bank's capital as a result of the adverse influence of external or internal factors during the implementation investment activity" [1].

Depending on the cause, investment risks are divided into general and specific. General risks should include risks that are similar for all participants in the investment process and are not related to the activities of the bank or a specific client.

The main types of general risks include socio-political, environmental, informational, legislative, economic, conjunctural and other risks.

At the same time, general risks should be characteristic of any bank operation, they should be taken into account for all forms and objects of investment. Specific risks are, in our opinion, the danger of losing material, financial, and labor resources from the bank's investment activities. Specific risks are associated with the bank's unprofessional investment policy, irrational structure of investment investments, non-fulfillment of obligations by borrowers, and other negative factors. It was found that these risks can be influenced, they can be reduced to a minimum level, avoided, that is, they are manageable. Specific bank investment risks mainly cover the risks of investment objects (credit, operational, market, liquidity) and investment portfolio risks (imbalance, excessive concentration, selective), they are the most common in the implementation of investment activities of the bank [4].

According to the amount of losses, we have distinguished permissible, critical and catastrophic risks. It was determined that, under acceptable risk, the maximum losses are equal to the planned profit from the investment operation; at critical – the maximum losses are equal to the income from the operation; in the event of a catastrophic event, the maximum losses are equal to the volume of the bank's own funds.

Minor differences in the definition of the internal composition of investment risk are proposed by Brezhneva-Ermolenko O.V., Zolotareva O.V., Moskalenko K.O.: "credit, interest rate changes, market, currency, operational and technological, reputation, legal" [1, 3, 4].

The ranking of individual risks, which are part of the investment risk, is carried out according to the degree of priority and the weighting coefficients are determined in accordance with the importance of these risks. The main rules of ranking the markets: "the largest value of the weight coefficient is assigned to the risk that has the greatest manifestation in the given conditions, the minimum values - the risk with the least manifestation. Risks with the same value receive the same weighting coefficients" .

Investment banking risk is the probability of a lack of income or a decrease in the market value of the bank's capital due to the adverse impact of external or internal factors as a result of the bank's investment operations and ownership of investment assets. Investment risks of commercial banks are directly related to the investment strategy, the formation of an investment portfolio in accordance with it.

List of references:

1. Brezhneva-Ermolenko O.V., Zolotareva O.V., Moskalenko K.O. Determinants of investment activity of commercial banks. *Economy and society*. 2018. № 19. p. 948–954.
2. Hutsal I. S., Grigorash O. V. The role of investment risks in banking in modern economic conditions. *Innovative economy*. 2013. № 5. p. 233-236.
3. Klyoba L. G. Financial security and risks of banking investment activity. *Investments: practice and experience*. 2016. № 12. p. 6–12.
4. Mazurenko A. V. Risks in the investment activity of commercial banks. *Economy and the state*. 2013. № 3. p. 79-83.
5. Pelekhata, M. P. Systematization and classification of banking risks. *Formation of market relations in Ukraine*. 2013. № 6. p. 54-56.